

*”Suomenlinnasta on niin helposti se semmonen vähän siloteltu,
pittoreski kuva, niin itse asiassa Suokki ei oo sitä.”*

Tutkimus Suomenlinnan asukasyhteisön paikkasuhteista ja
kulttuuriperinnöstä

Riikka Huuskonen

Pro gradu -tutkielma

Kulttuuriperinnön tutkimus

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Syyskuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TIIVISTELMÄ

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/

Humanistinen tiedekunta

HUUSKONEN, RIIKKA: *”Suomenlinnasta on niin helposti se semmonen vähän siloteltu, pittoreski kuva, niin itse asiassa Suokki ei oo sitä.”* Tutkimus Suomenlinnan asukasyhteisön paikkasuhteista ja kulttuuriperinnöstä

Pro gradu -tutkielma, 91 s., liite 1 s.

Kulttuuriperinnön tutkimus

Syyskuu 2020

Suomenlinna on Helsingin edustalla sijaitseva 1700-luvun puolivälissä rakennettu merilinnoitus, joka on tänä päivänä elävä ja asuttu kaupunginosa, pieni ”kyläyhteisö”, sekä miljoonan vuosittaisen vierailijan suosima Unescon maailmanperintökohde. Tarkastelen tutkielmassani kyseistä asetelmaa asukkaiden kokemusten kautta: minkälaisia tulkintoja asukkailla on Suomenlinnasta paikkana, saarten menneisyydestä ja suokkilaisten yhteisöstä? Entä minkälaista on asukasyhteisön kulttuuriperintö? Tutkielman aineisto koostuu yhdeksästä Elävä Suomenlinna -tutkimushankkeen nimissä tehdystä asukashaastattelusta, joita tutkin laadullisen teema-analyysin kautta. Useiden aineiston luku- ja kuuntelukertojen jälkeen koostin rungon viidestä analysoitavasta teemasta.

Tutkielman keskeisimmät tulokset osoittavat, että asukkaiden kokema Suomenlinna on paikkana merellinen, mutta urbaani luontokohde, jonka äänimaisemaa sävyttää saaristoluonto ja Helsingin humina. Asukasyhteisö kokee historian olevan Suomenlinnassa merkittävästi läsnä, mutta enemmän moniäänisenä menneisyyden henkenä kuin kansallisvaltion kehitystarinana. Vallitsevan, Ruotsin aikaan painottuvan historiakerronnan rinnalle kaivataan vaihtoehtoista tietoa ja tasa-arvoisempaa historian käsittelyä – tarinoita asukkaista, elämästä ja paikan rouheudesta. Asukasyhteisössä koetaan näkymättömyyttä liittyen hallitsemattomalta tuntuvaan matkailuun, joka vaikuttaa sekä elämisen mukavuuteen että pelkoon Suomenlinnan kulumisesta puhki. Asukasyhteisössä koetaan tulevaisuuteen liittyvinä haasteina nousevat vuokrat sekä vanhenemisen tuomat esteet saaristoasumiselle.

Osoitan tutkielmassani kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen kautta havaintoja Suomenlinnan kulttuuriperinnön eri tasoista. Suomenlinnan asukkaiden aineeton kulttuuriperintö näyttää tutkielmani valossa perustuvan yhteisöön, tarinoihin sekä henkilökohtaisiin että jaettuihin paikkasuhteisiin ja muistin paikkoihin, mikä erottaa yhteisön monumentaalisuuteen nojaavasta maailmanperintöyhteisöstä. Maailmanperintöstatus on paikan ominaisuus, jota syvempi arvo annetaan henkilökohtaiselle kokemukselle paikasta.

Asiasanat: kulttuuriperintö, Suomenlinna, yhteisö, paikka, saaristo, meri, maailmanperintökohteet, menneisyys, asuminen, matkailu

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1 Suomenlinna tutkimuskohteena	3
1.2 Elävä Suomenlinna -tutkimushanke	4
2. Suomenlinna – asuttu maailmanperintökohde	7
2.1 Suomenlinnan lyhyt historia	7
2.2 Maailmanperintö.....	12
3. Teoreettinen tausta.....	16
3.1 Yhteisö.....	16
3.2 Kulttuuriperintö.....	18
3.3 Paikka, identiteetti ja muisti	26
4. Tutkimuksen aineisto ja –menetelmät	34
4.1 Haastatteluaineisto	34
4.2 Teemoittelu	35
5. Tutkimustulokset.....	39
I. Merellinen ja urbaani paikkasuhte	39
II. Menneisyyden vaikuttava läsnäolo	46
III. Maailmanperinnön arvot ja oikut	54
IV. Hallitsematon matkailu.....	62
V. Kustannukset ja ikääntyminen asumisen haasteina	69
Lopuksi	75
Lähdeluettelo	78
Liite.....	92

1. Johdanto

Suomenlinna on Helsingin edustalla sijaitseva kahdeksan saaren muodostama alue, jolle 1700-luvun puolivälissä suunniteltiin ja rakennettiin merilinnoitus Augustin Ehrensvärdin johdolla. Linnoitus on rakennettu viidelle saarelle: Kustaanmiekka, Susisaari, Iso-Mustasaari, Pikku-Mustasaari ja Länsi-Mustasaari, jotka ovat kaikki yhteydessä toisiinsa silloilla tai maakannaksen avulla. Näiden lisäksi Suomenlinnaan lukeutuvat saaret Lonna, Särkkä ja yksi Pormestarinluodoista. Suomenlinnan maapinta-ala on 2,21 neliökilometriä, ja Suomenlinnan laiturin etäisyys Helsingin kauppatorin laiturista on noin kolme kilometriä. Julkisen liikenteen lauttamatka torilta Suomenlinnaan kestää noin 20 minuuttia. Suomenlinnan historia voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen: ruotsalaiseen (1748–1808) ja venäläiseen (1808–1917) kauteen sekä suomalaiseen aikaan (1917–).

Kuva 1. Suomenlinnan saaret. Taustalla näkyy Helsingin kaupunki. Suomen Ilmakuva Oy / Suomenlinnan hoitokunta.

Suomenlinna katsotaan kulttuurisesti niin arvokkaaksi, että se on valittu Unescon maailmanperintölistalle¹ vuonna 1991, eli koko maailman yhteiseksi kulttuuriperinnöksi. Suomenlinna on kuitenkin seissyt paikoillaan kaksisataa vuotta, kauan ennen maailmanperintöstatusta. Tästä syystä tarkastelen tutkielmassani Suomenlinnaa kahtalaisesti. Suomenlinna on toisaalta miljoonan vuosittaisen matkailijan vierailema maailmanperintökohde, jonka tarinaa kerrotaan Suomenlinnan verkkosivuilla sekä maisemaan sijoitetuissa infotauluissa ja vierailijoille jaettavissa esitteissä. Se on virallisena kulttuuriperintökohteena hallittu, säädelty ja suojeltu. Toisaalta taas Suomenlinna, tuttavien kesken Suokki, on noin 850 ihmisen arkinen koti, jossa edellä mainitut asiat näyttelevät sivuroolia. Tämän päivän asuttu Suomenlinna on asuinpaikkana kiehtovan omalaatuinen. Maailmanperintöstatus luo asumiselle omat hallinnolliset ja kulttuuriset erityispiirteensä. Saaria ympäröivä meri taas luo asuinalueelle tarkat fyysiset ääriviivat ja rajatut kulkuyhteydet mantereelle. Samat julkisen liikenteen lautat palvelevat niin asukkaiden kuin matkailijoidenkin liikkumista. Olen useasti kuullut Suomenlinnan saarilla asumista verrattavan pienessä kyläyhteisössä asumiseen, niin hyvässä kuin pahassa. Kylämäisyys voi olla esimerkiksi elintarvikkeiden lainaamista ja arkisesta naapuriapua, ja taas toisaalta kuppikuntia ja juoruilua.

Lähdin tutkimaan *Elävä Suomenlinna* -tutkimushankkeen arkistoituja asukashaastatteluja, tavoitteenani tarkastella asukkaiden paikkasuhdetta, eli kotipaikan ja sen ympäristön merkityksiä. Kulttuuriperinnön monisyistä käsitettä voisi kuvata tutkielmani tulokulmaksi tai työkaluksi. Suomenlinnassa kulttuuriperinnön eri tasot, kuten aineellinen ja aineeton sekä virallinen ja epävirallinen, kohtaavat toisensa. Tutkielmani pureutuu tähän kohtaamisen alueeseen. Pauliina Latvala-Harvilahti on artikkelissa *Ett levande Sveaborg: samfundens syn på boplats och världsarv* kirjoittanut maailmanperintökohteen ja asuinpaikan suhteesta: asukkaiden asuinpaikkaan liittyvässä puheessa paikkasuhte määrittäyty kielellisesti ja kerronnallisesti myös vailla maailmanperinnön määrittämiä suuntaviivoja². Oman tutkielmani tavoite oli jatkaa tästä ajatuksesta, laajempaa haastatteluaineistoa analysoiden. Kysyn tutkielmassani, *minkälaisia tulkintoja asukkailla on Suomenlinnasta paikkana, saarten menneisyydestä ja suokkilaisten yhteisöstä?* Tämän kysymyksen kautta pyrin myös epäsuorasti hahmottamaan jatkokysymystä, *minkälaista on asukasyhteisön kulttuuriperintö?*

¹ Unesco: Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (1972).

² Latvala-Harvilahti 2017b, ks. Latvala-Harvilahti 2017a.

1.1 Suomenlinna tutkimuskohteena

Koska tutkimuskohteeni sijoittuu Itämeren saaristoon, asetan tutkielmani merellisen humanismin (*Blue Humanities, Humanist Oceanic Studies, Blue Cultural Studies*³) tutkimuskentälle. Lähestyn merellisen humanismin ja kulttuurin tutkimuksen kautta meriin kytkeytyvän kulttuuriperinnön aineetonta puolta, joka tässä tutkielmassa on kaupunkisaaristossa asuvien suomenlinnalaisten kokemukset Suomenlinnasta paikkana. Katson, että Suomenlinnan tutkiminen on samalla myös merellisyyden tutkimista.

Suomenlinnaa on tutkittu runsaasti. Jos tutkimuksista laadittaisiin piirakkakaavio, olisi 1700-luvun Ruotsin ajalla, rakennushistorialla sekä matkailulla suurimmat siivut. Suomenlinnaa voi kävijämäärän perusteella nimittää Suomen suosituimmaksi matkailukohteeksi, mikä yhdessä maailmanperintöstatuksen kanssa on kiinnostanut tutkijoita ja opinnäytetyöntekijöitä. Maria Eskelinen (2006) on kartoittanut matkailukohteen suosion kehitystä saarilla pro gradu -tutkielmassaan *Vankilasaaresta väentungokseen. Suomenlinnan historia matkailukohteena v. 1918–1979*. Oona Simolin (2016) on tarkastellut *Universaaleista arvoista piknik-kansaan. Näkökulmia maailmanperintöarvoihin Suomenlinnassa* pro gradu -tutkielmassa sitä, miten maailmanperintöarvojen merkitys käsitetään saarilla työntekijöiden ja asukkaiden keskuudessa. Suomenlinnan monipuolisuutta eri tieteenalojen tutkimuskohteena kuvastaa esimerkiksi meriarkeologi Minna Koivikon väitöskirja *Recycling Ships: Maritime Archaeology of the UNESCO World Heritage Site, Suomenlinna* (2017), joka käsittelee Suomenlinnan vedenalaista maisemaa sekä saarten edustalle upotettujen hylkyjen kierrätystä. Kevyempää paikallista muistitiedon tarkastelua taas edustaa Ida Lindtrömin ja Marjo Tiirikan populaarijulkaisu *Kohtalona Suomenlinna. Linnoitussaaren historian salatut elämät* (2016), joka esittelee Suomenlinnan menneisyyden tarinoita, legendoja ja kummitusjuttuja.

Suomenlinnan syntyhistorian keskeinen teos on Oscar Nikulan kirjoittama elämäkerta *Augustin Ehrensvärd* (1960, teoksen alkuperäiskieli on ruotsi, josta se on suomennettu vuonna 2011). Tuoreempaa historian tutkimusta edustaa Helsingin yliopiston vuonna 2010 alkanut projekti *Yhteydet, yhteisöt ja innovaatiot. Viaporin linnoituksen perustaminen, taloudelliset ja sosiaaliset vaikutukset sekä merkitys innovaatiokeskusena n. 1730–1809*. Projektin ensimmäinen

³ Ks. Gillis 2013; Oppermann 2019.

yhteisjulkaisu on professori Panu Pulmalle omistettu juhla- ja muistokirja *Viapori. Linnoitus, lähiseutu ja maailma* (2012), joka käsittelee Suomenlinnaa rakennustyömaana, kulttuurikeskuksena ja asuinpaikkana. Tiia Taskinen (2014) on pro gradu -tutkielmassaan *Yksin, yhdessä, erikseen? Viaporin väki, kotitaloudet ja perheet 1766–1800* tarkastellut henkikirjojen kautta saarilla asuneita perheitä ja kotitalouksia. Asuinoloja, asuinrakennuksia ja väestörakennetta on siis tutkittu, mutta varsinainen asukkaisiin ja asumisen kokemuksiin keskittyvä tutkimus on ollut marginaali aihe. Vuonna 2003 julkaistussa Helsingin kaupungin tutkimuksessa *Asumisen ulottuvuudet Suomenlinnassa* Kimmo Rantala tarkastelee kylämäisen asuinpaikan yhteisöllisiä rakenteita. Vuonna 2017 käynnistynyt *Elävä Suomenlinna. Yhteisöjen muuttuva kulttuuriperintö* - tutkimushanke sai alkusysäyksen tutkijoiden havaittua, ettei asutusta maailmanperintökohteesta ole juurikaan tehty kulttuurin tutkimusta.

1.2 Elävä Suomenlinna -tutkimushanke

Kuva 2. Elävä Suomenlinna -tutkimushankkeen logo. Suunnittelija Anna Polkutie, Suunnittelutoimisto Lieka OY, 2019.

Vuosina 2017–2019 aktiivisena toiminut Elävä Suomenlinna -tutkimushanke pureutui Suomenlinnan saarilla asuvien ja työskentelevien yhteisöjen muuttuvaan kulttuuriperintöön. Hankkeen työryhmän muodostivat neljä tutkijaa Turun ja Helsingin yliopistoista. Tutkijat tarkastelivat Suomenlinnaa eri näkökulmista. Hankkeen johtaja, muistitiedon tutkimukseen erikoistunut dosentti Pauliina Latvala-Harvilahti tutki Suomenlinnan taiteilijayhteisöä, asukkaiden

merisuhdetta sekä paikkasuhteeseen kuuluvia tulevaisuuskuvia. Maisemantutkija Laura Seesmeri tutki lasten maisemasuhdetta, tehden kenttätöitä Suomenlinnan päiväkodin lasten kanssa. Filosofian tohtori Niina Naarminen tutki Suomenlinnan telakan yhteisöä ja telakkaa muistin paikkana osallistavin etnografisin menetelmin. Tohtoriopiskelija Oona Simolin tutki Suomenlinnassa järjestettävien opastettujen kierrosten historiakerrontaa.

Latvala-Harvilahti purkaa artikkelissaan *Suomenlinna etnografisen pitkittäistutkimuksen kohteena. Esitutkimusvaihe tutkimusprosessin osana* tutkimushankkeen alkumetrejä. Hanke on suunniteltu etnografiseksi pitkittäistutkimukseksi, jonka ideana on palata suunnitellusti tutkimuskohteeseen noin vuosikymmenen välein. Pitkittäistutkimuksen perusajatus on muutoksen tarkastelu. Elävä Suomenlinna -hankkeen ”*pitkittäistutkimuksen tutkimustehtävänä on luoda kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen ja maisemantutkimuksen näkökulmista yhteisölähtöinen tulkintaperspektiivi Suomenlinnan määrittely- ja muutosprosessille*”. Latvala-Harvilahti muotoili hankkeen esitutkimusvaiheen pohjalta tutkimuskysymykseksi: millä tavoin Suomenlinna rakentuu yksityisenä, yhteisöllisenä ja julkisena paikkana? Tutkimuskysymys on toiminut lähtökohtana teemahaastattelun rungolle (liite 1).⁴

Tutkimushanke on tehnyt noin 60 haastattelua Suomenlinnan asukkaiden, entisten asukkaiden sekä paikallisten toimijoiden ja ammatinharjoittajien kanssa. Nämä haastattelut on tallennettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon.⁵ Hankkeen kokoamaan aineistoon kuuluu lisäksi matkailijoiden haastatteluja sekä Facebookin ja Webropolin kautta kerättyä kyselyaineistoa.

Oma matkani Suomenlinnaan

Olen alun perin tutustunut Suomenlinnaan Elävä Suomenlinna -tutkimushankkeeseen liittyvän Turun yliopiston kurssin kautta. Kurssi järjestettiin syksyllä 2017 kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelmassa, ja kurssin opettajina toimivat Pauliina Latvala-Harvilahti sekä kulttuuriperinnön tohtoriopiskelija Taru Slutbäck. Kurssin tehtäviin kuului muun

⁴ Latvala-Harvilahti 2017a, 32–33.

⁵ Elävä Suomenlinna: Tutkimusaineistot.

muassa Suomenlinnan taiteilijayhteisön jäsenten haastattelemisen⁶ sekä Facebookin Muistoja Suomenlinnasta -muisteluryhmän organisointi. Kurssin päätyttyä jatkoin työskentelyä tutkimushankkeen parissa tutkimusavustajana. Tehtäviini lukeutui haastattelemisen, valmiin haastatteluaineiston litterointi ja nauhapöytäkirjojen laatiminen. Kiinnostukseni tieteen popularisointiin sekä trendiksi nousseeseen podcast-kulttuuriin synnytti ajatuksen tutkimushankkeesta kertovasta podcast-sarjasta. Tieteen tiedotus ry:n myöntämän rahoituksen avulla tuotimme yhdessä Oona Simolinin kanssa 8-osaisen Elävä Suomenlinna -podcast-sarjan⁷. Podcast nauhoitettiin Suomenlinnan studiolla syksyllä 2019 ja julkaistiin keväällä 2020. Sarjan kahdeksassa jaksossa vaihtuvat vieraat keskustelivat Suomenlinnasta, humanistisesta tutkimuksesta ja muuttuvasta merellisestä kulttuuriperinnöstä. Sarjassa kuultiin niin tutkijoita, asiantuntijoita kuin paikallisiakin ääniä. Loppukeväästä 2020 tuotimme Simolinin kanssa sarjan ympärille Elävä Suomenlinna -opetusmateriaalin⁸. Korkeakouluille ja toiselle asteelle suunnattu, monialaiseen opetukseen soveltuva avoin ja ilmainen opetusmateriaali koostui podcastin jaksojen teemoihin liittyvistä tehtäväehdotuksista ja tutkimuskirjallisuusehdotuksista.

Suomenlinna oli minulle ennen tutkimushanketta tuttu, mutta silti tuntematon kohde. Olin vierailut saarilla muutamia kertoja lähinnä ”piknik-hengessä”. Reilun kahden vuoden intensiivinen tutustuminen saariin tutkimushankkeen myötä synnytti ajatuksen omasta opinnäytetyöstä Suomenlinnaan liittyen. Podcastin kautta tehty sukellus eri tutkijoiden näkemyksiin ja kokemuksiin Suomenlinnasta kirkasti oman tutkielmani suuntaa. Tilanne oli aloittelevalle tutkijalle otollinen: tutkimuskohde oli muodostunut tutuksi ja arkistossa oli runsaasti aineistoa tutkittavaksi. Keskustelin aiheesta Latvala-Harvilahden kanssa, joka tuki ideaani, ja joka myönsi minulle luvan toistaiseksi muilta suljetun haastatteluaineiston käyttöön. Latvala-Harvilahti myöntyi myös ajatukseen, että jatkaisin tutkielmassani hänen viitoittamallaan tutkimuspolulla asukkaiden paikkasuhteesta sekä kulttuuriperinnön ja maailmanperinnön suhteesta.

⁶ Latvala-Harvilahti (2018) on kirjoittanut haastatteluista artikkelin *Mistä se on tullut se ajatus, että tää on taiteilijoiden saari ja mihin se sit aina välillä unohtuu? Taidealan toimijat elävän perinnön ja paikallisuuden edustajina Suomenlinnassa.*

⁷ Elävä Suomenlinna: Podcast.

⁸ Elävä Suomenlinna: Opetusmateriaali.

2. Suomenlinna – asuttu maailmanperintökohde

2.1 Suomenlinnan lyhyt historia

Ruotsin aika ja Augustin Ehrensvärd (1748–1808)

Suomenlinna kuului alun perin kunnianhimoiseen Helsingin ja Degerbyn linnoitussuunnitelmaan, jonka oli tarkoitus suojata Ruotsin valtakuntaa Venäjältä niin maa- kuin meriteitse⁹. Suunnitelman takana vaikutti Venäjää vastaan käyty ja hävitty hattujen sota, jonka seurauksena valtakunnan raja siirtyi lännemmäksi Kymijokeen ja Saimaan vesistöön. Rajan toiselle puolelle jäivät Haminan, Lappeenrannan ja Savonlinnan linnoitukset.¹⁰ Alkuperäinen suunnitelma uudeksi valtakunnan suojaukseksi oli rakentaa päälinnoitus ja kaleerisatama Helsinkiin sekä rajalinnoitus Degerbyhyn, nykyiseen Loviisaan¹¹. Linnoituksen suunnittelijaksi ja rakennusten johtajaksi nimitettiin kuningas Fredrik I:n toimesta ajatuksen isä, everstiluutnantti Augustin Ehrensvärd (1710–1772). Tämän Ruotsin suurimman ja kalleimman rakennushankkeen suunnitelmat hyväksyttiin vuonna 1747, jota seuranneena vuonna rakennustyöt saattoivat alkaa.¹² Vuonna 1750 merilinnoitus sai nimekseen *Sveaborg*, joka taipui suomalaisittain *Viaporiksi*¹³. Nelivuotiseksi suunniteltu rakennustyö venähti vuosikymmenien mittaiseksi projektiksi, ja alkuperäisestä ehdotuksesta toteutuivat lopulta vain Sveaborgin ja Svartholman merilinnoitukset¹⁴.

Rakennustyöt kohtasivat heti aluksi suuria haasteita, sillä Helsingin kylässä ei ollut tarpeeksi rakennusaineita tai työntekijöitä mittavaan operaatioon¹⁵. Ruotsin ajalla Suomella ei ollut varsinaista pääkaupunkia, mutta Turku toimi taloudellisena ja hallinnollisena keskuksena. Nykyinen pääkaupunki Helsinki oli tuolloin 1500 asukkaan kylä, jonka väkimäärä räjähti keväällä 1748 Ehrensvärdin tuomien ruotsalaisten rakennustyöntekijöiden myötä¹⁶. Ruotsin aikaan

⁹ Gardberg & Palsila 1998, 16–17; Mentu 2016, 17–20.

¹⁰ Ehrensvärd & Honkala 2002, 14–16.

¹¹ Gardberg & Palsila 1998, 20; Ehrensvärd & Honkala 2002, 26.

¹² Gardberg & Palsila 1998, 21; Ehrensvärd & Honkala 2002, 74.

¹³ Gardberg & Palsila 1998, 26.

¹⁴ Ehrensvärd & Honkala 2002, 26.

¹⁵ Gardberg & Palsila 1998, 22.

¹⁶ Gardberg 1997.

Viaporin väkiluku oli korkeimmillaan vuonna 1789, Kustaan sodan aikaan, jolloin saarilla asui jopa 4 465 henkilöä¹⁷. Ruotsalaisen kauden aikana vuosina 1748–1808 Viaporin saarilla asui arviolta yli 6000 henkeä, suurin osa kuitenkin ahtaasti ja epämukavasti. Viaporin, ja koko Suomen, ensimmäisiä asuinkerrostaloja on tänäkin päivänä asuttu, vuonna 1771 valmistunut Noakin arkki, joka rakennettiin Susisaarelle upseerien ja heidän perheidensä asuinpaikaksi.¹⁸ Viaporin alkuperäiseen rakennussuunnitelmaan kuului myös kaleeritelakka, joka valmistui ja aloitti toimintansa kesällä 1764¹⁹. Telakka on maailman vanhin edelleen toiminnassa oleva kuivatelakka ja keskeinen Suomenlinnan nähtävyys.

Venäjän aika (1808–1917)

Vuonna 1807 Napoleon I ja Aleksanteri I solmivat Tilsitin sopimuksen, jonka myötä Venäjä pyrki sodalla pakottamaan Ruotsin mukaan kauppasaartoon Iso-Britanniaa kohtaan. Vuosina 1808–1809 käyty Suomen sota päättyi Ruotsin murskatappioon, minkä seurauksena Suomi siirtyi Venäjän yhteyteen. Kun Venäjän joukot maaliskuussa 1808 valtasivat Helsingin, ruotsalaisjoukot vetäytyivät Viaporiin.²⁰ Piiritetyssä linnoituksessa eli yli 7000 henkeä, joista siviilien osuus oli 1800 henkilöä²¹. Linnoitus joutui tulituksen sekä psykologisen sodankäynnin kohteeksi; saarille levitettiin vääristeltyjä tietoja ja juoruja sodan kulusta sekä Venäjän ylivoimasta mantereen puolella. Toukokuussa 1808 Viapori antautui sovitusti, ja linnoituksesta tuli Venäjän saaristolaivaston tukikohta ja tärkeä osa pääkaupunki Pietarin puolustusta.²² Vaikka vuonna 1809 Suomesta tuli Venäjän alainen autonominen suurruhtinaskunta, pysyi Viapori Venäjän hallinnoimana sotilaskohteena.

Venäjän ajan alkuvuosikymmeninä, ulkoisen uhan puuttuessa, Suomenlinnassa panostettiin kasarmeihin ja laivaston asuntoihin, minkä seurauksena linnoitusrakennelmat rappeutuivat.²³ Linnoituslaitteet olivat jo osittain huonokuntoisia Ruotsin ajan jäljiltä, ja venäläiset ryhtyivät

¹⁷ Taskinen 2014, 31–32.

¹⁸ Mentu 2016, 23–24.

¹⁹ Gardberg & Palsila 1998, 48–49.

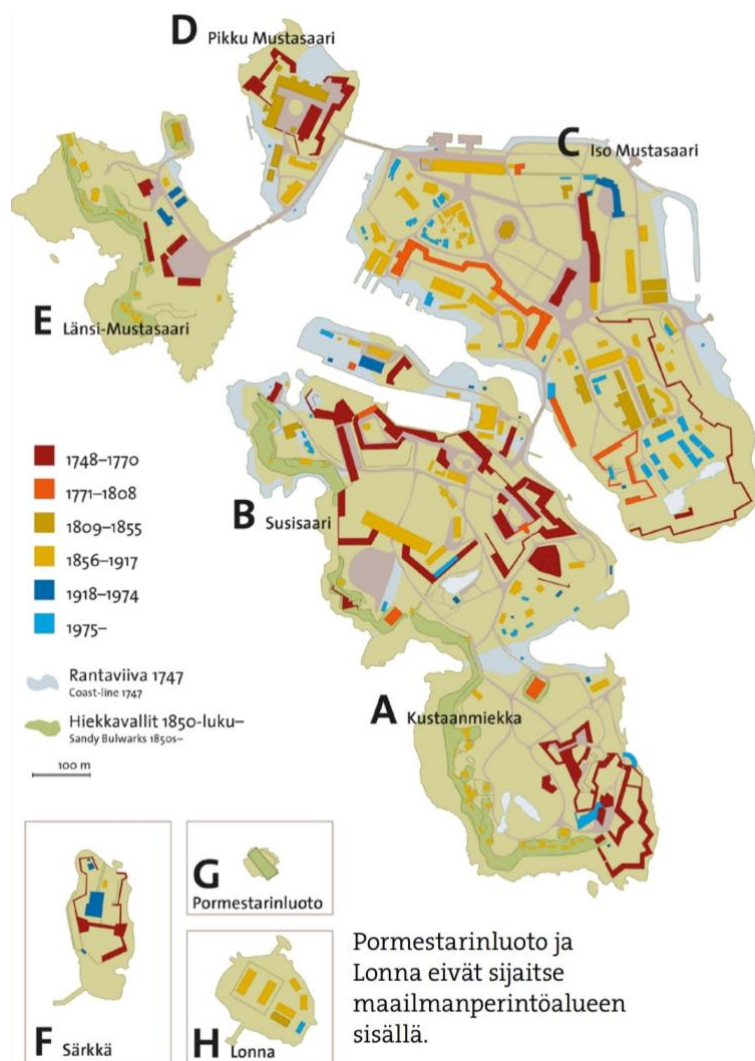
²⁰ Mentu 2016, 24–26.

²¹ Gardberg & Palsila 1998, 99.

²² Manninen 2000, 9; Hårdstedt 2007, 84–90.

²³ Gardberg & Palsila 1998, 114.

korjaustoimiin Krimin sotaa edeltäneenä rauhan aikana. Korjaustoimet ja rakennustyöt kiihtyivät 1850-luvulle tultaessa, sillä Krimin sodan taistelut ulottuivat myös Itämerelle. Vuonna 1855 Viapori joutui liittoutuneiden Englannin ja Ranskan laivaston pommituksen kohteeksi, mutta onnistui puolustautumaan. Vaikka linnoitusta kunnostettiin ja varustuksia kohennettiin vuodesta 1860 lähtien, Viaporin maanpuolustuksellinen merkitys hiipui hiljalleen. Vuosisadan lopussa linnoituksen tehtävä oli suojella Pietaria maihinnousuhyökkäyksiltä ja pitää yllä venäläisten valtaa Helsingissä.²⁴ Viapori koki 1800-luvun aikana monia muutoksia: saarille rakennettiin lisää kasarmeja, puutaloja, sairaala ja ortodoksinen kirkko²⁵.

Kuva 3. Suomenlinnan kartta, josta näkyy alueen rakentuminen eri aikakausina sekä vanhat rantaviivat. Kuva: Suomenlinnan hoitokunta ja Helsingin kaupunkimittaus 16.8.2018/OM.

²⁴ Gardberg 1998, 115–122; Manninen 2000, 9–14.

²⁵ Mentu 2016, 26.

Itsenäisyyden aika (1917–)

Suomen itsenäistyttyä vuonna 1917 Viapori pysyi vielä vuoden vaihteen yli venäläisen sotaväen hallussa. Vasta keväällä 1918, Suomen sisällissodan aikaan, alueen hallinto siirtyi Suomelle ja linnoituksen nimi vaihdettiin senaattori Kyösti Kallion ehdotuksen mukaisesti Suomenlinnaksi.²⁶ Suomenlinnasta tuli sisällissodan verinen näyttämö, kun valkoiset perustivat linnoitukseen punavankileirin. Suomenlinnaan perustettiin vankila jo pian linnoituksen perustamisen jälkeen, ja vankiloiden laajuudet ja vankilarakennukset ovat vaihtuneet eri aikakausina²⁷. Sisällissodan aikaisella vankileirillä oli korkeimmillaan 8000 vankia²⁸. Vankileirillä menehtyi 1536 henkeä²⁹, joista suurin osa kuoli nälkään ja saarilla riehuneisiin tauteihin, ja joista 265 henkeä teloitettiin. Viimeiset vangit poistuivat Suomenlinnasta maaliskuussa 1919.³⁰ Vankileireillä menehtyneitä henkilöitä ei haudattu Suomenlinnaan. Vankileirien jälkeen Suomenlinnasta tuli Suomen armeijan varuskunta. Sotien aikaan 1939–1945 Suomenlinna oli suljettu sotilassaari, jossa toimi ilmatorjunta- ja tykistöjoukkoja sekä sukellusvenelaivaston tukikohta.³¹ 1960-luvulla Suomen puolustusvoimat olivat valmiit luopumaan huonoon kuntoon rapistuneesta linnoituksesta, ja vuonna 1973 Suomenlinna siirtyi puolustusvoimilta opetus- ja kulttuuriministeriön hallintaan³².

Suomenlinnan historia sotilastukikohtana ja sotien jälkeinen toiminta varuskuntana heijastuu asukasyhteisön historiassa. Armeijan läsnäolo loi saarille hierarkian, joka näkyi luokkajakona. Ylimpänä olivat upseerit, joita seurasivat aliupseerit, telakan työläiset ja viimeisenä siviiliväestö. Luokkarajoja ylitettiin harvoin, ja Suomenlinna eriytyi alueellisesti asuntojen jaon hierarkian seurauksena. Kahdesta elintarvikekaupasta toinen palveli herrasväkeä ja toinen alempia luokkia. 1970-luvulla, Suomenlinnan siirryttyä siviilihallintoon, alkoi hidas luokkaerojen purkautuminen.³³

²⁶ Gardberg & Palsila 1998, 139–140.

²⁷ Gardberg & Palsila 1998, 128–129. Huom. Suomenlinnassa on edelleen toiminnassa oleva avovankila, jonka vangit tekevät ohjatusti Suomenlinnan peruskorjaus- ja entisöintitöitä (Rikosseuraamuslaitos: Suomenlinnan vankila).

²⁸ Gardberg & Palsila 1998, 141–142.

²⁹ Suomenlinna: Vankileiri 1918.

³⁰ Gardberg & Palsila 1998, 141–142.

³¹ Gardberg & Palsila 1998, 142–146, 152; Mentu 2016, 33–34.

³² Gardberg & Palsila 1998, 152–157. Huom. Suomen puolustusvoimien Merisotakoulu toimii edelleen Pikku-Mustalla.

³³ Rantala 2003, 18.

Suomenlinnan arvo ja merkitys historiallisena kohteena on tunnustettu jo vuonna 1919, kun Museoviraston edeltäjä, Muinaistieteellinen toimikunta, julisti Suomenlinnan historialliseksi muistomeriksi. Valtioneuvosto luovutti Kustaanmiekan ja Susisaaren Muinaistieteellisen toimikunnan vastuulle, mikä ohjasi rakennusten restaurointitöitä sekä johdatti osaltaan alueen matkailun kehittymistä. Suomenlinnan historiaa tunnetuksi tekevä Ehrensvärd-seura perustettiin vuonna 1921. Vuonna 1928 avattu Piperin kahvila sekä vuonna 1930 avattu Ehrensvärd-museo toimivat ensimmäisinä matkailijoille suunnattuina palveluina.³⁴ 1950-luvulla Helsingin olympialaiset sekä kotimaanmatkailun suosion kasvu siivittivät Suomenlinnan suosiota matkailukohteena, ja palveluita sekä julkista lauttaliikennettä kehitettiin entisestään³⁵. Helsingin kaupungin perustama Suomenlinna-toimikunta ehdotti vuonna 1969, että Suomenlinnasta voitaisiin kehittää valtion ja kaupungin yhteistyöllä monipuolinen kulttuuri-, matkailu- ja ulkoilualue sekä elävä kaupunginosa³⁶. Ehdotukseen pohjautuva käyttösuunnitelma valmistui vuonna 1974. Laaditun käyttösuunnitelman tavoitteiden täyttymisen valvontaa varten perustettiin *Suomenlinnan hoitokunta*, ja saarten arkkitehtuuristen kohteiden suunnitelmallinen restaurointityö alkoi.³⁷ Suomenlinnan hoitokunnan yksi merkittävä tehtävä on alusta asti ollut myös saarten kehittäminen asukkaille ja asumiselle suotuisaksi. Tänäkin päivänä toimiva hoitokunta on *”opetus- ja kulttuuriministeriön alainen valtion virasto, joka restauroi, ylläpitää, esittelee ja hallinnoi Suomenlinnaa”*. Suomenlinnan hoitokunnan ylin päättävä elin on johtokunta, joka koostuu neljän ministeriön, Helsingin kaupungin, Museoviraston, Senaatti-kiinteistöjen, Helsingin seurakuntayhtymän, Suomenlinnan hoitokunnan ja asukkaiden edustajista.³⁸ 1970-luvun alusta alkaen saarilla sijaitsevia rakennuksia on kunnostettu asunnoiksi, työtiloiksi ja kulttuurin palvelukseen³⁹. Suomenlinnassa on nykyisin yli 350 asuntoa, joista valtaosaa isännöi Suomenlinnan hoitokunta. Tällä hetkellä saarilla asuu noin 850 ihmistä.⁴⁰

³⁴ Gardberg & Palsila 1998, 149–151; Mentu 2016, 38.

³⁵ Eskelinen 2006, 47–50; Suomenlinna: Suomenlinna matkailukohteena.

³⁶ Gardberg & Palsila 1998, 155; Suomenlinna: Siviilihallinto.

³⁷ Mentu 2016, 35.

³⁸ Suomenlinnan hoitokunnan kotisivut.

³⁹ Mentu 2016, 17.

⁴⁰ Suomenlinna: Suomenlinna asuinpaikkana.

2.2 Maailmanperintö

Vuonna 1991 Suomenlinna liitettiin Unescon maailmanperintöluetteloon. Unesco, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, on Yhdistyneiden Kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö. Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemiseksi on Unescon vuonna 1972 hyväksymä kansainvälinen sopimus, jonka tavoitteena on tunnistaa, vaalia, säilyttää ja esitellä maailman keskeistä kulttuuri- ja luonnonperintöä kansainvälisen yhteistyön avulla. Maailmanperintö määrittellään ihmiskunnan yhteiseksi pääomaksi, jolloin sen suojeleminen on kaikkien valtioiden tehtävä. Sopimus ratifioitiin Suomessa vuonna 1987. Sopimuksen ratifioineet valtiot ovat vastuussa tulevien maailmanperintökohteiden tunnistamisesta ja niiden ilmoittamisesta aieluetteloon sekä olemassa olevien kohteiden huolehtimisesta. Maailmanperintöluettelon kohteet jaetaan kulttuurikohteisiin, luontokohteisiin sekä molempia edellisiä sisältäviin sekakohteisiin. Maailmanperintöluetteloon valittavalta kohteelta vaaditaan muun muassa eheyttä, autenttisuutta, suunnitelmallista suojelutyötä ja paikallisyhteisön tukea. Kulttuuri- ja luontokohteille on myös asetettu kymmenen kriteeriä, joista vähintään yhden on täytyttävä, jotta kohteelle voidaan antaa poikkeuksellinen yleismaailmallinen arvo (*Outstanding Universal Value, OUV*).⁴¹ Sophia Labadi kuvaa yleismaailmallisen arvon olevan maailmanperintöluettelon ydin: sen kautta määritetään yhteisesti arvokkaat ja säilytettävät kohteet⁴². Maailmanperintö.fi -sivuston esitteessä tiivistetään nimeämisen perusteena toimiva arvo seuraavasti: *”Yleismaailmallinen erityisarvo kuvaa Unescon maailmanperintökohteiden kansainväliset rajat ylittävää ainutlaatuista merkitystä. Kohteen tulee sisältää mahdollisimman kokonaisina, koskemattomina ja omassa kontekstissaan autenttina kaikki ne elementit, jotka ilmaisevat yleismaailmallista arvoa.”*⁴³ Historioitsija Tanja Vahtikari huomauttaa, ettei yleismaailmallinen arvo ole kohteessa itsessään, vaan arvo pikemminkin rakentuu monimutkaisessa, kansainvälisessä ammattilaisten tuottamassa arviointiprosessissa⁴⁴. Arkeologi Rodney Harrisonin mukaan ajatus uhan kohteena olevasta yleismaailmallisesta arvosta on kuitenkin

⁴¹ Museovirasto: Kansainväliset kulttuurisopimukset; Unesco: The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention.

⁴² Labadi 2013, 11.

⁴³ Maailmanperintö: Maailmanperintökohteet Suomessa.

⁴⁴ Vahtikari 2017a, 169.

vaikuttanut perustavasti nykyäsitukseen kulttuuriperinnöstä, kuten myös toimiin sen suojelusta, hallinnasta ja esittämisestä ⁴⁵.

Suomenlinna kuuluu maailmanperintöluetteloon ainutlaatuisena sotilasarkkitehtuurin muistomerkkinä. Linnoituksen ainutlaatuisuus perustuu historian kerroksiin, eli eri aikakausiin, jotka näkyvät Suomenlinnan rakenteissa ja maisemassa. Kohde edustaa keskieurooppalaista linnoitusarkkitehtuuria. Kohteen merkittävyyttä historiallisena kohteena luo myös linnoituksessa sijaitseva kuivatelakka, joka oli 1700-luvun tekniikan huippusaavutuksia. Suomenlinnan persoonallisuutta taas lisää sen elävyys; saari on Helsingin kaupunginosa ja virkeä kulttuurikohte. ⁴⁶

Linnoituksen säilymisestä jälkipolville huolehtii Suomenlinnan hoitokunta, joka vastaa Unescon vaatimasta hoito- ja käyttösuunnitelmasta (*The Operational Guidelines*). Kyseisen suunnitelman avulla kohteen suojelun vastuut ja resurssit jaetaan hallitusti. Hoito- ja käyttösuunnitelmaan liittyvät myös esimerkiksi kestävä kehitys, maailmanperintöarvot sekä paikkakohtaisesti määritetyt arvot, kuten vahva paikan henki sekä kerroksellisuus ja jatkuvuus. ⁴⁷ Sakari Mentu vertaa osuvasti Suomenlinnan kehittämistyötä orkestrointiin, jossa rinnakkaisille teemoille on annettava riittävä painoarvo ja tila – linnoituksen eri aspektien välillä saavutettu herkkä tasapaino on pitkän, kokonaisvaltaisen ja vuorovaikutteisen suunnittelun tulos ⁴⁸. Vuosien 2020-2024 hoito- ja käyttösuunnitelman laatiminen aloitettiin vuonna 2018. Uutta suunnitelmaa on lähestytty sidosryhmiä osallistamalla, ja suunnittelutyö on ollut kaikille avointa. Suomenlinnan hoitokunta järjesti vuoden 2019 aikana kaikille avoimia verkostotapaamisia. Niissä määriteltiin tulevaisuuden suuntaviivoja, jotka ohjasivat suunnittelutyön seuraavia vaiheita. ⁴⁹ Sidosryhmien osallistaminen maailmanperintötyöhön on uusi tulokulma, jota Suomenlinnassa on toteutettu ensimmäisten maailmanperintökohteiden joukossa. Olen itse osallistunut Elävä Suomenlinna -tutkimushankkeen edustajana yhteen verkostotapaamiseen, jossa määriteltiin arvoja, joita Suomenlinnan katsotaan edustavan. Hankkeen tutkijat Latvala-Harvilahti sekä Simolin osallistuivat useampiin tapaamisiin, ja

⁴⁵ Harrison 2013, 64.

⁴⁶ Suomenlinna: Suomenlinna maailmanperintökohteena.

⁴⁷ Suomenlinnan hoitokunta: Suomenlinnan hoito- ja käyttösuunnitelma. Tule osallistumaan! -painettu esite, 2019.

⁴⁸ Mentu 2016, 38.

⁴⁹ Suomenlinnan hoitokunta: HKS-prosessi.

edustivat tutkimushanketta tuoden esiin kulttuurisen kestävyuden merkityksiä Suomenlinnan tulevaisuuden linjaukseen.

Suomen maailmanperintökohteet

Suomessa on Suomenlinnan lisäksi kuusi maailmanperintökohdetta: Vanha Rauma, Merenkurkun saaristo, Petäjäveden puukirkko, Verlan tehdas, Sammallahdenmäen pronssikautinen kiviröykkiöalue sekä kymmenen maan yhteinen Struven ketju. Vanha Rauma on Suomen toinen asuttu maailmanperintökohde. Vanha Rauma edustaa maailmanperintölistalla pohjoismaista puutaloarkkitehtuuria- ja kaupunkialuetta. Rauman kaupunki on perustettu vuonna 1442, mutta nykyisen Vanhan Rauman asuinrakennuskanta on pääosin 1700- ja 1800-luvuilta ⁵⁰. Vanha Rauma ja Suomenlinna ovat molemmat elinvoimaisia asuinalueita, joita yhdistää urbaanius. Tanja Vahtikari määrittää maailmanperintökaupungit (*World Heritage City*) urbaaneiksi alueiksi. Urbaani maailmanperintökaupunki tarkoittaa Vahtikarin mukaan elävää ja asuttua kaupunkialuetta, jollaiseksi hän lukee Vanhan Rauman, mutta ei Suomenlinnaa. ⁵¹ Rajanveto on ymmärrettävä, sillä teoreettisessa maailmanperintökontekstissa Suomenlinna on sotilasarkkitehtuurinen kohde, eikä Vanhan Rauman tavoin ensisijaisesti erityislaatuinen kaupunkialue. Suomenlinna on kuitenkin luonteeltaan urbaani, ja elävänä sekä asuttuna kaupunginosana kätkee sisäänsä urbaania kulttuuriperintöä.

Asuttuina maailmanperintökohteina paikkojen yhdistävä tekijä on, miten sekä Vanhassa Raumassa että Suomenlinnassa asukkaat voivat osallistua kotipaikkaansa koskevaan vapaaehtoistyöhön sekä päätöksentekoon. Kohteet ovat kuitenkin hyvin erilaiset: Vanhassa Raumassa asuinrakennukset ovat omakotitaloja ja Suomenlinnassa pääosin kerrostaloja. Suomenlinna on suurempi kohde, johon sisältyy monumentteja, luontoa ja saaristomaisemaa kaupunkiominaisuuksien lisäksi. Siinä missä Suomenlinnaa huoltaa Suomenlinnan hoitokunta ja alueen asukkaat ovat pääosin vuokralaisia, ovat Vanhan Rauman rakennukset yksityisomistuksessa, eli myös yksityisten talouksien vastuulla. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että Vanhan Rauman asukasyhteisöllä on

⁵⁰ Niittyrinta, Puolamäki, Tammi ja Telaranta 2016, 45–47.

⁵¹ Vahtikari 2017b, 7.

keskeinen rooli kulttuuriperinnön vartijoina (*keepers*)⁵² jokainen talon omistaja on itse vastuussa kohteen restauroinnista ja ylläpidosta ⁵³. Kun Suomenlinnan asukkaista suurin on vuokralaisia, ei suhde ja arvostus paikkaan voi muodostua omistamisen kautta. En väitä, etteikö ihminen kykenisi arvostamaan vuokra-asuntoaan, mutta väitän Vanhaan Raumaan verrattuna asumismuotojen välillä olevan nyanssiero. Toiselle kohde on vastuullista omaisuutta, kun taas toisella on oikeus asua kohteessa vuokraa maksamalla. Oletan tässä olevan eron siinä mielessä, että Suomenlinnassa arvostuksen kohde on ennemminkin elävissä ja aineettomissa kuin aineellisissa arvoissa.

⁵² Haanpää, Puolamäki ja Karhunen 2019, 3.

⁵³ Niittyrinta, Puolamäki, Tammi ja Telaranta 2016, 68: Vanhan Rauman korjausrakentamiskeskus Tammela on perustettu auttamaan asukkaita maailmanperintökohteen hoidossa ja säilyttämisessä.

3. Teoreettinen tausta

3.1 Yhteisö

Piirrän tutkimukseni tarkentumisen vuoksi Suomenlinnan erilaisille yhteisöille rajoja. Käsitteellä *yhteisö* voi laueasti tarkoittaa määrätyn asian äärelle muodostunutta ihmisryhmää, tässä tapauksessa suomenlinalaisia. Emma Waterton ja Laurajane Smith huomauttavat, miten kulttuuriperinnön tutkimuksen alalla yhteisön (*community*) käsitettä yksinkertaistetaan ja romantisoidaan helposti. Yhteisö tulisi tutkijoiden mukaan nähdä sosiaalisena rakenteena ja kokemuksena, jonkun yhteisen jakamisena, eikä vain maantieteellisenä kiinnekohtana.⁵⁴ Tutkimuskohteenani on Suomenlinnan asukasyhteisö, jolla tarkoitan Suomenlinnan saarilla asuvia ihmisiä. Laajamittaiseen Suomenlinnan yhteisöön lukeutuu tulkintani mukaan myös ylijaraisesti esimerkiksi entiset asukkaat ja muut paikalliset toimijat – katson suomenlinalaisuuden olevan tunne paikkaan ja yhteisöön kuulumisesta, oli saariin fyysinen sidos tai ei. Yhteisöön kuuluminen on vapaaehtoista ja yksilön itsensä määriteltävissä. Elävä Suomenlinna -tutkimushankkeen haastateltavat ovat olleet tietoisia, että heitä on haastateltu Suomenlinalaisina. Katson, että tätä kautta haastateltavat ovat identifioituneet suomenlinalaisiksi, joko nykyisiksi, entisiksi tai esimerkiksi paikallisiksi toimijoiksi. Tutkimuksessani kohteena on kuitenkin rajatumpi osa tätä suurta yhteisöä. Katson suomenlinalaiseen asukasyhteisöön kuuluvaksi kaikki nykyiset asukkaat, jotka kokevat kuuluvansa yhteisöön. Kimmo Rantala kuvaa tutkimuksessaan, miten Suomenlinnan asukkailla on vahva paikallisidentiteetti ”suokkilaisina”, enemmän kuin helsinkiläisinä⁵⁵. Rantala myös kuvaa saarten yhteisöllisyyden uudelleen muotoutumista kehittyvässä yhteiskunnassa:

Havainnot Suomenlinalaisesta osoittavat, että yhteisöllisyys ei ole kadonnut, vaikka entiset luokkayhteiskunnan rakenteelliset reunaehdot ovat kadonneet ja ryhmien sisäinen yhteisöllisyys ei ole samalla tavalla näkyvää. Yhteisöllisyys elää vahvasti pinnan alla ja se ilmenee muun muassa ajoittaisena taisteluna ulkopuolista vihollista vastaan, yhteisön kertomuksina, sosiaalisessa toiminnassa ja paikallistunteessa.⁵⁶

⁵⁴ Waterton & Smith 2010, 4–9.

⁵⁵ Rantala 2003, 17.

⁵⁶ Rantala 2003, 12.

Laajasta suomenlinnalaisten yhteisöstä on rajattavissa omaksi osakseen viranomaistoimijat. Tähän yhteisöön voidaan lukea esimerkiksi Suomenlinnan hoitokunta, Ehrensverd-Seura ja Museovirasto. Viranomaistoimijat muodostavat yhteisön, joka vastaa Suomenlinnan hallinnosta ja käytännön töistä. Mainitut tahot pitävät yllä historiallista Suomenlinnaa, mutta toimivat myös asumisen ja matkailun mahdollistajina. Viranomaisyhteisö tuottaa niin asukkaille kuin matkailijoille näkyvää Suomenlinnaa ja ylläpitää maailmanperintöä.⁵⁷ Suomenlinnan työntekijöistä osa myös asuu saarilla, minkä vuoksi he ovat osa useampaa karkeasti jaettavissa olevaa yhteisöä. Osa Suomenlinnan työntekijöistä haluaa tehdä selkeän rajanvedon työn ja vapaa-ajan välille, sillä esimerkiksi jatkuva neuvominen voidaan kokea raskaana⁵⁸.

Suomenlinnassa vaikuttaa myös yksi suuri ja monimuotoinen yhteisö, matkailijat. Erilaisia matkailijoita, turisteja ja piknik-seurueita on mahdotonta niputtaa samaan yhteisöön kuuluvaksi, mutta tämän tutkielman yhteydessä tarkoitan matkailijoiden yhteisöllä kaikkia, joita Suomenlinna vierailukohteena kiinnostaa. Arkeologi Cornelius Holtorf tyypittelee kärjistäen erilaisia kulttuuriperintökohteissa matkailevia ihmistyyppejä. Toiset ahmivat kyltymättömästi kaikkea tietoa, jota kohteesta on tarjolla, kun taas toisille riittää lyhyt opastettu kierros. On myös matkailijoita, jotka ovat historian sijaan enemmän kiinnostuneita kohteen tarjoamista aktiviteeteista. Yhdistävä tekijä erilaisten tyyppien välillä on se, että valittu kohde ja tapa tutustua siihen kertovat jotain matkaajalle hänestä itsestään, mikä vahvistaa yksilön sosiaalista pääomaa. Kulttuuriperintökohteessa vierailu muokkaa ja rikastuttaa matkailijan omaan tarinaa. Matkailijalle voi olla yhdentekevää se, miten erilaista ja kaukaista kulttuuriperintö on tai liittyykö kohde hänen henkilökohtaiseen historiaansa. Tärkeintä on tarina itsestä – *”minä olen käynyt siellä ja nähnyt sen”*. Menneisyys ja sen jättämät jäljet kiinnostavat ihmisiä, sillä ne vahvistavat rooliamme yhteisössä. Maailmanperintö, etenkin kaikki ihmisen alkuperään liittyvä, korostaa identiteettiämme osana ihmiskuntaa. Samaa voi soveltaa myös pienempään mittakaavaan, tarkemmin alueellisesti ja paikallisesti rajautuviin kulttuuriperintökohteisiin. Arvostamalla toisten kulttuuriperintöä, opimme myös omasta kulttuuriperinnöstämme, jota kohtaan voimme odottaa

⁵⁷ Puran viranomaisyhteisön roolia Suomenlinnassa tarkemmin seuraavassa kulttuuriperintöä käsittelevässä luvussa 3.2.

⁵⁸ Rantala 2003, 16.

vastavuoroista arvostusta.⁵⁹ Laurajane Smith osoittaa omassa tutkimuksessaan, että kulttuuriperintökohteen vierailijat osallistuvat myös kulttuuriperintöarvon ylläpitämiseen: kulttuuriperintökohteessa vierailu konservoi ja säilyttää kohteen sosiaalista- ja kulttuurista merkitystä.⁶⁰

Jakamani kolme yhteisöä, asukas-, viranomais- ja matkailijayhteisö, ovat karkeita ja liukuvia jakoja. Koen jaot kuitenkin tarpeellisiksi, sillä yhteisöt ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Nämä erilaiset vuorovaikutussuhteet ovat mielenkiintoisia esimerkiksi siksi, että asukas- ja viranomaisyhteisöt voivat olla näkymättömiä matkailijayhteisölle, joka taas näkyy, kuuluu ja tuntuu edellä mainituille. Oletan tutkimuksessani, että Suomenlinna on näille yhteisöille erilainen paikka. Asukasyhteisö kokee saaret myös ilman maailmanperintöstatusta⁶¹, joka taas (oletettavasti) ohjaa viranomaistyötä sekä matkailua. Pauliina Latvala-Harvilahti kirjoittaa Elävä Suomenlinna - tutkimushankkeen esitutkimusvaiheen tarkastelun kohteena olleen yhteisöllisyyden rakentuminen ja paikallisten itsensä määrittelemät yhteisöt⁶². Olen itse tällä samalla tutkimuspolulla käsitellessäni asukasyhteisön tulkintoja Suomenlinnasta.

3.2 Kulttuuriperintö

Kuten jokainen kulttuuriperinnön tutkija aloittaa, totean itsekkin kulttuuriperinnön olevan monisyinen käsite – yksinkertaisimmillaan se on kertomus merkityksestä, monimutkaisimmillaan taas kansainvälinen kulttuuripoliittinen ja taloudellinen valta-asetelma. Oman tutkielmani kannalta koen tärkeäksi tuoda esille eri puolia, jotka kukin omalta osaltaan muovaavat itse kulttuuriperintöä sekä ymmärrystä siitä. Tässä tutkielmassa keskityn maailmanperinnön ja asukasyhteisön rinnakkaiseloon Suomenlinnassa. Kyseessä on kansainvälisesti tunnustetun ja jaetun kulttuuriperinnön sekä paikallisyhteisön orgaanisen kulttuuriperinnön kohtaamisen kenttä.

⁵⁹ Holtorf 2016, 44–46.

⁶⁰ Smith 2006, 12.

⁶¹ Latvala-Harvilahti 2017.

⁶² Latvala-Harvilahti 2017, 35.

Kulttuuriperintö tarkoittaa ymmärrystä kohteiden merkityksistä, menneisyydestä ja nykyisyydestä: ilman perinteiden tuntemusta kohteet jäävät yhdentekeviksi⁶³. Kulttuuriperintö muodostuu kulttuuriperintöprosessissa: yksilö, yhteisö tai instituutio tunnistaa, tuottaa, vaalii ja säilyttää jonkin merkityksellisen menneisyyden jäljen⁶⁴. Maantieteilijä ja kriittisen kulttuuriperinnön tutkija David C. Harvey esittääkin kulttuuriperinnön olevan enemmän ihmisten toimintaan liittyvä verbi, sillä se toimii monitasoisena tapahtumasarjana ja kulttuurisen vallan välineenä⁶⁵. Kulttuuriperinnön käsiteellä (*heritage*) on pitkä historia, jonka käännekohtana voidaan pitää toisen maailmansodan jälkeistä käsitteen institutionalisoitumista ja yleistymistä arkikielessä⁶⁶. Sodan pommitukset tuhosivat valtavan määrän eurooppalaista kulttuuriperintöä, jota suojelemaan kirjattiin vuonna 1954 Haagin sopimus. Unescon alaisessa sopimuksessa keskeisintä oli ajatus, että yksittäisen kansakunnan kulttuuriomaisuuden tuhoutuminen on koko ihmiskuntaa koskettava menetys.⁶⁷ Haagin sopimus aloitti tähän päivään asti ulottuvan sopimusten sarjan, joiden kautta kulttuuriperintöä on määritelty, rajattu ja arvotettu uudelleen. Mitä tarkemmin sopimukset kulttuuriperintöä rajaavat, sitä monitulkintaisemmaksi käsite tuntuu muuttuvan. Rodney Harrison kirjoittaaakin kulttuuriperinnön olevan ”*laaja ja liukas käsite*”, jota voidaan samanaikaisesti hyödyntää niin kansakuntien historian vahvistamiseen kuin markkinatalouden kaupallisiin tarkoituksiin⁶⁸. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää ja Aura Kivilaakso nostavat esiin, miten kulttuuriperintö-käsitteen laajan ja epämääräisen määritelmän vuoksi kulttuuriperinnöksi voidaan mieltää ”*melkeinpä mikä tahansa ilmiö, jonka jäljet ovat löydettävissä menneisyydestä*”. Tämä yhdistettynä käsitteen arkipäiväistymiseen on aiheuttanut vieroksuntaa ja kyseenalaistamista kulttuuriperinnöstä tieteellisenä käsitteenä.⁶⁹

Faron yleissopimus⁷⁰ on Euroopan neuvoston sopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä, minkä Suomi on ratifioinut vuonna 2018. Faron sopimuksessa esitetään sopimusteksteissä toistaiseksi laajin esitetty kulttuuriperinnön määritelmä: ”*Kulttuuriperintö*

⁶³ Salmela, Latvala, Matikka ja Kauppi 2015, 32.

⁶⁴ Tuomi-Nikula, Haanpää ja Kivilaakso 2013, 13.

⁶⁵ Harvey 2001, 327.

⁶⁶ Tuomi-Nikula, Haanpää ja Kivilaakso 2013, 16.

⁶⁷ Hague Convention 1954 (alkuperäinen sopimus); Haagin yleissopimus (Suomen lain sovellutus); Tuomi-Nikula, Haanpää ja Kivilaakso 2013, 16.

⁶⁸ Harrison 2013, 5 ja 14.

⁶⁹ Tuomi-Nikula, Haanpää ja Kivilaakso 2013, 14–15.

⁷⁰ Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, 2005.

tarkoittaa niitä menneisyydestä perittyjä voimavaroja niiden omistajasta riippumatta, jotka ihmisten mielestä kuvastavat heidän jatkuvasti muuttuvia arvojaan, uskomuksiaan, tietojaan ja perinteitään. Tähän kuuluvat kaikki ihmisten ja paikkojen vuorovaikutuksesta aikojen kuluessa rakentuneet ympäristön osat."⁷¹ Yleissopimuksessa keskeistä on sen näkökulma kulttuuriperintöön elämänlaatua rikastuttavana voimavarana. Määritelmä on laaja ja siinä huomioidaan kulttuuriperinnön vahva kytkös nykyhetkeen sekä sen ajassa muuttuva luonne.⁷²

Faron yleissopimuksessa kulttuuriperintöä tarkastellaan kolmijakoisesti yksilön, yhteisöjen ja yhteiskunnan voimavarana. Yksilötasolla sopimuksessa korostuvat ihmisoikeudet, oikeus kulttuuriperintöön sekä vastuu siitä. Yksilöllä on oikeus osallistua, tai olla osallistumatta, kulttuuriperinnön määrittelyyn, oikeus nauttia siitä ja rikastuttaa sitä. Yksilön tulee myös kantaa vastuuta ja kunnioittaa toisten kulttuuriperintöä. Sopimuksen yhteisöllinen taso liittyy kulttuurin perusominaisuuksiin – ilman yhteisöä ei ole kulttuuria. Sopimuksen mukaan kulttuuriperintöyhteisöön kuulumiseen riittää, että yksilö arvostaa kyseessä olevaa kulttuuriperintöä tai haluaa sen säilyvän ja välittyvän tuleville sukupolville. Yhteiskunnallisella tasolla kulttuuriperintö nähdään sopimuksessa sosiaalisena ja taloudellisena voimavarana. Kulttuuriperinnöllä katsotaan olevan tärkeä tehtävä sosiaalisesti kestävä kehityksen tukijana sekä yhteiskunnan vakauttajana.⁷³

Kulttuuriperintö jaetaan ominaisuuksiltaan, jokseenkin perinteeksi muodostuneeseen tapaan⁷⁴, aineellisen ja aineettomaan, vaikka esimerkiksi Faron sopimuksessa jaottelua ei enää korosteta. Äkkiseltään on helppo todeta, että Suomenlinna on aineellinen kulttuuriperintökohde, sillä sen arvo muodostuu arkkitehtuurin ympärille. Helposti kuvattavaa aineetonta perintöä taas edustaa esimerkiksi käsityöperinteet. Unescon *Aineettoman kulttuuriperinnön yleissopimuksessa (2003)* aineeton kulttuuriperintö määritellään seuraavasti:

⁷¹ Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society 2005. Käännös: Salmela, Latvala, Matikka, Kauppi 2015, 17.

⁷² Salmela, Latvala, Matikka, Kauppi 2015, 19.

⁷³ Salmela, Latvala, Matikka ja Kauppi 2015, 20–21

⁷⁴ Kulttuuriperintö esitetään teoriassa usein kahtia jakautuvien ominaisuuksien kautta. On kuitenkin tärkeää huomioida, että tässäkin luvussa esittämäni jakautuvat ominaisuudet – aineeton ja elävä, virallinen ja epävirallinen – eivät ole yhden janan vastakkaisia ääripäitä. Ominaisuudet eivät siis jakaudu prosentuaalisesti tasan, vaan kulttuuriperinnön 'parilliset' ominaisuudet asettuvat omille janoilleen, ja niitä tulee tarkastella tapauskohtaisesti.

Aineettomalla kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan käytäntöjä, kuvauksia, ilmauksia, tietoa, taitoja – sekä niihin liittyviä välineitä, esineitä, artefakteja ja kulttuurisia tiloja – jotka yhteisöt, ryhmät ja joissain tapauksissa yksityishenkilöt tunnustavat osaksi kulttuuriperintöään. Tätä aineetonta kulttuuriperintöä, joka siirtyy sukupolvelta toiselle, yhteisöt ja ryhmät luovat jatkuvasti uudelleen suhteessa ympäristöönsä, vuorovaikutuksessa luonnon ja oman historiansa kanssa, ja se tuo heille tunteen identiteetistä ja jatkuvuudesta, edistäen siten kulttuurisen moninaisuuden ja inhimillisen luovuuden kunnioitusta. (...) ⁷⁵

Kuten määritelmästäkin voi havaita, raja aineellisen ja aineettomuuden välillä on häilyvä; käsityöhön tarvittavat työvälineet ja työn lopputulos ovat aineellisia, ja arkkitehtuurille määritetty arvo on henkinen. Kulttuuriperintöä siis esiintyy lukuisissa eri muodoissa, eikä sitä voi määrittää yhdeksi asiaksi⁷⁶. Oli kulttuuriperintökohde aineeton tai aineellinen, heijastaa se perittyjä ja vallitsevia käsityksiä menneisyydestä ⁷⁷. Kulttuuriperintöön liitetyt arvot ja merkitykset ovat todellinen säilyttämisen ja hallinnan kohde ⁷⁸. Ian Russell kirjoittaa aineellisten kohteiden materialisoituvan kulttuuriperinnöksi ihmisten välisen toiminnan, valinnan ja halun kautta, minkä vuoksi kulttuuriperinnön taustalla vaikutta asetelma vaihtelevia ihmissuhteita ⁷⁹. Janne Vilkun sanoin, kulttuuriperintö ei oikeastaan olekaan kohteessa vaan yhteisesti aivoissamme ⁸⁰. Vaikka kahtiajako on pulmallista, on se tarpeellista esimerkiksi siksi, ettei aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä voida suojella samalla tavalla. Fyysisiä objekteja voidaan konservoida ja kunnostaa, mutta aineettoman perinteen suojeluun tarvitaan soveltavia keinoja. Aineettoman kohteen suojelu on myös enemmän kulttuuriperintöyhteisön käsissä; fyysinen monumentti voidaan määrittää suojeltavaksi ja säilytettäväksi, mutta aineetonta perinnettä on pidettävä yllä yhteisöstä käsin. Suomen aineetonta kulttuuriperintöä luetteloidaan parhaillaan Elävän perinnön kansalliseen wikiluetteloon. Termi ”elävä perintö” on aineetonta verrokkiaan monipuolisempi. Se puhalttaa aineettoman kulttuuriperinnön henkiin, tuoden sen lähemmäksi yhteisöä – elävä perintö elää ja muovaantuu ihmisten mukana.

⁷⁵ Valtioneuvoston asetus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta. Finlex 47/2013 2 §.

⁷⁶ ”There is no such *thing* as heritage” Smith 2006, 11–13; “(...)heritage is not one thing” Harrison 2013, 14.

⁷⁷ Harrison 2013, 14.

⁷⁸ Smith 2006, 1–3, 56.

⁷⁹ Russell 2016, 34.

⁸⁰ Vilkuna 2015, 114.

Toinen perinteinen kahtiajako kulttuuriperinnössä tapahtuu virallisen ja epävirallisen välillä. Virallinen kulttuuriperintö (*official heritage*) tarkoittaa määritetyllä asteikolla⁸¹ hyväksytyksi tullutta ja ammatillisesti hallittua kulttuuriperintökohdetta. Epävirallinen kulttuuriperintö (*unofficial heritage*) taas tarkoittaa nimensä mukaisesti julkista tunnustusta vailla olevaa kohdetta.⁸² Jos virallisuus käännetään asteikoksi, ovat maailmanperintökohteet sen toisessa ääripäässä, jolloin aielistalla hyväksyntää odottavat kohteet sijoittuvat asteikolla hiukan alemmas. Maailman-perintöstatusta hakeva kohde voi kuitenkin olla oman maansa asteikolla virallinen kulttuuriperintökohde. Termit virallinen ja epävirallinen voidaankin käsittää esimerkiksi hallinnon kautta; virallinen kulttuuriperintö on ylhäältä käsin ja vahvemmin hallittua, kun taas epävirallinen kulttuuriperintö voi olla esimerkiksi harrastajayhteisön ylläpitämää. Epävirallisuus ei siis tarkoita, etteikö kohde olisi hyväksytty tai arvokas – kyseessä on yksinkertaisesti määritelmä, eikä laadun mittari⁸³. Sanna Lillbroända-Annala kirjoittaa, miten ”*institutionalisoidulle kulttuuriperinnölle on tärkeää sen yhteiskunnallinen relevanssi, kun taas ei-institutionalisoitu kulttuuriperintö kansallisella, paikallisella tai yksityisellä tasolla voi saada merkityksensä riippumatta siitä, käsitetäänkö se yleisesti kulttuuriperinnöksi.*”⁸⁴

Kasvava kiinnostus epätasaisista valtasuhteista, hierarkian rakenteista, hiljennetyistä narratiiveista sekä vaihtoehtoisista ja emansipatorisista identiteeteistä, ohjasivat humanististen tieteiden kehitystä viime vuosisadan lopulla. Myös kulttuuriperinnön tutkimus seurasi jälkistrukturalismin ja -kolonialismin kriittistä suuntaa, ja kysymykset säilyttämisestä ja suojelemisesta siirtyivät kohti kulttuuriperintöön liittyviä mutkikkaita valta-asetelmia. Tuloksena muotoutui kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen suuntaus (*critical heritage studies*), jonka alkutaipaleen johdattavia tutkijoita olivat muun muassa Laurajane Smith ja Rodney Harrison. Kriittisen näkökulman kautta kulttuuriperintö käsitetään monimuotoisena ja suhteellisena ilmiönä, johon kytkeytyy erilaisia sosiaalisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia, kuten esineet, paikat, arvot, aatteet, tunteet, muisti ja identiteetti.⁸⁵ Kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen yksi keskeinen käsite on Smithin vallitseva

⁸¹ Ks. Lähdesmäki et al. 2019. Kulttuuriperinnön ja asteikkojen (*scale*) suhteet voidaan käsittää esimerkiksi hierarkian kautta, vallan työkaluna, prosessina tai verkostona.

⁸² Harrison 2013, 14–15.

⁸³ Ks. Harrison 2013, 14–20.

⁸⁴ Lillbroända-Annala 2014, 23.

⁸⁵ Lähdesmäki, Zhu ja Thomas 2019, 1–2.

kulttuuriperintökeskustelu⁸⁶ (*authorized heritage discourse, AHD*), jolla Smith tarkoittaa dominoivaa länsimaista otetta kulttuuriperinnön määrittelyyn ja hallintaan. Vallitseva kulttuuriperintökeskustelu ammentaa suurista kansallisista tarinoista ja on kulttuuriperintöalan ammattilaisten ohjaamaa ja hallitsemaa.⁸⁷ Suomenlinnan vallitsevaa kulttuuriperintökeskustelua johtaviksi tahoiksi voidaan katsoa Suomenlinnan hoitokunta, Ehrensverd-seura, Unesco sekä Museovirasto. Mainitut tahot osallistuvat Suomenlinnan kulttuuriperinnön määrittelyyn, suojeluun ja esittelyyn. Tässä mallissa vallitseva kulttuuriperintökeskustelu käydään suuntautuen ylhäältä alas (*top-down*), aktiivisilta toimijoilta passiivisille vastaanottajille. Tätä mallia on käännetty ympäri Suomenlinnan hoitokunnan työssä viimeisten vuosien aikana esimerkiksi uuden hoito- ja käyttösuunnitelman osallistavassa tekemisessä.

Kulttuuriperintöprosessi

Miten kulttuuriperintö sitten muodostuu? Kevin Walsh oli yksi keskustelun käynnistäjistä tarkastelemalla kulttuuriperinnön käyttämistä työkaluna, kun historiallisia kohteita kehitettiin johonkin haluttuun suuntaan, kuten matkailua tai taloutta paremmin palveleviksi. Walsh nimitti prosessia kulttuuriperinnöllistämiseksi (*heritagezation*).⁸⁸ Rodney Harrison jatkoi Walshin ajatusta kuvaamalla kulttuuriperinnöllistämistä prosessina, jossa kohteet muutetaan toiminnallisista asioista näyttelyn esineiksi⁸⁹. Puhe kulttuuriperinnöllistamisestä kääntyi kulttuuriperintöprosessiin, jonka katsotaan alkavan kulttuuriperintöyhteisöstä. Symbolisesti yhdistävinä pidettyjen ja yhteisön menneisyydestä kertovien jälkien tunnistaminen on kulttuuriperintöprosessia ylläpitävää toimintaa.⁹⁰ Faron yleissopimuksessa kulttuuriperintöyhteisön määritellään tarkoittavan ”(...) *niitä ihmisiä, jotka arvostavat tiettyjä kulttuuriperinnön piirteitä, joita he haluavat julkisen toiminnan puitteissa ylläpitää ja välittää tuleville sukupolville*”.⁹¹ Määritelmässä kaikkua kulttuuriperinnön osallistava, mutta vapaaehtoinen luonne. Kulttuuriperinnön valittuja

⁸⁶ Aho 2019, 41; käsitteen yleinen suomennos on auktorisoitu perintödiskurssi, mutta käytän tutkielmassani Ahon yleiskielistä käännöstä.

⁸⁷ Smith 2006, 4, 11–12.

⁸⁸ Walsh 1992, 4 ja 138-140.

⁸⁹ Harrison 2013, 69.

⁹⁰ Sivula 2010, 27.

⁹¹ Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society; Salmela, Matikka, Latvala ja Kauppi 2015, 19–20.

piirteitä on arvostettava ja haluttava ylläpitää ja välittää eteenpäin. Määritelmän verbit myös heijastavat kulttuuriperinnön kolmea aikaulottuvuutta: arvostuksen kohteena on menneisyys, ylläpidon kohteena nykyisyys sekä välityksen kohteena tulevaisuus. Ian Russel kuvaa kulttuuriperinnön vaatimaa yhteisöllisyyttä ja aktiivista osallistumista soveltamalla Andrew Cochranen sienirihmastomallia. Meille näkyvä kulttuuriperintö on maasta kasvava sieni, ja maan alla kulkeva rihmasto kuvastaa sitä kokonaisuutta, josta kulttuuriperintö voi kehittyä. Rihmasto on ihmissuhteita, jaettuja fenomenologisia näkökulmia, neuvotteluja ja avoimia sovitteluja – aktiivista ja elävää ihmisten välistä vuorovaikutusta. Suojellaksemme sientä, on meidän suojeltava itse rihmastoa. Russell alleviivaa esimerkillään sitä, että kulttuuriperintö ei ole lineaarinen käsite, joka olisi joskus määritelty pysyväksi. Kuten sieni, se kasvaa, kuihtuu ja syntyy uudestaan, mutta samasta rihmastosta.⁹² Kulttuuriperintöä siis määritellään jatkuvassa prosessissa, joka ei koskaan pysähdy.

Kulttuuriperinnön tutkimuksen professori Anna Sivula määrittää kulttuuriperintöprosessin rakentuvaksi yhteisön identiteettityön kautta. Sivula erottelee kolme identiteettityökalua, jotka ovat (1.) menneisyyden tulkinta, (2.) osallisuuskokemus sekä (3.) menneisyyden jäljet ja symbolit. Menneisyyden tulkinta tarkoittaa yhteisön jakamaa käsitystä menneestä ajasta, jaettua historiaa⁹³, jota käytetään kulttuuriperinnön kehyskertomuksena. Osallisuuskokemus taas tarkoittaa kulttuuriperintöyhteisön jäsenten osallisuutta jaetusta historiasta sekä menneisyyden aineettomista ja aineellisista jäljistä ja symboleista, jotka ovat viimeinen työkalu. Jäljet ja symbolit toimivat jaetun historian todisteina. Kulttuuriperintöyhteisön käyttämä menneisyyden jälki voi olla myös epäaito, eli se ei täytä historiallisten metodisääntöjen kriteerejä aidosta menneisyyden dokumentista. Jälkiä voivat olla esimerkiksi yhteisön tavat ja käytänteet, minkä vuoksi aitous tai epäaitous ei sisällä arvotusta oikeaan tai väärään – määrittäähän kulttuuriperintöyhteisö itse omat identiteettityökalunsa.⁹⁴ Aavaan seuraavaksi Sivulan kulttuuriperintöyhteisöä yhdistävät erilaiset identiteettityöt, joissa äsken mainittuja työkaluja käytetään. Sovellan identiteettitöitä Suomenlinnan ”kyläpersoonaa” Puton kuoleman jälkeisiin tapahtumiin. Putto oli Suomenlinnassa koko ikänsä asunut merimies, joka elämänsä ehtopuolella alkoholisoitui ja vietti päivänsä kaupan läheisellä penkillä. Putto oli iloinen juoppo, joka viihdytti saarien asukkaita jutuillaan. Puttoa on

⁹² Russel 2016, 34–36.

⁹³ Kalela 2012, 75.

⁹⁴ Sivula 2015, 64–66.

kuvailtu yhteishengen luojana ja saaren henkenä, ja hänestä pidettiin huolta esimerkiksi ostamalla ruokaa. Kun Puton työt ja maksukyky menivät alta, ajautui Putto asunnottomaksi ja menehtyi talven ensimmäisenä pakkasyönä lauttarannan odotuskoppiin.⁹⁵

Monumentalisoina identiteettityö on yhteisölle merkityksellisten (3.) menneen jälkien ja symbolien valitsemista, tuottamista, suojelemista, säilyttämistä ja arvottamista (1.) jaetun historian perusteella⁹⁶. Tyhjä penkki julkisessa tilassa on symboli menneestä ajasta. Penkin arvo muodostuu suomenlinnalaisten Putosta jakamista kokemuksista ja tarinoista. Omaksuva identiteettityö on (2.) osallisuuden kokemuksen vahvistamista (3.) menneen jäljestä tai symbolista⁹⁷. Puton tarina yhdistää häntä ympäröivän Suomenlinnalaisten kulttuuriperintö-yhteisön, jonka pieni iskuryhmä kiinnitti omatoimisesti merimiehelle muistolaatan penkkiin. Sivulan mukaan omaksuva identiteettityö ei katso kohteen omistusoikeutta, ja identiteettityö voi muistuttaa muutosvastarintaa⁹⁸. Nämä identiteettityön ominaisuudet näkyvät muistolaatan kiinnittämisessä: Suomenlinnan hoitokunnan (eli toisin sanoen Suomen valtion) omistamaan penkkiin ruuvattiin luvatta kiinni laatta juopon merimiehen muistolle. Historioiva identiteettityö sijoittaa yksilön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumolle, luoden (2.) osallisuuskokemuksen (1.) jaetusta historiasta⁹⁹. Myös Mikko Aho yhdistää Kalelan jaetun historian käsitteen kulttuuriperinnön tunnisteeksi – jaettu historia on kulttuuriperintöyhteisön muistitietoisuus, sillä kulttuuriperintö ylläpitää yhteisen menneisyyden tuntemusta ja yhteiseksi kokemista. Ahon mukaan kulttuuriperintö on sitä, mikä tekee jaetusta historiasta jaetun.¹⁰⁰ Laurajane Smith kuvaa kulttuuriperintöä muistamisen kulttuuriseksi työkaluksi. Smithin mukaan kulttuuriperinnön käsitteeseen liittyy vahvasti tunteet ja vaikuttavuus; kulttuuriperintö herättää tunteita, vaikuttaen yksilöihin ja kokonaisuun yhteiskuntiin sekä vakuuttaa valitusta menneisyyden tulkinnasta. *“If it feels right, we remember it”*.¹⁰¹ Putto on osa Suomenlinnan paikallishistoriaa, ja penkki muistuttaa hänestä sekä menneestä ajasta. Puton tarina kulkee asukkaiden kertomusten kautta myös niille, jotka eivät ole Puttoa tavanneet.

⁹⁵ Yle: ”Puton muistolle” 10.7.2014; Yle Puhe: Puheen iltapäivä 14.7.2014.

⁹⁶ Sivula 2015, 65–66.

⁹⁷ Sivula 2015, 66.

⁹⁸ Sivula 2015, 65–66.

⁹⁹ Sivula 2015, 66–67.

¹⁰⁰ Aho 2019, 44.

¹⁰¹ Smith 2020.

Myös kulttuuriperintöprosessissa näkyy valtakeskustelun rakenteet. Kulttuuriperinnön prosessimainen muotoutuminen on kuin lehden toimitus: toimittaja haastattelee historiaa ja kirjoittaa siitä lehden profiiliin sopivan henkilöjutun. Mitä ammattimaisempi toimitus on, sitä tarkempaa on jälkituotantona tapahtuvat oikoluku, taitto, kuvitus ja paino. Jutut kuitenkin kulkeutuvat ihmisiltä toisille myös muistitietona, ilman edellä mainittuja toimituksen resursseja. Puton kuoleman muistaminen on esimerkki näkyvästä, selkeälinjaisesta ja toiminnantäyteisestä kulttuuriperintöprosessista, jossa kuvastuu yhteisön tarve kiinnittää aineettomat muistot johonkin aineellisesti määriteltyyn paikkaan. Esimerkkitapauksessa kunnian osoitukseksi vainajalle sekä paikallishistorian ylläpitämiseksi. Kulttuuriperintöprosessit eivät kuitenkaan aina ole linjoiltaan näin selkeitä, varsinkaan kun puhutaan yhteisöstä, joka ei toimi itse kulttuuriperintöä varten. Yksi tähän tutkielmaan johdattaneista kysymyksistäni on, mitä arvoja asukasyhteisö vaalii Suomenlinnan kulttuuriperinnön valtakeskustelun ulkopuolella? Tässä kysymyksessä nojaan Lillbroända-Annalan ajatukseen yksityisen ja institutionalisoidun kulttuuriperinnön eroista: asukasyhteisön ei-institutionalisoitu kulttuuriperintö voi saada paikallisella tasolla merkityksensä riippumatta siitä, käsitetäänkö se yleisesti kulttuuriperinnöksi ¹⁰².

3.3 Paikka, identiteetti ja muisti

Kaupunki on moniulotteinen tutkimuskohde, jota voidaan tarkastella sekä sosiaalisena että fyysisenä ympäristönä. Kaupunkiympäristö on inhimillisen toiminnan kenttä, joka 2000-luvun etnologisissa tutkimuksissa näyttäytyy pelkän maantieteen sijaan aikaan nivoutuvana merkityksellisten kokemusten moniulotteisena ympäristönä. Kaupunkia voidaan myös tutkia tilana, joka tuottaa ja ylläpitää kulttuurisia merkityksiä sekä tapoja toimia ja suhtautua ympäristöön. ¹⁰³ Tutkielmassani Suomenlinna on tällainen kaupunkitila, josta käytän tarkennettuna paikan käsitettä ¹⁰⁴. Ari Aukusti Lehtisen sanoin ”*Paikat ovat kertomusten kokoelmia, kohtaamisia, tapahtumia ja risteyksiä ajassa ja tilassa.*” ¹⁰⁵

¹⁰² Lillbroända-Annala 2014, 23.

¹⁰³ Lento & Olsson 2013, 7–9.

¹⁰⁴ Ks. Tuan 1977 käsitteiden tila (*space*) ja paikka (*place*) suhteesta.

¹⁰⁵ Lehtinen 2006, 51.

Paikka

Eletty aikakausi, kulttuuri ja sosiaalinen ympäristö vaikuttavat siihen, miten ympäröivä paikka koetaan.¹⁰⁶ Vaikka konkreettiset paikat ovat maantieteellisesti sidottuja, saavat ne kulttuurisen merkityksen elämästä, kokemusten ja kertomusten välittämänä¹⁰⁷. Maantieteilijä Päivi Kymäläinen vie ajatusta vielä askeleen pidemmälle, nostamalla esiin paikan käsitteen ymmärtämisen tapahtumana tai prosessina: paikkaa voidaan tarkastella liikkeessä olevana tutkimuskohteena, joka on jatkuvassa fyysisessä, rakenteellisessa ja kulttuurisessa muutoksessa.¹⁰⁸ Lähiöarkkitehtuuria tutkinut dosentti Kirsi Saarikangas kirjoittaa tilan ja sen käytön merkityksien olevan samanaikaisesti sekä yksityisiä että tilankäyttäjien yhteisesti kulttuurissa jakamia merkityksiä. Esimerkkinä Saarikangas käyttää omia lapsuudenmuistojaan lähiöasumisesta: lapsuuden muistot paikoista ja tiloista ovat yksityisiä, mutta myös monien lähiössä varttuneiden jakamia. Saarikankaan mukaan tilan merkitys muotoutuu tilan ja käyttäjän sekä nykyisen ja menneen kontekstin kohdatessa. Rakennettu ympäristö tuottaa merkityksiä visuaalisuuden lisäksi myös materiaalisesti, aistimellisesti, symbolisesti ja sosiaalisesti. Eletty tila on Saarikankaan mukaan välissä oleva ja jatkuvasti muuttuva sekä-että -tila, joka syntyy rakennettujen ja sosiaalisten ominaisuuksien kohtaamisissa.¹⁰⁹

Paikkasuhde (*place attachment*) kuvaa yksilön sidettä johonkin fyysiseen paikkaan¹¹⁰. Fenomenologian kautta paikkasuhdetta tarkastellut David Seamon erottelee erilaisia aktiivisia prosesseja, jotka vaikuttavat paikkasuhteen muotoutumiseen. Paikan kanssakäyminen (*place interaction*) kuvaa tavallisen arjen kautta muodostuvaa suhdetta paikkaan. Kun arki rullaa normaalisti, paikka ei herätä esimerkiksi huolta tai pelkoa. Paikan vapauttavuudella (*place release*) Seamon kuvaa ympäristön onnekkaita sattumia ja yllättäviä tapahtumia, kuten vanhaan ystävään törmäämistä tai katumuusikon musiikista nauttimista. Tällaisten tapahtumien kautta yksilöt vapautuvat ja tuntevat paikan kautta elämän olevan hyvää. Paikan taju (*place realization*) kuvaa

¹⁰⁶ Af Forselles-Riska 2006, 218.

¹⁰⁷ Knuutila 2006, 7.

¹⁰⁸ Kymäläinen 2006, 207.

¹⁰⁹ Saarikangas 2002. 48–49.

¹¹⁰ Low & Altman 1992, 2.

paikan syvempää tuntemista ja ymmärrystä, minkä kautta paikallisuus – kuten suokkilaisuus – koetaan. ¹¹¹

Tutkielmani paikka, Suomenlinna, on samaan aikaan seisautettu ja elävä. Historian eri aikakausina paikka on ollut muun muassa toisille kaukana kotoa oleva työasema, toisille kuoleman selli ja toisille rakas sekä pitkäaikainen koti. Paikka on myös kansainvälinen kulttuurihistoriallinen nähtävyys sekä ulkoilu- ja piknik-kohde. Suomenlinna paikkana muodostuu ihmisten elettyjen kokemusten kautta, jotka ovat muodostuneet paikassa olemisen kautta. Maisemantutkija Laura Puolamäki tarkastelee paikkaa yksilöiden ja yhteisön maisemasuhteen kautta. Puolamäki esittää väitöskirjassaan maiseman asettuvan siitä kertyvän tiedon kautta kaksiin kehyksiin, näkyvään maisemaan ja kätkeytyyn maisemaan (kuvio 1). ¹¹²

Kuvio 1. Laura Puolamäki 2020, 15.

Kätkeyty maisema rakentuu paikallisen tiedon avulla, vuorovaikutuksellisessa suhteessa ihmisten, ympäristön ja yhteisön kesken. Kätkeyty maisema on omakohtaista ja arkeen kietoutunutta, kokemuksellista ja syvällistä. ¹¹³ Puolamäki painottaa, että erillisten kehysten välillä ei ole vastakkainasettelua tai arvojärjestystä, vaan tarkoitus on laajentaa ymmärrystä maisemäkäsityksestä ¹¹⁴. On siis syytä huomioida, että kätkeyty ja näkyvän maiseman välissä ei ole näkyvyyttä peittävää aitaa, vaan molemmat vaikuttavat toisiinsa. Esimerkiksi Suomenlinnan hoitokunnan asettaminen näkyvän maiseman hallitsijaksi ei poista sitä, etteikö hoitokunnan

¹¹¹ Seamon 2013, 16–18.

¹¹² Puolamäki 2020, 13–15.

¹¹³ Puolamäki 2020, 53–54.

¹¹⁴ Puolamäki 2020, 15.

työntekijöillä olisi omakohtaisesti koettua kätkeytyä maisemaa tai vastaavasti asukkailla käsitystä näkyvään maisemaan vaikuttavista tekijöistä.

Puolamäen teoria maisemasta niveltyy omassa tutkielmassani kulttuuriperinnön käsitteeseen: katson paikkaan liittyvien kulttuuriperinnön virallisten ja epävirallisten, aineettomien sekä elävien ominaisuuksien toimivan näkyvän ja kätkeytyn maiseman tavoin. Tässä tutkielmassa keskityn tarkastelemaan yksilöiden ja yhteisön suhdetta paikkaan. Lähestyn paikkaa ja näkymätöntä maisemaa asukasyhteisön paikallisen tiedon kautta. Katson paikan olevan Kymäläiseen nojaten tapahtuma, joka koetaan ajassa ja yksilön sosiaalisista sekä kulttuurisista lähtökohdista käsin. Saarikankaan mukaan katson paikan merkityksen olevan jokaiselle yksilölle eri, mutta osan ominaisuuksista olevan yhteisöjen kesken jaettavissa.

Identiteetti

Tutkielmassani paikan käsitteen toinen merkitys kytkeytyy identiteettiin, eli ihmisen käsitykseen itsestään. Stuart Hall määrittää identiteettien muodostumisen tiedostamattomaksi ja loputtomaksi prosessiksi, jossa yksilö nivoo jakautuneita minuuksia yhdeksi kokonaisuudeksi, rakennetuksi elämäkerraksi. Yksilöllä on useita identiteettejä, jotka Hallin mukaan liikkuvat ja jatkuvasti muovautuvat vuorovaikutuksellisesti ympäröivien kulttuurisien järjestelmien kanssa.¹¹⁵ Tutkielmassani tarkastelen rajatusti yksilön ja yhteisön paikan kautta ja paikan vuorovaikutuksessa muodostuvia identiteettejä. Yksilön tilallinen identiteetti (*spatial identity*) sisältää jaotteluja ”meihin” ja ”muihin”, mikä voidaan tulkita myös rajaksi ulko- ja sisäpuolen välille. Identiteettiin kytkeytyvät rajanvedot eivät kuitenkaan ole murtumattomia muureja, sillä identiteetti elää ja sitoutuu tilanneyhteyteen. Paikkaan kytkeytyvä identiteetti on vain osa yksilön monista palasista rakentuvaa identiteettiä.¹¹⁶ Suomenlinna on saariryhmänä graafisen selkeärajainen, minkä vuoksi nykyisen¹¹⁷ asukasyhteisön sisä- ja ulkopuolen raja on helposti hahmotettavissa.

¹¹⁵ Hall 1999, 23, 39–40.

¹¹⁶ Kymäläinen 2006, 209.

¹¹⁷ Asetan nykyisyydelle painon siksi, että asukasyhteisöön voidaan laajemmassa kuvassa lukea myös sekä entiset pitkän linjan asukkaat että ”pistäytyjätkin”, eli saarilla vain hetken asuneet.

Paikkaan kytkeytyvä identiteetti liittyy samalla myös tutkielmani keskeiseen käsitteeseen kulttuuriperintöön. Paikalliset, ja suuremmassa mittakaavassa kansalliset, identiteettimme saavat osan omaa muotoaan menneisyyden perinnöstä. Identiteetti heijastuu edeltäjiemme muokkaamasta maisemasta, rakentamasta arkkitehtuurista ja arkeologisista löydöistä, mutta myös kulttuurisista käytännöistä ja perinteistä. Yhdessä nämä aineelliset ja aineettomat menneisyyden jäljet muovaavat tunnettamme johonkin paikkaan kuulumisesta – olemme jokainen osa jotakin järjestystä ja jatkumoa, osa kulttuuriperintöä ¹¹⁸. Vaikka kulttuuriperintö ja identiteetti muodostuvat menneisyydestä, eivät ne ole luonteeltaan staattisia. Molemmat elävät aktiivisesti tässä päivässä sekä nykyhetkeä että tulevaisuutta varten: menneisyyden muistikuvat sekä nykyhetken kokemukset muodostavat paikkaan kuulumisen tunteen. ¹¹⁹ Ian Russelin mukaan yksilöt osallistuvat jaetun, tietoisien toiminnan ja valinnan kautta yhteisestä kuvasta käytävään neuvotteluun ja sovitteluun ¹²⁰. Kulttuuriperintö tai identiteetti eivät ole yksilön perusominaisuuksia; niitä ilmaistaan ja esitetään aktiivisesti käyttäytymisen ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen kautta ¹²¹.

Muisti

Kieli, kommunikaatio ja muisti ovat jokaisen yhteisön syntykertomuksen takana. Syntykertomukset kertovat meille, keitä me yhteisönä olemme ja mistä me tulemme. ¹²² Historia, kuten kaikki Suomenlinnasta luvussa 2.1 kirjoitettu teksti, on historiografisen prosessin läpäissyttä, hyväksyttyä ja todistettua tietoa menneisyydestä. Pierre Nora kuvaa historiaa menneisyyden representatioksi, joka on universaalista, analysoitua ja kriittisesti tarkasteltua ¹²³. Voimme ajatella, että Suomenlinnan historia on meille yhteisesti jaettava, jotakin samaa, joka lopulta sekoittuu jokaisen yksilön henkilökohtaiseen menneisyyden aikajanaan. Menneisyys on tutkielmassani muistojen kohde, käsite, joka voi viitata henkilön ensimmäiseen muistikuvaan lapsuudesta tai tämän päivän aamupalaan. Vaikka muisti on yksilöllä henkilökohtainen, rakentuu se aina vuorovaikutuksessa

¹¹⁸ Smith, Messenger, Soderland 2016, 15.

¹¹⁹ Af Forselles-Riska 2006, 226.

¹²⁰ Russell 2016, 34.

¹²¹ Russell 2016, 33.

¹²² Vilkuna 2007, 12–13.

¹²³ Nora 1998, 8–9.

ympäröivän yhteisön kanssa. Tästä vuorovaikutuksesta käytetään teoriassa toisiinsa limittyviä käsitteitä kollektiivinen-, sosiaalinen- ja yhteisöllinen muisti ¹²⁴. Mikko Aho jakaa Elizabeth Tonkinin teorian, jonka mukaan kollektiivinen muisti ja yksityinen muisti ovat olemassa suhteessa toisiinsa: *”kollektiivinen muisti koostuu yksilöiden muisteista, jotka ovat rakentuneet vuorovaikutuksessa toistensa ja yhteisön kanssa.”* Tämä tekee muistista sosiaalisesti rakentunutta, eikä rajaa yksilön ja kollektiivisen muistin välillä ole mahdollista määrittää tarkasti. Aho huomauttaa Tonkinin käsityksen kollektiivisen ja yksityisen muistin suhteesta tulevan lähelle Jorma Kalelan jaetun historian -käsitettä. ¹²⁵ Katri Lento ja Pia Olsson kuvaavat kollektiivista muistamista keinoksi säilyttää menneisyyden tapahtumat elävinä yhteisön mielessä. Myös Lento ja Olsson painottavat yksilön ja yhteisön muistin erottelun mahdottomuutta, sillä ne ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa, muokaten toinen toisiaan. ¹²⁶ Käsitän muistin tutkielmassani henkilökohtaiseksi, mutta sosiaalisesti jaetuksi. Muistot eivät synny tyhjiössä, vaan ne elävät joka päivä, ja ovat myös siksi alttiita esimerkiksi muutoksille, kaunistelulle, manipuloinnille ja unohtamiselle. Nykyaikaan kuuluu myös vahvasti sosiaalisen median kautta jaetut hetket, joiden kautta luodaan jaettuja muistijälkiä, ja joissa tuotetaan ja toistetaan omanlaistaan kuvastoa Suomenlinnasta, etenkin matkailijayhteisöstä käsin.

Outi Fingerroos ja Riina Haanpää kuvaavat muistitietoa erityiseksi tiedoksi, sillä *”se kertoo vähemmän menneisyyden tosista tapahtumista kuin siitä, mikä näiden tapahtumien merkitys oli tai on muisteluhetkellä. Toisin sanoen muistitietotutkija on kiinnostunut menneisyyden moniäänisyydestä eikä välttämättä pyri etsimään muistitiedosta faktoja tai konstruoimaan menneisyyden totuutta.”*¹²⁷ Alessandro Portelli korostaa muistitiedon olevan subjektiivista, mutta juuri siksi ainutlaatuista: muistitiedon kertomuksiin sisältyy aina myös halut, toiveet ja uskomukset, joita muistelun kohteeseen liittyy ¹²⁸. Muistitietotutkimus ottaa tieteenalana huomioon myös maallikoiden menneisyyden tulkinnat, eikä arvota tai vertaa niitä akateemisiin tulkintoihin ¹²⁹. Haanpää kirjoittaa, kuinka tarkastelemalla muistin välittämiä kertomuksia menneisyydestä tavoitetaan ja tulkitaan kertojien omia kokemuksia ja tulkintoja. Muistot

¹²⁴ Ks. Halbwachs 1992; Connerton 1989; Ricœur 2004.

¹²⁵ Aho 2019, 58; Tonkin 1992, 97–112.

¹²⁶ Lento & Olsson 2013, 18–19.

¹²⁷ Fingerroos & Haanpää 2006 33; Portelli 2006, 55.

¹²⁸ Portelli 2006, 55.

¹²⁹ Fingerroos & Haanpää 2006, 28–30.

välittävät meille asioita, jotka tapahtuivat ja jotka ovat tärkeitä muistaa. Muistitiedon kautta on mahdollista tavoittaa aineettoman kulttuuriperinnön merkitys, sillä se kertoo ”*minkälainen ja millainen menneisyys pitäisi nostaa esiin ja mikä on muistamisen arvoista*”.¹³⁰ Janne Vilkun mukaan ihmisen halu säilyttää muistoja on kuin turvajärjestelmä: jäljet ajan jatkumosta luovat turvaa ja toimivat todisteina siitä, että paikassa on eletty ennenkin, mikä taas luo uskoa tulevaisuuteen¹³¹. Se mitä ei muisteta, unohtuu. Muistaminen ja unohtaminen ovat ilmiöinä samanaikaisia ja toistensa kanssa kilpailevia¹³². Lopulta on kyse siitä, mitä halutaan säilyttää ja mitä ei – yhden tarinan muistaminen häivyttää tarinan toisen version.

Outi Fingerroos tulkitsee muistitietotutkimuksen traditiosta käsin *muistin paikan* konstruktioksi, eli muistelussa (uudelleen)tuotetuksi paikaksi. Fingerroos kuvaa kiinnostuksen kohteenaan olevan muistelijoiden paikkaan kiinnittämät merkitykset, eikä paikan luonne kollektiivisen muistin ilmentymänä, jollaiseksi käsitteen kehittäjä Pierre Nora on sen alun perin tarkoittanut.¹³³ Lähestyn omaa tutkimuskohdettani muistin paikkana Fingerroosin tavoin tutkimalla asukkaiden Suomenlinnalle antamia merkityksiä. Asetan Fingerroosin ja Noran muistin paikat Laura Puolamäen kätkeyn maiseman¹³⁴ kehyksiin: näkyvään maisemaan kuuluvat Noran muistin paikat, historiatietoisuutta uudistavat ja vahvistavat menneisyyden symbolit¹³⁵, kun taas kätkeytyyn maisemaan kuuluvat Fingerroosin subjektiivisemmat muistin paikat.

Oma tutkielmani sijoittuu muistitietotutkimuksen kentälle: tutkielmani aineisto ja tutkimuskohde ovat haastattelut, jotka sisältävät muistitietoa Suomenlinnasta ja yhteisön menneisyydestä. Haastatteluaineisto ei suoranaisesti tarkoita muistitietoa, sillä haastatteluihin lukeutuu myös erilaisia kerronnan lajeja ja aikatasoja. En keskity yksittäisiin menneisyyden tapahtumiin vaan tarkastelen muistitiedon merkitystä osana nykyhetkessä muodostuvaa paikkasuhdetta. Tutkimuksellinen mielenkiintoni kohdistuu muistitiedon kautta menneisyyteen ja epäviralliseen historiaan, jotka elävät asukkaiden puheessa Suomenlinnassa virallisen historian rinnalla. Muistamisen kautta

¹³⁰ Haanpää 2013, 194.

¹³¹ Vilkuna 2007, 16.

¹³² Ks. Brockmeier 2002; Harrison 2012, 198–203; Lento & Olsson 2013, 19.

¹³³ Fingerroos 2006, 5–6. Tällä määritelmällä Fingerroos kertoo erottautuvansa muistin paikan -käsitteen (*lieux de mémoire*) alkuperäisestä Pierre Noran (1992) määritelmästä, joka on syntynyt osittain kritiikiksi historiallista muistia kohtaan.

¹³⁴ Puolamäki 2020.

¹³⁵ Nora 1998, 626. sit. Sivula 2013, 164.

tuotetut kertomukset ovat keino tarkastella paikan luonnetta; narraatiot auttavat hahmottamaan kaupunkiin liittyvää kokemuksellisuutta ja kaupungista tehtyjä tulkintoja ¹³⁶. Muistitieto mahdollistaa elettyjen ympäristöjen kuvaamisen ja merkityksellistämisen tarkastelun. Muistot ja muistaminen eivät ole vain muistoja tietystä paikasta vaan ne liittyvät henkilökohtaisen ja kollektiivisen identiteetin muodostumiseen sekä oman henkilöhistorian paikallistamiseen. ¹³⁷ Tutkielmassani paikka, identiteetti ja muisti ovat taukoamattomassa ja toisiaan muovaavassa vuorovaikutuksessa, jossa yhden muuttuminen vaikuttaa myös kahteen muuhun.

¹³⁶ Lento & Olsson 2013, 7–8.

¹³⁷ Lento & Olsson 2013, 12.

4. Tutkimuksen aineisto ja -menetelmät

Tutkimukseni aineistona toimii rajattu osa Elävä Suomenlinna -tutkimushanketta varten tehdyistä haastatteluista. Elävä Suomenlinna -tutkimushankkeessa tehdyt haastattelut on tallennettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon. Jokaiselta haastatellulta on kerätty haastattelun yhteydessä suostumus aineiston arkistointiin ja jatkokäyttöön. Suostumusluvan yhteydessä on myös määritelty haastateltavan toivoma anonymiteetti. Tutkielmani on laadullinen analyysi ja lähestymistapani haastatteluaineistoon on teemoittelun metodi. Tutkimuskysymykseni on: *minkälaisia tulkintoja asukkailla on Suomenlinnasta paikkana, saarten menneisyydestä ja suokkilaisten yhteisöstä?* Jatkokysymyksenä esitän: *minkälaista on asukasyhteisön kulttuuriperintö?*

4.1 Haastatteluaineisto

Suoritin haastatteluaineiston rajauksen haastattelumateriaaleista kootun esitetotaulukon avulla. Rajasin omaa tutkielmaani varten aineiston käsittämään erilaisista aineistoista vain haastatteluja. Koska tarkoitukseni oli tutkia nimenomaan asukkaiden paikkasuhdetta, määritin rajaavaksi ehdoksi, että haastateltava on asunut Suomenlinnassa haastatteluhetkellä. Entisten asukkaiden haastattelut voivat olla nostalgian tai negaation värittämiä, eikä tarkoitukseni ole tuottaa vertailua entisten ja nykyisten asukkaiden kokemusten välille. Tällä rajausperiaatteella jäljelle jäi 17 haastattelua, joista osa oli kuitenkin Suomenlinnassa työskentelevien henkilöiden haastatteluja. Koska pyrin tutkielmassani tarkastelemaan alhaalta ylöspäin muodostuvaa kulttuuriperintöä, koin oleelliseksi tehdä rajan työntekijöiden ja asukkaiden välille. En tarkoita tällä, etteikö esimerkiksi Suomenlinnan hoitokunnassa tai Ehrensverd-seurassa työskentelevät ja saarilla asuvat henkilöt olisivat osallisia asukkaiden kulttuuriperinnöstä. Perustelen rajaukseni esimerkiksi sillä, että työntekijöitä on haastateltu heidän työpaikoillaan, minkä johdosta rooli asukkaana ja työntekijänä voi tutkimushaastattelussa sekoittua. Jos työntekijät rajataan pois, jäljelle jää yhdeksän haastattelua.

Haastateltavien ikäjakauma on 28—76 vuotta ja haastateltavat ovat asuneet Suomenlinnassa haastatteluhetkellä 11—48 vuotta. Haastateltavista kaksi asuu omistusasunnossa ja loput

vuokralla. Haastateltavien anonymiteetin takaamiseksi, edellä mainitut asiat jäävät aineiston yleiskuvauksen tasolle, enkä teema-analyysissä tarkenna tietoja, vaan viittaan haastatteluihin nimettömänä. Olen numeroinut haastattelut juoksevasti H1-H8. H-kirjain symboloi haastateltavaa ja numero noudattaa arkistointijärjestystä. Asukkaalta H1 on tutkielmassani mukana kaksi haastattelua, joihin viittaan H1a ja H1b.

4.2 Teemoittelu

Tutkimuskysymykseni on pohjimmiltaan merkitysten tarkastelua, joka kohdistuu yksilöiden kautta yhteisöön. Erilaiset merkitykset kuuluvat oleellisesti inhimilliseen todellisuuteen sekä tiedostettuina että piilevinä. Asioilla tai esineillä ei itsessään ole merkitystä, minkä vuoksi merkityksen rakentuminen kytkeytyy poikkeuksetta johonkin kontekstiin. Merkitykset muodostuvat suhteessa toisiinsa, muodostaen merkitysrakenteita. Merkitysten tulkinnassa tuleekin keskittyä merkitysten verkon hahmottamiseen, yksittäisten seikkojen sijaan.¹³⁸ Lähdin tarkastelemaan tutkimusaineiston merkitysverkostoja teemoittamisen metodin kautta. Koska Elävä Suomenlinna -tutkimushankkeen tekemät haastattelut ovat olleet teemahaastatteluja, olivat haastattelut luonnollisesti jaettavissa haastattelurungon mukaisiin teemoihin. Haastattelurungon (liite 1.) viisi teemaa olivat: oma Suomenlinna, muuttuva Suomenlinna, yhteisöt, menneisyys ja tulevaisuus sekä Suomenlinnan paikat, maisemat ja nähtävyydet. Tutkijan ei kuitenkaan tule nojautua liiaksi valmiisiin teemoihin, vaan haastatteluaineistoon on syytä suhtautua ennakkoluulottomasti – haastateltavien vastaukset eivät välttämättä noudata suunniteltua järjestystä, ja aineistosta voi löytyä uusia teemoja¹³⁹. Teemat muodostetaan tuomalla yhteen haastatteluissa ilmeneviä asioita, jotka yksittäisinä nostoina saattaisivat jäädä merkityksettömiksi¹⁴⁰. Teemoittelu on aineiston pelkistämistä ja teemojen tarkoitus on tavoittaa aineiston merkitysten ydin¹⁴¹.

Teemoittelun metodissa aineistoa on mahdollista lähestyä aineistolähtöisesti tai tutkijan määrittelemän tutkimusongelman kautta. Aineistolähtöisessä lähestymistavassa tutkija etsii

¹³⁸ Moilanen & Rähä 2018, 51–52.

¹³⁹ Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.

¹⁴⁰ Aronson 1995.

¹⁴¹ Moilanen & Rähä 2018, 60.

aineistosta teemoja, joista haastateltavat puhuvat. Tutkijan omien kysymyksiensä kautta tapahtuvassa teemoittamisessa tutkija etsii määrittämilleen teemoille haastateltavien antamia merkityksiä.¹⁴² Oma lähestymistapani aineistoon oli näin kahden tavan hybridi. Lähestyin aineistoa aluksi tutkimuskysymyksiäni kautta, keskittyen haastattelujen nykyhetkeen sijoittuviin kertomuksiin ja kokemuksiin. Tarkastelemani kattoteemat olivat kulttuuriperintö ja paikkasuhde. Kattoteemat toimivat ikään kuin tutkimuksellisen katseen rajaajana, minkä jälkeen antauduin aineistolähtöiseen tarkasteluun. Tutkimustuloksien teemat eivät siis olleet minulla aluksi tiedossa, vaan ne kehittyivät tutkimuksen edetessä. Useiden luku- ja kuuntelukertojen jälkeen muodostin kolme teemaa: asukkaiden paikkasuhde, asukkaiden suhde maailmanperintöön sekä Suomenlinnassa asumisen haasteet. Teemojen merkitysten täsmentämiseksi laadin kustakin teemasta käsitekartat¹⁴³, joiden avulla tiivistin aineistoa edelleen. Analyysin lopputuloksena laadin teemarungon, jonka teemat ovat osittain limittyviä:

- I. *Merellinen ja urbaani paikkasuhde*
- II. *Menneisyyden vaikuttava läsnäolo*
- III. *Maailmanperinnön arvot ja oikut*
- IV. *Hallitsematon matkailu*
- V. *Kustannukset ja ikääntyminen asumisen haasteina*

Kun tutkija kohtaa yhteisön kohtaamat haasteet

Laadullisen aineiston analyysissä on muistettava, että tulos on aina vain yksi näkökulma aiheeseen. Aineiston teemoittaminen rajaa osan tutkimuskohteesta pois, sillä kaikkea ei ole mahdollista analysoida. Vaikka pyrkimykseni on ollut suhtautua aineistoon avoimesti, on tekemäni teemoittelun taustalla vaikuttanut yli kahden vuoden intensiivinen keskittyminen Suomenlinnaan. Aiheen parissa työskentely, lukuisat havainnot, keskustelut ja kohtaamiset ovat kasvattaneet minulle tietopankin, jota kirjoista ei voi lukea. Olen myös keskustellut hankkeen tutkijoiden kanssa heidän tekemistään haastatteluista, minkä vuoksi jotkin aiheet ovat jo etukäteen saavuttaneet

¹⁴² Moilanen & Rähä 2018, 60.

¹⁴³ Moilanen & Rähä 2018, 60–61.

tietynlaisia saturaatiopisteitä. Yksi ennakkotietoni oli esimerkiksi se, että haastatteluissa on puhuttu paljon vuokrankorotuksista, mikä ei ole ollut haastattelun teemarungon (liite 1.) aihe. Vuokrankorotukset nousivat aiheeksi asukkaiden aloitteesta. Kentällä haastatelleet tutkijat ovat kohdanneet monia tunteita, sillä aihe on synnyttänyt huolta asukkaiden keskuudessa. Aiheen herkkyyden vuoksi olen joutunut pohtimaan omaa paikkaani tutkijana suhteessa aiheeseen sekä aiheen suhdetta omaan tutkielmaani.

Kohtasin syksyllä 2018 kentällä haastatellessani tilanteen, jossa haastateltava otti itse puheeksi vuokrankorotukset. Aihe nostatti haastateltavassa monia tunteita, joista päällimmäisenä minulle välittyi pettymys. Haastateltava purki ajatuksensa monelta kantilta ja nopeasti, nostaen esiin korotuksista seuraavia mittavia huolenaiheita, mutta päätti pitkän puheensa sanoihin *”no mut ei tarvii siihen mennä sen enempää”*. Tulkitsin tämän tunteikkaan ryöpähdyksen kahtalaisesti. Vaikutti siltä, että haastateltava oli keskustellut aiheesta paljon, sillä puheenvuoro ei kuulostanut aiheen hetkessä pohtimiselta. Nopea hiljeneminen aiheesta taas loi vaikutelman siitä, että puhuimme jostakin epäsovivasta aiheesta. Jouduin tilanteessa pohtimaan, kuinka reagoin asiaan ja miten pidättäydyn kriittisessä ja neutraalissa haastatteluotteessa. Hetkessä syntyvä spontaania empatiaa oli kuitenkin mahdotonta kiertää. Koska haastateltava ilmaisi haluavansa päättää aiheesta keskustelun, kunnioitin päätöstä ja siirsin puheen seuraavaan aiheeseen. Hetkeä myöhemmin päädyimme kuitenkin taas keskustelemaan samasta asiasta, haastateltavan aloitteesta.

Alessandro Portelli kuvaa muistitietotutkimuksen haastatteluaineistojen olevan aina yhteisesti tuotettuja – haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutus on osa haastattelun lopputulosta.¹⁴⁴ Kaupunkimaantieteilijä Heli Ponto muistuttaa, että tutkijan oma persoona on aina osa tutkijan identiteettiä ja sitä myöten osa tutkimusta. Tutkijan asema ympäristön ja tutkimuskohteen välisessä vuorovaikutuksessa elää ja muuttuu. Pienetkin yllätykset ja erikoiset kohtaamiset voivat muuttaa haastattelutilanteen dynamiikkaa, ja vaikuttaa siten tutkijan työhön.¹⁴⁵ Haastattelutilanteessa on kaksi tuntevaa ihmistä, jotka vuorovaikutuksessa reagoivat toisiinsa. Oman kokemukseni mukaan empaattinen reagoiminen luo haastateltavalle tunteen kuulluksi tulemisesta, mikä on tämänkaltaisen asian äärellä tärkeää. Kuvaamassani tilanteessa empaattinen

¹⁴⁴ Portelli 2006, 59–60.

¹⁴⁵ Ponto 2013.

kunnioitus johti siihen, että haastateltava koki turvalliseksi palata vaikean, mutta hänelle tärkeän asian äärelle.

Paikallinen tieto on herkkää. Se liittyy tietoa tuottavien, käyttävien ja jakavien ihmisten henkilökohtaiseen elämään ja arkeen. Herkkä tieto sisältää elämän kaikkien tunteiden kirjon. Se on syntynyt kosketusetäisyydellä maisemasta. Myös aineisto, jolle tieto rakentuu, on erityislaatuista ja herkkää. Se on kerätty lähes kosketusetäisyydellä aineiston jakaneen ihmisen kanssa. Jakamalla henkilökohtaista tietoaan ihmiset asettavat itsensä alttiiksi monenlaisille ja kenties tarkoitushakuisillekin tulkinnoille. Sen vuoksi aineiston käsittely ja julkaiseminen tulee olla tietolähteitä kunnioittavaa prosessin alusta sen loppuun. ¹⁴⁶

Tutkimushankkeen aktiivisen vaiheen sijoittuminen aikaan, jossa asukkaat ja yhteisö ovat kohdanneet arkielämää koskevia muutoksia, näkyy tutkielmani tuloksista. Käsittelen teemoissa IV. ja V. Suomenlinnassa asumisen haasteita, joita ovat kasvanut matkailu, vuokrankorotukset sekä ikääntyminen saaristoympäristössä. Jouduin alkuun pohtimaan, onko muutosten käsittely oleellista oman tutkielmani kannalta. Kymäläinen haastaa paikan ajattelun liiallista kaunistelua: *”jos ajatus paikasta rajoitettaisiin nostalgiseen kuulumisen tunteeseen, kieltäydyttäisiin samalla myös näkemästä sitä, mikä häiritsee tätä ideaalista paikan kuvaa rikkomalla sen oletettua järjestystä”* ¹⁴⁷. Muutosten tuomien haasteiden tarkastelu sekä muutoksiin liittyvä huolipuhe kätkevätkin taakseen yhteisön sosiaalisia ja kulttuurisia arvoja, jotka ovat tutkielmassani keskeisessä asemassa. Koin aiheen tarkastelun perusteeksi myös sen, kuinka yhteisön kokemia haasteita ei oltu tutkielmani alku vaiheessa vielä tutkittu Elävä Suomenlinna -tutkimushankkeen parissa ¹⁴⁸. Koen, että tutkimusryhmämme on saanut asukkailta osakseen poikkeuksellista luottamusta, kun aroistakin aiheista on keskusteltu avoimesti. Asian kääntöpuolelta taas voi tulkita kulttuuripoliittisia jännitteitä: haastateltavien puheesta on havaittavissa, ettei hallintotasolla asukkaita ole kuunneltu eikä asukkailla ole ollut tarpeeksi mahdollisuuksia vaikuttaa heitä koskeviin asioihin. Koen tämän yhdeksi perusteeksi sille, että yhteisön haasteiden objektiiviselle tarkastelulle on olemassa tarve.

¹⁴⁶ Puolamäki 2020, 56.

¹⁴⁷ Kymäläinen 2006, 210.

¹⁴⁸ Ks. Latvala-Harvilahti 2020 (tulossa).

5. Tutkimustulokset

I. Merellinen ja urbaani paikkasuhte

Kuva 4. Länsi-Mustasaarelle vievä silta ja vuosina 1756–1761 rakennettuja kasarmeja, jotka toimivat nykyisin asuinkerrostaloina. Kuva: Riikka Huuskonen 8.4.2020.

Kulttuurimaisema on luonnon ja ihmisen yhteistoiminnan tulos, kun taas luonnonmaisema on muotoutunut luonnon omien prosessien kautta. Suomenlinna voidaan lukea kulttuurimaisemaksi, jossa ihmisen käden jälki on hallitsevassa osassa – Suomenlinnassa on rakennuksia ja rakenteita, monumentteja ja muovattua maata. Rajaa kulttuurimaiseman ja luonnonmaiseman välillä ei kuitenkaan voida pitää yksiselitteisenä, sillä tulkinta on maiseman kokijan varassa.¹⁴⁹ Tämä korostui tutkielmaani valikoidussa aineistossa; historiallisesti merkittävässä kohteessa aineiston vahvin yhdistävä tekijä olikin luonto ja luonnonmaisema. Haastateltavat kuvasivat Suomenlinnaa useimmiten luonnon ja sen kohtaamisen kautta. Vähemmälle painolle jäivät rakennettu ympäristö ja kohteen monumentit tai esimerkiksi oma koti, jonka vain yksi haastateltava mainitsi

¹⁴⁹ Korjonen-Kuusipuro 2014, 191.

merkittäväksi paikaksi. Latvala-Harvilahti havaitsi jo Elävä Suomenlinna -hankkeen esitutkimusvaiheessa, miten haastateltavien paikkasuhde ja Suomenlinnan arvot näyttäytyivät kytkeytyvän luontoon ja saaristolaisuuteen ¹⁵⁰. Merisuhteeseen keskittyvässä artikkelissa Latvala-Harvilahti kirjoittaa, miten meri elementtinä liitetään moniulotteisesti citysaaristossa asumiseen, arkeen, hyvinvointiin ja vapaa-aikaan – ihmisen ja meren välinen dialogi kuuluu saaristolaisuuteen ¹⁵¹.

Kaksi haastateltavaa kuvasi merellisen luonnon kohtaamista seuraavasti:

Joskus kun menee semmosena oikein ihanana kesäaamuna sinne Kustaanmiekan kärkeen, ni siin ei oo mitään muuta kun se tuuli ja meri ja ne lintujen äänet ja. Siellä aurinko lämmittää. Et se on jotenki niin ihana, siis todella ihana. H3

Just sieltä Länskäri on parasta se, et siel ei välil oo oikeesti ulkona ketään muuta kun sä ite. Ja sit ehkä ne linnut ja ne mitä siel on. Mut se luonto ja sinä. Siinä on vähän se semmonen, et jos joskus on semmonen olo et lähempä jonnekki huippuvuorille, nii (aurua) pääsee aika pitkälle kun menee siihen istumaan hetkeks. H4

Benjamin Morris muistuttaa, että luonto luo oman muistijärjestelmän maisemaan esimerkiksi eroosion ja myrskyjen tai epätavallisten tapahtumien, kuten maanjäristysten, kautta. Tällaisilla tapahtumilla on mahdollisuus vaikuttaa yhteisöön ja luoda sille muistin kiintopisteitä. ¹⁵² Suomi on geologisesti ajateltuna suojassa yleisimmiltä luonnonkatastrofeilta, mutta pienemmät luonnon ilmiöt näkyvät erityisesti meren armoilla olevassa saaristossa. Suomen neljä vuodenaikaa näyttäytyvät luonnon muistijärjestelmän kiinnekohtina, kun asukkaat kuvaavat esimerkiksi kesäaamun ihana rauhaa, syksyn myrskyjä tai talven pistävää pyryä. Yllä olevissa sitaateissa luonto näyttäytyy kokemuksellisenä ja aistittuna paikkana. Sitaateissa puhutaan eri saarista, mutta molemmissa painottuu samankaltainen luonnon kohtaaminen: *”siin ei oo mitään muuta kun se tuuli ja meri ja ne lintujen äänet”* ja *”se luonto ja sinä”*. Tulkitsen luonnon asukkaille henkilökohtaisena asiana, jonka kohtaaminen on erityisen merkityksellistä yksin ja aistit avoinna.

Reetta Karhunkorvan, Sirpa Kärkkäisen ja Leena Paaskosken mukaan luontosuhde voidaan määritellä yksilön, yhteisön ja luonnon vuorovaikutuksen kokonaisuudeksi. Suomalaisen

¹⁵⁰ Latvala-Harvilahti 2017b, 49.

¹⁵¹ Latvala-Harvilahti 2020 (tulossa).

¹⁵² Morris 2011, 128.

luontosuhteen yksi vahva osa-alue on metsäsuhde, joka on yksilöllistä ja osa identiteettiä. Elämäntarina, sukutausta, työ, vapaa-aika tai elinympäristö voivat toimia metsäsuhteen muodostumisen perustana. Metsät ovat myös osa suomalaista kulttuuria ja kansallista kuvastoa, minkä vuoksi metsäsuhde voidaan kokea jaettuna käsityksenä suomalaisuudesta. Yksilöiden yhteisöissä jakamat arvot, käytännöt ja merkitykset muodostavat vuorovaikutuksellisen metsäkulttuurin.¹⁵³ Englantilaiden metsäsuhteita tutkinut Andrew Garner toteaa metsän olevan paikka identiteetin harjoittamiselle: metsä tarjoaa urbaanille ja stressaavalle ympäristölle vastapainoksi paikan, jossa voi rauhoittua¹⁵⁴. Suomenlinnassa ei ole metsää, mutta haastattelujen vastauksista kuuluu samanlainen yksilöllinen luonnon rauhan ja oman paikan hakeminen. Molemmissa sitaateissa keskeisenä on luonnon kulminoituminen mereen: molemmat asukkaat kuvaavat tilannetta, jossa he menevät saaren reunalle, meren ääreen. Varsinaissuomalaisia saaristoidentiteettejä tutkinut Katriina Siivonen kirjoittaa, kuinka saaristossa elävät ihmiset sitoutuvat voimakkaimmin omaksi kokemalleen saaristoalueelle sen luonnon kautta. Meri ja saarten luontoympäristö sekä vuodenaikojen ja säätilojen vaihtelut luovat luonnon, joka on saaristolaiselle keskeisin identiteetin elementti. Yhteys luontoon voi olla maiseman aistimista, virkistäytymistä sen parissa tai elannon lähde. Siivosen haastattelemista henkilöistä jotkut myös kokivat olevansa yhtä saaristoluonnon kanssa.¹⁵⁵

Siivosen tutkimuksessa meri näyttäytyi ihmisiä ympäröivänä elementtinä, joka herättää kauneudessaan ihailua ja hurjuudessaan pelkoa. Merellä on yhtä aikaa sekä elämää ylläpitävä että tuhoava voima.¹⁵⁶ Meren voiman kohtaamista Suomenlinnassa kuvattiin seuraavasti:

Syksyllä kun tulee oikein myrskyt, niin silloin mä meen tonne valleille (...) silleen oikeen että antaa tulla, antaa tulla vaan! Saatana anna tulla! Mä kestä tän, mä kestä tän. Tai kun tulee ensimmäiset semmoset pistävät pyryt. Loppuvuodesta. Kun sä kävelet tosta lauttarannasta ja tuntuu et silmät tulee täyteen tikareita ja myyryyt siinä vastatuuleen ja että ”me ollaan suokkilaisii, me pärjätään, me osataan tää homma, että mehän kyllä keitetään”. (H7)

Kustaanmiekalla siellä urheilukentän takana, siellä muurin takana ihan rannalla. Joskus kun oli ahdistusta ja muuta, niin sinne kun meni myrskyssä niin oikein kun se löi aallot rantaan ja vesi lensi niin siellä koki itsensä niin pieneksi! Ja sen, että ne murheetkin tuntui pieneltä. Se luonnon mahtavuus ja se voima, mikä sillä merellä on. Voima. (H5)

¹⁵³ Karhunkorva, Kärkkäinen ja Paaskoski 2017, 5–6.

¹⁵⁴ Garner 2004, 87–88.

¹⁵⁵ Siivonen 2008, 281–282, 312–313 ja 348–349.

¹⁵⁶ Siivonen 2008, 282 ja 315.

Perinteentutkija Kirsi Laurénin käsite elämuskertomus tarkoittaa henkilökohtaisen kokemuksen kuvailua, johon liittyy tunteita, kehon aistimuksia ja usein runollista luonnehdintaa. Luontoon kytkeytyvässä elämuskellisessä kerronnassa luontoa personoidaan ja kuvataan lyyrisesti, ikään kuin luonto ja ihminen puhuisivat samaa kieltä. Elämuskellisen kerronnan kautta luonto toimii myös mielen ja tunteiden kuvastajana. Luontoelämuskessä yksilö suuntaa itsensä tietoisesti ja avoimesti kohti luontoa.¹⁵⁷ Yllä olevista sitaateista voi tulkita, kuinka asukkaiden luonnon kohtaaminen on elämuskellinen dialogi. Asukkaiden puheessa toistuu jo aikaisemmin ilmennyt tietoinen meren ääreen hakeutuminen. Luontoa personoidaan ja tunteita sanoitetaan, kun merta kuvataan voimana, jonka valtaan ikään kuin antaudutaan. Toinen haluaa näyttää pystyvänsä mihin vain, ja toinen tuntee voimaannuttavaa pienuutta suuruuden äärellä. Sitaateissa kuvataan myös suomenlinnalaiselta vaadittua luonnetta, jonka yksi mittari kestävyys on: me pärjäämme, osaamme ja kestämmme, heitti luonto eteen mitä tahansa. Vahvan luonteen vaatimukset tuovat väistämättä mieleeni kirjailija Anni Blomqvistin luoman *Myrskyluodon Maijan*, joka on ikoninen saaristoelämän synkkien haasteiden kohtaaja ja malli selviytymisestä karuissa olosuhteissa. Lasse Mårtensonin säveltämä *Myrskyluodon Maija* on myös yksi vaihtuvista sävelmistä, joka Suomenlinnan kirkon tornista kajahtaa kesäisin iltasoiton myötä. Saaristoympäristön yhtäaikainen kauneus ja karuus tekee Suomenlinnasta Suomenlinnan. Asukkaat käyvät meren kanssa antaumuksellista ja elämuskellistä dialogia, mikä juurruttaa asukkaat henkisesti ja fyysisesti Suomenlinnaan, toimien paikkasuhteen ankkurina.

Paikan vahvan kehollisen kokemisen lisäksi tutkielmani aineistossa myös kuuloaisti näyttäytyi keskeisenä paikkasuhteen kuvaamisen keinona. Etnomusikologi Noora Vikmanin mukaan akustisen ympäristön virikkeet muokkaavat olennaisesti ihmisten suhdetta ympäristöönsä: äänimaisemaa voidaan tarkastella sekä fyysisesti kuultavana ympäristönä että mielenmaisemana, joka rakentuu paikan äänten merkityksistä¹⁵⁸. Latvala-Harvilahden tutkimuksessa yksi suomenlinnalaisten merisuhteen erityispiirre on, että paikka on kaupunginosa lähellä Helsingin keskustaa, mikä kuuluu paikan äänimaisemassa¹⁵⁹. Myös oman tutkielmani aineistossa oli tällaisia piirteitä. Yksi asukas kuvasi vastaavasti paikan kahtalaista luonnetta, jossa mantereen läheisyys ja kaupungin syke tuovat luonnon kautta koettuun paikkaan oman ulottuvuutensa:

¹⁵⁷ Lauren 2006, 188–189.

¹⁵⁸ Vikman 2007, 14.

¹⁵⁹ Latvala-Harvilahti 2020 (tulossa).

Sä oot tavallaan niin luonnossa ja sit samaan aikaan kuuluu Helsingin humina. H4

Asukkaan sanoissa Suomenlinna ikään kuin irtautuu Helsingistä äänimaiseman kautta. Kaupungista kantautuva humina kuuluu vahvasti paikkaan, mutta saariympäristö koetaan ennemminkin luontona kuin osana kaupunkia. Suomenlinna erottuu paikkana omakseen hiljaisuuden kautta, ja Suomenlinna onkin lueteltu Helsingin hiljaisiin alueisiin¹⁶⁰. Hiljaisuuden voinee määritellä tärkeäksi osaksi suomalaista kulttuuria, jossa se liitetään perinteisesti yhteen rauhan ja luontokokemuksen kanssa¹⁶¹. Äänimaiseman hiljaisuudella voidaan kuvata paikan todellista äännettömyyttä tai luonnon hiljaisuutta, johon taas kuuluvat luonnon omat äänet. Luonnon hiljaisuuden vastakohtana pidetään monesti ihmisistä tai ihmisen toimista lähtevää melua, jonka vähäisyyteen hiljaisten alueiden määritelmä pohjautuu.¹⁶² Asukkaan kuvauksessa näkyy hiljaisuutta tutkineen Outi Ampujan näkemys kaupunkiluonnon rauhasta ja hiljaisuudesta: urbaanin hiljaisuuden keskeinen määre on, että alue on hiljaisempi kuin sitä ympäröivät alueet. Hiljaisuus näyttäytyy suhteellisena ja kokemuksen kautta, jolloin desibelilukemat menettävät merkityksen. Esimerkiksi Helsingin Töölönlahden puistoalue koetaan hiljaisena, vaikka sitä ympäröi ruuhkaiset tiet, raitiovaunuliikenne ja rautatie. Puiston luonnonelementit ja alueen hiljaisuus viereisiin alueisiin verrattuna vaikuttavat kuitenkin hiljaisuuden kokemiseen.¹⁶³ Aineistosta tulkittava hiljaisuus oli keskeinen paikan kuvaaja, joka näyttäytyi suhteellisena esimerkiksi vuodenaikoihin ja säähän katsottuna.

Ja sit se syksyn hiljaisuus ja määrätynlainen se... Se on todella. Kun kesä on menny ja se kuitenkin rauhottuu syksyllä. H1a

No äänimaisemast tääl on niinku, must tuntuu et jos mä mietin, tääl on aika paljon hiljasuus. Sit toisaalt noi sumutorvet, mut se on ehkä joka paikassa Suokissa, et sit kun on sumu, niin laivojen sumutorvet on se mikä kuuluu. Sit toi telakan toi, just toi kilinä. Ja sit tää tämmönen ehkä aaltojen ääni. H2

Ensimmäisessä sitaatissa asukas kuvasi omaa suosikkivuodenaikaansa syksyä, jolloin esimerkiksi vierailijoiden määrä saarilla tasaantuu kesän ruuhkapiikin jälkeen. Tutkielmani aineiston otannassa

¹⁶⁰ Helsinki: Hiljaiset alueet.

¹⁶¹ Ampuja 2014, 260.

¹⁶² Pesonen 2004, 8.

¹⁶³ Ampuja 2014, 267–268.

kyseinen sitaatti on lähin viittaus matkailijoiden vaikutukseen äänimaisemaan asiasta kysyttäessä. Kun puhe kääntyi matkailun vaikutuksiin, kertoivat asukkaat esimerkiksi kuuntelevansa ohikulkevien matkailijoiden juttuja tai ajoittain häiriintyvän heistä lähtevistä äänistä, kuten tunneleissa huutelusta ilta-aikaan.¹⁶⁴ Näitä esimerkkejä ei kuitenkaan liitetty suoraan osaksi paikan äänimaisemaa. Viimeisimmässä sitaatissa asukkaan ensimmäinen mielikuva saarten äänimaisemasta oli hiljaisuus, jota kuitenkin seurasi kuvaus paikan persoonallisista ja mereen liittyvistä äänistä. Maailman vanhimman, edelleen toiminnassa olevan kuivatelakan nosturin kellon kilinä on yksi paikan omaleimaisimmista äänistä. Kuvatut sumutorvet kuuluivat myös toisen asukkaan äänimaisemaan:

Sitte, no se on kans must, huh huh, se on ihan mahtava ääni kun sumutorvet huutaa, laivat huutaa sumussa. Mulle tulee aina hirveen jotenkin semmonen turvallinen, semmonen täysi olo kun ne huutaa. H7

Asukkaan kuvauksessa yhdistyy äänimaiseman fyysisyys sekä mielenmaiseman kuvaus. Asukkaan omassa kokemuksessa sumutorvien huuto on turvaa tuova elementti. Koen mielenkiintoisena, miten hiljaisuuden vastapainona Suomenlinnan äänimaiseman kuvaukset kytkeytyvät koviin ääniin, kuten sumutorvien huutoon. Kovina, mutta paikkaan vahvasti liittyvinä ääniä mainittiin myös tuulen synnyttämät äänet sekä lokit:

Semmosena harmaan raskaan sateisena tai tuulisena päivänä kun noi maston narut kun ne hakkaa siihen mastoon ja ulvoo. Ni se on must tosi tosi hieno ääni. H7

Oi, lokit! Mä rakastan lokkeja. Aina se ensimmäinen lokin ääni, kun kevät tulee. Sä istut suunnilleen vessassa, ja siitä kuuluu hirveen helposti, kun ne tulee katolle: OOO, lokit ovat saapuneet. Ihmiset vihaa lokkeja, mutta minusta on niin ihanaa, kun ne huutaa pihalla. H6

Mainitut kovat äänielementit korostavat paikan elävää ja merellistä luonnetta, jossa äänimaisema muuttuu vuodenaikojen, sään ja kellon ajan mukana. Persoonalliset äänielementit tekevät paikasta suomenlinalaisille tunnistettavan. Hiljaisuuden mainitseminen osana Suomenlinnan äänimaisemaa on tulkinani mukaan vertaus rauhalle, eikä hiljaisuus tarkoita absoluuttista äänettömyyttä. Vesi kantaa ääntä, jolloin Helsingin syke sulautuu osaksi Suomenlinnan merellistä äänimaisemaa, mutta vain rajana ja erillisyyden symbolina. Äänimaiseman käsitteen kehittäjänä

¹⁶⁴ Ks. Latvala-Harvilahti 2020 (tulossa). Hän kirjoittaa artikkelissaan asukkaiden kokemista Suomenlinnan äänimaiseman häiriöistä, kuten matkailijoille tarkoitetuista kuulutuksista ja risteilylaivoista lähtevästä metelistä.

pidetyn R. Murray Schaferin mukaan se, miltä paikka kuulostaa, voi olla yhteisön identiteetin määre ja toimia näin keskeisenä tekijänä paikkasuhteen muodostumisessa ¹⁶⁵. Merellinen äänimaisema tuo oman ulottuvuuden paikkasuhteeseen. Oma asuinpaikka on vahvasti aistittavissa ja tunnistettavissa myös silmät suljettuina.

¹⁶⁵ Schafer 1977.

II. Menneisyyden vaikuttava läsnäolo

Kuva 5. Kanadanhanhipariskunta kävelyllä merelle tähtävien tykkien seassa. Kuva: Riikka Huuskonen 8.4.2020.

Kaupunkitilaan voi samanaikaisesti kohdistua sekä yhteisöllisiä että yksilöllisiä muistoja ja merkityksiä: tila voi olla *”yhteisesti jaetun kollektiivisen historian suurnäyttämö ja henkilökohtaisten elämäkokemusten kiinne kohta. Arjen muistot nivoutuvat kollektiivisesti jaettuihin muistinpaikkoihin”*.¹⁶⁶ Lainausta pureutuu suoraan tutkimusnäkökulmani ytimeen. Suomenlinna on jaetun historian suurnäyttämö, missä kuitenkin 850 ihmistä elää tavallista arkeaan. Asukkaiden puheessa yhdeksi Suomenlinnaa keskeisesti kuvaavaksi teemaksi nousi saarten menneisyys. Koin erityisen mielenkiintoisena sen, kuinka asukkaat puhuivat menneisyydestä kerroksellisena, salaperäisenä ja läsnäolevana. Samalla asukkaiden puheesta oli kuitenkin tulkittavissa toive monipuolisemmalle tiedolle. Vierailijoille esitettävä Suomenlinna keskittyy Siniseen reittiin, joka halkoo saariryhmän pohjois-etelä suunnassa. 1,5 kilometrin

¹⁶⁶ Lento & Olsson 2013, 13.

pituinen reitti kulkee päälaiturista Kustaanmiekan kärkeen ja takaisin ”keskeisten nähtävyyksien kautta”¹⁶⁷, joista kuitenkin harvat tulivat esiin asukkaiden haastatteluissa.

Jos vois mennä aikamatkalle, mä haluaisin käydä jokaisella vuosikymmenellä ja vuosisadalla sen [historiakerrostumien] takii. H4

Sitaatissa asukas kertoo, kuinka hän haluaisi matkustaa ajassa taaksepäin ja nähdä historian kerrokset, joita Suomenlinnassa on. Historian kerroksellisuus on yleinen tapa esittää Suomenlinnan historia. Jakoa kolmeen osaan Ruotsin, Venäjän ja Suomen aikaan, voisi kutsuta perinteiseksi narratiiviksi, jolla Suomenlinnan historia esitetään Unescon määritelmässä ja Suomenlinnan kotisivuilla. Olen myös itse avannut historian kyseisen kolmijaon kautta luvussa 2.1. Historian jakamisen kolmeen osaan voi tulkita historioivaksi identiteettityöksi¹⁶⁸. Simolin tähdentää kansallisvaltioiden kautta tapahtuvan kolmijaon olevan tietoinen valinta, sillä Suomenlinnan historia voitaisiin jakaa myös esimerkiksi pääasiallisen käyttötarkoituksen mukaan. Simolinin kirjoittaa kolmijaon olevan esimerkki siitä, ”miten ihmiskunnan yhteisestä maailmanperinnöstä puhuva maailmanperintöinstituutio toimii ainakin historian tulkinnan suhteen kansallisella tasolla Suomen valtion itsenäistymisnarratiivin jatkajana.”¹⁶⁹ Kappaletta edeltävässä sitaatissa asukas näkee Suomenlinnan historian kolmijakoa monimuotoisempana mainitessaan haluavansa vierailla jokaisella vuosikymmenellä ja vuosisadalla.

Monille asukkaille paikan menneisyys on tärkeä osa Suomenlinnan paikan henkeä, *genius locia*, sekä omaa paikkasuhdetta.

No se ei jätä kylmäksi. Siis se... Voit monia paikkoja käydä, mäki oon kauheesti matkustanu, ympäri Afrikkaa ja. Ni ei niist muista. Et se ei jätä kylmäksi, et siin on semmosta. Se on varmaan se historia. Tai jotenki ku tulee aina mieleen, et mikähän tarina tollaki on? Mikähän tossakin on tapahtunu... ja mitä muuta. Et se on tavallaan tarinoita täynnä. Ja ihan tositarinoita. H1a

Sitaatissa näkyy Suomenlinnan kerrostuminen ajallisesti ja tilallisesti¹⁷⁰. Asukas kuvaa, miten hän voi matkustaa eksoottisiinkin maihin, mutta silti Suomenlinna tekee häneen syvimmän vaikutuksen. Perusteluna hän käyttää historiaa, joka luo paikalle erityisen merkityksen. Asukas

¹⁶⁷ Suomenlinnan hoitokunta: Sininen reitti.

¹⁶⁸ Simolin 2016, 40; Sivula 2015, 66.

¹⁶⁹ Simolin 2016, 40–41.

¹⁷⁰ Lappi 2013, 328–331.

käyttää sanaa historia, mutta tulkitsen puheessa vahvemman merkityksen olevan menneisyydestä kertovilla tarinoilla. *”Et se on tavallaan tarinoita täynnä. Ja ihan tositarinoita.”* viittaa mielestäni siihen, että pelkästään kyltitetyt nähtävyydet eivät ole paikkaan kiinnittymisen merkkejä, vaan asukasta lähempänä ovat kaikki ne lukemattomat menneisyydet, joita paikka kätkee sisäänsä. Olennaista ei ole historiografisesti selvitetty tieto vaan menneen mahdollisuus: *”Mikähän tarina tollaki on? Mikähän tossakin on tapahtunu...”*. Paikan hengen käsitettä tarkastellut Ilkka Luoto kirjoittaa, miten paikan ja hengen yhdistelmässä puhuttelevaa on todellisen ja mahdollisen yhtäaikaisuus. Luodon mukaan jo sanaan henki liittyy itsessään yliluonnollisen läsnäolo ja mysteerin tuntu. Tällä hän tarkoittaa, että henki on kuin erityinen tunnelma, joka on vaikeasti määriteltävissä, mutta selvästi tunnistettavissa. Sijaintiin sitoutuva tieto, kertomukset ja rakennelmat näyttäytyvät erityisinä hengen mysteerillisen luonteen kautta.¹⁷¹ Asukkaita ympäröivä paikka huokuu historiaa ja menneisyyden merkkejä, mikä muodostaa vahvan osan paikan henkeä Suomenlinnassa.

Mut just mä mietin usein niitä kaiverruksia siellä [Länsimustasaaren kalliolla]. Ja just niitä kiviä ja kaikkee sellasta, että.. Just versus Helsinki, kun siellä muuttuu niin paljon ne asiat, ja sitte täällä on joku kivi, joka on ollu varmaan siinä iäisyyden. H4

Asukkaan sanoissa menneisyys on Suomenlinnan peruskalliolla, joka on ollut paikoillaan iäisyyden. Asukas vertaa Suomenlinnan pysyvyyttä Helsingin mantereeseen, jossa taas asiat hänen mukaansa muuttuvat enemmän. Sitaatissa mainitut kallion kaiverrukset ovat yksi paikan ajallinen kerrostuma. Suomenlinnasta löytyy monia kaiverruksia eri aikakausilta, mutta tässä sitaatissa viitataan Länsi-Mustasaarella oleviin Venäjän ajan vankien kaiverruksiin. Saari on joskus ollut jonkun selli, minkä voi myös tulkita olevan yksi paikan hengen mysteeri. Kaksi eri ajoissa elävää ihmistä seisovat samalla kalliolla, toinen vapaana ja toinen vangittuna. Saarten synkemmän historian luoma mystisyys nousi esiin myös muissa haastatteluissa. Yksi asukas viittasi saariin sotien näyttämönä:

Se on jännä se semmonen monien ristiriitaisuuksien kerrostuma, mikä tässä on. Et se luonto ja se tunnelmallisuus, ja jotenki semmonen tietynlainen ajan kulun näkyminen ja tuntuminen ja se historian läsnäolo. Ja sit samalla se sellanen, et mitä se niinku... Mitä tässä, miten olla sit... Täällä me ollaan niinku tämmöses aika karussa, et jos aattelee et sota ei oo koskaan mitenkään ihmisyyden kannalta kauheen juhlavaa. Ni me ollaan tällasessa ympäristössä. H2

¹⁷¹ Luoto 2013, 83–84 ja 88.

Asukas puhuu ajan ja paikan kerrostumisesta ristiriitaisuuksina. Hänen Suomenlinnassaan luonto, tunnelmallisuus sekä ajan kulun tuntuminen ja näkyminen kohtaavat karun sotahistorian. Asukas ei nimeä mitään tiettyä sotaa, joten tulkitseen kommentin liittyvän yleisesti Suomenlinnassa näkyvään ja näkymättömään sodan läsnäoloon, joka luo oman tuntunsa saarten paikan henkeen. Linnoitus on alun perin rakennettu puolustustarkoitukseen ja nyt siellä eletään arkielämää. Toinen asukas nosti esiin linnoituksen rakennusvaiheen, jolloin on oletettavasti menehtynyt paljon ihmisiä:

Mulle tulee mieleen aina se, kuinka paljon ihmishenkiä on menetetty siinä kun on rakennettu. Mut et aivan mahtava ihailu siitä, mitä on siihen aikaan pystytty tekemään niillä välineillä mitä on ollut. H5

Keskustelu kulttuuriperinnön käsitteen ympärillä on viime vuosikymmenellä tummunut. Käsite synkkä kulttuuriperintö (*dark heritage*) on alkanut vakiintua etenkin arkeologian ja matkailun¹⁷² aloilla. Synkkä kulttuuriperintö viittaa yleensä kohteeseen, johon liittyy kuolemaa, kärsimystä tai katastrofi. Synkän kulttuuriperinnön käsitteen rinnalle on noussut useita muita rinnakkaisia, mutta sävyiltään eroavia käsitteitä, kuten vaikea, kiistelty, ristiriitainen ja negatiivinen kulttuuriperintö. Laaja kattaus samansuuntaisia käsitteitä kertoo siitä, että niiden varsinainen määrittely ei ole vielä vakiintunut, mutta toisaalta taas ilmiö kertoo kulttuuriperinnön käsitteen laajentumisen ja monipuolistumisen tarpeesta – menneisyydestä periytyy myös ikäviä ja vaikeita asioita. Kulttuuriperintönä vaalitaan usein kohteita, jotka miellyttävät. Synkän kulttuuriperinnön käsitteen kautta otetaan vastaan vähemmän siistitty ja kiilloteltu menneisyys, pyrkimyksenä tavoittaa tasapainoisempi ymmärrys synkkien tapahtumien vaikutuksesta ja heijastumisesta nykyhetkeen.¹⁷³ Suomenlinna on sotahistoriallinen kohde, mutta sitä ei yleisesti pidetä synkkänä kulttuuriperintökohteena. Suomenlinnan menneisyydessä on kuitenkin vaihteita, jotka virallisessa narratiivissa ovat marginaalissa¹⁷⁴, ja jotka voidaan tulkintatavasta riippuen luetella synkiksi.

¹⁷² Käsite *dark tourism* (myös *black tourism*, *morbid tourism*, *grief tourism*) tarkoittaa yleisesti kohteita, joissa esitetään sekä matkailijoiden toimesta koetaan todellisen kärsimyksen, kuten kuoleman ja tuhon, jälkiä (ks. Foley & Lennon 1996). Euroopan kenties tunnetuimpia synkkiä matkailukohteita ovat esimerkiksi Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuuden seurauksena tuhoutunut Prypjatin kaupunki Ukrainassa sekä museoksi muutettu toisen maailmansodan aikainen saksalaisten keskitys- ja tuhoamisleiri Auschwitz-Birkenau.

¹⁷³ Thomas et al. 2019, 1–2.

¹⁷⁴ Esimerkiksi Ida Lindström ja Marjo Tiirikka ovat tutkineet ja tallentaneet ”linnoitussaaren historian salatut elämät” kirjaan *Kohtalona Suomenlinna* (2016). Kirjassa *Viaporin näkymättömät* (2018) Lindström pureutuu saarten asukkaiden kummituskokemuksiin.

Esimerkiksi vuosien 1917–1918 sisällissodan aikaiset tapahtumat Suomenlinnassa¹⁷⁵ voidaan luetella tällaisiksi. Vuonna 2018, sata vuotta tapahtumien jälkeen, Suomenlinnassa vietettiin sisällissodan ja vankileirien ajan muistovuotta. Monipuoliseen ohjelmistoon kuului muun muassa Ehrensverd-seuran järjestämiä opastettuja teemakierroksia sekä Suomenlinna-museossa ja Rantakasarmin galleriassa esillä olleet valokuvanäyttelyt. Yle Svenska Radioteatern tuotti *Ääniä kuoleman porstuasta* -teoksen yleisölle avattuun vankiselliin. Sisällissodan tapahtumat ovat olleet oma teemansa Elävä Suomenlinna -tutkimushankkeen haastattelurungossa, minkä vuoksi kaikissa haastatteluissa puhutaan aiheesta¹⁷⁶. Oman aineistoni haastattelut ovat tehty vuonna 2018, minkä vuoksi aihe on ollut saarilla ajankohtainen. On vaikea arvioida, kuinka paljon aiheesta olisi puhuttu ilman suoria kysymyksiä tai ovatko kokemukset aiheen marginaaliuudesta muuttuneet teemavuoden jälkeen. Tässä yhteydessä keskityn siihen, miten kyseisistä vuosista puhutaan esimerkkinä vaihtoehtoisena historiana. Yksi asukas nosti esiin aiheesta vaikenemisen:

Niin, sitä mä oon monta kertaa ihmetellyt, että eikö vois olla rakennuksen seinässä, että tässä oli vankileiri numero vaikka se ja se. Että ihmiset todella tajuaisivat, että jokainen rakennus on palvellut sisällissotaa. Ei ihmiset tiedä sitä, ei kaikki saarelaisetkaan tiedä sitä. Ja sitten mua ihmetyttää hurjasti, että sitä ei merkitä mitenkään sitä paikkaa, missä se [sisällissodan] muistomerkki on. Se on niin sivussa. Sinne pitää kiikuttaa ihan erikseen ihmisiä, että hei, tulkaa nyt tänne katsomaan. H6

Sodan vaikutus paikan henkeen kuuluu tässäkin sitaatissa, tosin tämän vastauksen voi tulkita suorana kritiikkinä vallitsevaa historiakulttuuria kohtaan, jossa sisällissodan tapahtumat jäävät asukaan mukaan liian vähälle huomiolle. Asukkaan tietämys rakennusten historiasta perustuu oletettavasti hänen omaan mielenkiintoonsa aihetta kohtaan, ja asukas kokee harmillisena, ettei tietoa tuoda ilmi tarpeeksi. Synkän kulttuuriperinnön kautta on mahdollista tarkastella kulttuuriperinnön valtapuheen varjoa, minkä sisältöä voi tulkita edellisistä asukkaiden sitaateista. Vankien kaiverrukset, sota ihmisyyden synkkänä hetkenä tai rakennustöissä menetetyt henget ovat teemoja, jotka jäävät Suomenlinnan tunnetussa historiassa sivuosaan. On toki ymmärrettävää, että merilinnoituksen lähes 250-vuotinen historia on mahdotonta kertoa tasarvoisesti tai yksityiskohtaisesti. Kuten kaikki historia, on Suomenlinnastakin kerrottu menneisyys valikoinnin tulos. Jokainen kohteesta kirjoitettu virke samalla sekä kertoo että sulkee pois jotakin tietoa kohteesta. Loogisesti etenevä historia tarvitsee tarkastelukulman ja etenevän juonen.

¹⁷⁵ Kartta sisällissodan vankipiireistä:

<https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/suomenlinna/2018/02/Vankipiirit-kartalla.pdf>

¹⁷⁶ Ks. Latvala-Harvilahti 2018.

Suomenlinnan historiaa kerrotaan paikan päällä esimerkiksi opastetauluissa, esitteissä ja opastetuilla kierroksilla. Kahta ensimmäistä hallinnoi Suomenlinnan hoitokunta ja jälkimmäisiä Ehrensverd-Seura. Lisäksi molempien tahojen kotisivuilla käsitellään historian tapahtumia laajasti. Englanninkielisten opastusten historiaesityksiä tutkiva Oona Simolin kysyy, kenen tarinaa Suomenlinnassa kerrotaan ja miten? Simolinin tutkimuksen keskeinen käsite on Freeman Tildenin kulttuuriperinnön interpretaatio (*heritage interpretation*)¹⁷⁷. Tildenin mukaan interpretaatio on opettavaa toimintaa, jonka tarkoitus on parantaa yksilön ymmärrystä ja kokemusta kohteesta tuottamalla sille merkityksiä ja suhteita¹⁷⁸. Interpretaation takana on jokin viesti kohteesta, mitä välitetään tarinoiden, faktojen ja kokemusten kautta. Simolinin mukaan Suomenlinnan opastettujen kierrosten sisällön hallitseva tarina on Suomen kehitys Ruotsin ja Venäjän ajan kautta itsenäiseksi valtioksi. Kierrokset painottuvat vahvasti Ruotsin aikaan ja muutamiin keskeisiin henkilöihin, joista vahvimpana on esillä Augustin Ehrensverd. Simolin nostaa esiin, miten opastusten painottuminen sotilashistoriaan on ymmärrettävää ja arvatenkin monille vierailun tarkoitus.¹⁷⁹ Yksi asukas kuvaili vallitsevaa kuvaa Suomenlinnasta silotelluksi, vaikka todellisuus on hänen mukaansa toisenlainen:

Siin on must se niinku hauska, et ku Suomenlinnasta on niin helposti se semmonen vähän siloteltu, pittoreski kuva, niin itse asiassa Suokki ei oo sitä. Suokki on aika rytökärpän pesä, niin sanotusti (naurua) (...) tääl on tosi paljon sellasta mutasta ja niinku just näinä off season aikoina. Ni tää on aika semmonen rouhee ja rähmänen ja must se on myös ihan hyvä. Ja toi telakka on osa sitä, et se oo vaan sellast hääkuvataustaa. H2

Silotellun ulkosivun sijaan asukkaan Suomenlinna on ”*rouhee ja rähmänen rytökärpän pesä*”, mitä hän pitää hyvänä ominaisuutena. Suomenlinnaa tuntemattomille paikka voi näyttäytyä pittoreskina, mitä se ei asukkaan mukaan todellisuudessa ole. Maailmanperintökohde Visbyä tutkinut Owe Ronström on tarkastellut kriittisesti kohteen tuottamista maailmanperintökohdekriteerejä tarkemmin täsmääväksi paikaksi. Ronström kirjoittaa, miten Visbyssä on koettu ongelmalliseksi kohteen sovittaminen maailmanperinnön, matkailijoiden ja asukkaiden ristiriitaisiin tarpeisiin sopivaksi: kahdelle ensimmäiselle olennaista on hansakaupungin julkisivun

¹⁷⁷ Interpretaation käsite on Suomessa vielä vähäisellä käytöllä, mutta kasvava trendi esimerkiksi matkailututkimuksessa. Mm. Marja-Leena Oikari (2018) on tutkinut opinnäytetyössään Suomen maailmanperintökohteiden interpretaatiota.

¹⁷⁸ Tilden 1977, 8–9.

¹⁷⁹ Simolin 2020a.

visuaalinen ilme, jonka takana taas viimeiset asuvat ja elävät arkeaan.¹⁸⁰ Myös Vanhassa Raumassa maisemaa on tuotettu maailmanperintöstatuksen jälkeen palvelemaan paremmin matkailua sekä vastaamaan vanhempaa kuvaa paikasta: esimerkiksi vaihtamalla asfalttipäällysteiset tiet noppakivipintaan, poistamalla maalatut suojatiet ja suuret liikennemerkkit sekä yhtenäistämällä kyltit, viitat ja niiden kirjoitustyyli.¹⁸¹

Edellisestä asukkaan vastauksesta, kuten myös aikaisemmista sitaateista, on tulkittavissa, kuinka asukkaat kokevat ymmärtävänsä Suomenlinnasta paikkana jotakin, mihin ulkopuoliset eivät pääse käsiksi. Vierailijoille näkyvällä julkisivulla tuetaan valikoitua ja hallitsevaa historiaesitystä, joka Ronströmiä lainaten on etunäyttämö, jättäen kaiken muun takanäyttämölle¹⁸². Asetelma jakaa ajatuksen Puolamäen paikallisen tiedon sekä yhteisön ja ympäristön vuorovaikutuksessa rakentuvasta kätkeytyksestä maisemasta. On myös mielenkiintoista, miten asukkaat antavat arvon mahdollisille, vielä tuntemattomille menneisyyksille – Suomenlinnan viehätykseen kuuluu asukkaiden puheen perusteella salamyhkäisyys.

Sitaatit ovat vain pintaraapaisu siitä kätkeytyksestä maisemasta ja hiljaisesta tiedosta, joka asukasyhteisöllä on paikan ja sen menneisyyden suhteen. Yksi asukas kuvasi tarinoiden olevan osa Suomenlinnan ominaisuuksia:

Tän paikan ominaisuuksiin kuuluu tarinat ihmisistä. Kolmesti kuolleesta miehestä alkaen, kissoihin ja koiriin. Hirveen rikas suullinen perinne. H7

Suullinen perinne ja erilaiset näkemykset menneisyydestä ovat osa näkymätöntä maisemaa, joka peilaa sitä aineetonta kulttuuriperintöä, joka vaikuttaa Suomenlinnassa jäävän kulttuuriperinnön valtapuheen varjoon. Piia Pentti toteaa, että auktoriteettiasemasta määritelty kunnallishistoria ei riitä synnyttämään osallisuuden kokemusta, eivätkä osallisuuskokemuksesta vajaaksi jääneet menneisyyden symbolit riitä identiteetin rakennusaineeksi¹⁸³. Suomenlinnan näkyvään maisemaan ja kansallisvaltion kehitykseen keskittyvään narratiiviin ei mahdu tarinat *”kissoista ja koirista”*, minkä vuoksi julkiset esitykset eivät myöskään toimi paikkaidentiteetin kiinnekohtina.

¹⁸⁰ Ronström 2013.

¹⁸¹ Kalliomäki 2020, 58.

¹⁸² Ronström 2013, 7–8.

¹⁸³ Pentti 2019, 14.

Tässä valossa näyttää siltä, että asukasyhteisöllä on oma jaettu historia, joka ei ole suoraan yhtä kuin Suomenlinnan julkinen historia. Asukasyhteisö kokee Suomenlinnan historian moniäänisenä menneisyytenä, johon kuuluvat niin juhlat monumentit kuin synkät, rouheat ja salaperäisetkin sävyt. Oman, julkisesta erottautuvan menneisyyden tunnistaminen voi myös toimia yhteisön voimavarana ja ylpeyden aiheena. Tällöin identiteetin rakennusaineet näyttäisivät löytyvän erottautumisen kautta.

III. Maailmanperinnön arvot ja oikut

Kuva 6. Lumihangessa talvehtivia polkupyöriä Suomenlinnan kirjaston edustalla. Kuva: Riikka Huuskonen 4.2.2019.

Maailmanperintöstatus tarkoittaa sitä, että Suomenlinnalla on poikkeuksellinen yleismaailmallinen arvo (*Outstanding Universal Value*). Arvo käsitteenä on kuitenkin hankalasti määriteltävissä, sekä kulttuuriperintöön liittyen hankalasti mitattavissa. Voimme määritellä esineiden, paikkojen ja aineettomien asioiden kansallisen arvon, mutta emme voi vaikuttaa yhteisön tai yksilön kokemiin arvoihin. Kulttuuriperinnöllä on siis aina sosiaalinen konteksti ja yhä enenevässä määrin taloudellinen painoarvo ¹⁸⁴. Suomenlinnan asukkaiden suhde maailmanperintöstatukseen näyttäytyi haastatteluaineistossa monessa eri valossa, minkä katson tarkoittavan erilaisia kokemuksia statuksen koetusta arvosta. Monille maailmanperintö kytkeytyi matkailijoihin, mihin paneudun tarkemmin seuraavassa luvussa. Tässä teemassa käsittelen maailmanperintöstatuksen vaikutuksesta paikkasuhteeseen.

¹⁸⁴ Okamura 2009, 55.

Maailmanperintästatus tuo kohteeseen kulttuuripoliittisen tason, joka ohjaa paikkaan liittyvää päätöksentekoa. Suomenlinnassa kyseessä ei ole vain maisema, vaan myös asukkaiden talot, jotka ovat suojeltuja, mitä kautta maailmanperintöstatus luo käytännön haasteita arkielämään. Oman elämän ja kodin sovittaminen ”museaaliseen kohteeseen” tuli esiin muutamissa haastatteluissa. Esimerkiksi omistusasuntojen korjaamiseen ja remontointiin on sääntöjä ja rajoituksia.

No onhan sillä lailla tietenki et on määrätty asioita, mitä sä et saa tehdä. Että tota, jos ainakin on ulkoisesti tarkkaa, et ei siel saa mitään... (...) Et siel on nää säännöt, jotka tulee just siitä et se on maailmanperintökohde. H1a

(...) Miten huomioidaan se, et asutaan, niinku asumisen ja museaalisuuden kohtaaminen. (...) Olis ihan hemmetin hyvä et meil olis pyörätelineet, mis ois katokset, koska hyvät pyörät menee huonoon kuntoon. Ni se et ois ihana saada pyörä sadesuojaan, mut sellast ei oo sellast paikka. Ja pihaan sellasen saaminen, ni se tuskin tulee tapahtumaan. H2

Ensimmäisessä sitaatissa asukas kuvaa maailmanperintöstatuksen tuovan mukanaan sääntöjä ja määrättyjä asioita, jotka sekä ohjaavat että kieltävät esimerkiksi remontointiprojekteja.

Historiallisten kaupunkien autenttisuuteen vaikuttavat pienet yksityiskohdat, ja kaupungin suojele konkretisoituu rakennuselementtien, yksityiskohtien sekä pintojen ja patinan suojelussa ¹⁸⁵.

Vanhassa Raumassa puutalojen kunnostaminen ja remontointi ovat talojen omistajien käsissä, mutta töitä ohjataan kaupungin säännöksin. Vanhassa Raumassa sijaitseva korjausrakentamiskeskus Tammela toimii asukkaiden tukena, tarjoten talojen vanhojen osien varaosapankin sekä tietoa ja välineitä perinnekorjauksesta. Jälkimmäisessä sitaatissa asukas kuvaa, miten hänen omaisuutensa menee huonoon kuntoon, kun museaalisten arvojen vuoksi asuintalojen pihaan on epätodennäköistä saada pyöräkatoksia. Pihalla säilytettävät pyörät altistuvat sateen vuoksi ruostumiselle, mikä lyhentää niiden käyttöikä, eikä näin esimerkiksi palvele kestävä kehityksen tavoitteita.

Maailmanperintö tuo arkielämään haasteita, mutta se koettiin silti pääosin hyvänä asiana.

Maailmanperinnöstä puhuttaessa keskustelunaiheet pyörivät pääosin aineellisten teemojen ympärillä, kuten suojelussa:

¹⁸⁵ Huovinen 2017, 300.

Musta se on ehdottomasti hyvä juttu [maailmanperintöstatus], koska sehän takaa tän säilymisen ja sen ylläpidon. H4

Vastauksesta voi tulkita asukaan kokevan maailmanperintöstatuksen ikään kuin turvaava tekijänä, joka suojaa paikan aineellista kulttuuriperintöä ja maisemaa. Samanlainen puhe korostui myös toisessa haastattelussa:

Ja tietenkin, mitä mä aattelen et on iso asia, että kun tää on maailmanperintökohde, niin tätä ei voida muuttaa nyt enää millään keinoin. (...) [Anonyymilla taholla] oli suunnitelmia rakentaa tänne uudisrakennuksia, mikä oli ihan kammottava ajatus. Et tämmöseltä kaikelta, oletan, säästyy tää Suomenlinna. Et tää säilyis tämmösenä kun tää on. Ja että kaikkeen tähän ylläpitoon ja kunnostukseen, et siihen saadaan työvoimaa ja varoja. H3

Latvala-Harvilahti erottelee Suomenlinnan tutkimuskohteena erilaisiin kulttuuriperintökenttiin. Maailmanperintökenttä voidaan Latvala-Harvilahden mukaan nähdä sekä konkreettisenä saari-ryhmänä, jota ohjaa kulttuuriperintöpoliittiset sopimukset, että diskurssiivisena kokonaisuutena. Viranomaisten, asukkaiden ja matkailijoiden tuottamat tekstit, kuvat ja äänet eri konteksteissa ja ympäristöissä rakentavat käsityksiä Suomenlinnasta maailmanperintökohteena.¹⁸⁶ Myös tutkimusaineistoni asukkaiden puheessa maailmanperintöstatus näkyi Suomenlinnasta erillisenä. Vain yksi asukas sanoi suoraan mieltävänsä maailmanperintöstatuksen samaan pakettiin Suomenlinnan kanssa¹⁸⁷. Muiden puheissa status oli kuin yksi näkökulma tai jokin erillinen tekijä. Yksi asukas kuvasi, miten Suomenlinna paikkana ja Suomenlinna maailmanperintökohteena ovat kaksi eri asiaa:

No joo, kyllä ne must on eri asiat [Suomenlinna ja maailmanperintökohde]. Maailmanperintökohdehan tarkoittaa sitä, että. Se tarkoittaa velvollisuuksia ja sit se tarkoittaa tietysti tällasta... Niinku meriittiä tai arvonantoa, mikä on annettu tälle paikalle. Statusta. Ja työtä. Huolenpitoa. H8

Vastauksesta maailmanperinnön voi tulkita tarkoittavan asukkaalle jotakin ulkoapäin annettua (arvonanto) tai jollakin määrättyllä mittarilla saavutettua (meriitti, status). Vastauksessa heijastuu kulttuuriperinnön valtapuhe sekä ylhäältä alas suuntaava määrittely: maailmanperintö on kuin ulkopuolelta asetettu irrallinen kerros, johon asukas ei vaikuta kokevan suoraa osallisuutta. Siinä missä maailmanperintöstatus tulee ulkoapäin, vaikuttaa asukaan vastauksessa siitä seuraava työ

¹⁸⁶ Latvala-Harvilahti 2017a, 35–36.

¹⁸⁷ H5.

olevan myös ulkopuolella, kulttuuriperintöalan ammattilaisten vastuulla (velvollisuudet ja huolenpito). Saman näkökulma toistuu myös kahdessa aikaisemmassa sitaatissa, joissa puhutaan suojelun ja säilymisen takuusta. Tästä näkökulmassa Euroopan neuvoston Faron yleissopimuksessa painottuva yhteisöllisyys ja tavoite kääntää ylhäältä alas -asetelma toisin päin eivät näy asukkaiden puheissa.

Yksi asukas kuvasi maailmanperintökohteen ja Suomenlinnan välistä toiseutta paikan luonteen kautta. Asukkaan puheessa sotilasarkkitehtuuriin ja -historiaan painottuva maailmanperintökohte on maskuliininen:

Sit maailmanperintökohteena tää on must mahtipontinen ja... Semmonen maskuliininen, hallitseva. Koska tässä on niin tää... Sotilas-saarihan tää on. Se tekee sen. H7

Suomenlinnan maailmanperintölistauksen prosessissa ei ole juurikaan osallistettu asukkaita, mikä ei 1990-luvulla ollut tapanaakaan. Aineistoni haastateltavista osa on asunut saarilla vuonna 1991, mutta yksikään heistä ei osannut kuvata maailmanperintöstatuksen saapumista Suomenlinnaan. Muisteluissa vuonna 1998 järjestetty Suomenlinnan 250-vuotisjuhla sai suuremman painoarvon, ja markeerasi uuden aikakauden alkua¹⁸⁸. Ylhäältä alas suuntautuva kulttuuriperinnön määrittely on ollut tavanomainen tapa. Merenkurkun ja Ruotsin Korkearannikon yhteisöjen osuutta maailmanperintökohteissa tutkinut Kristina Svells kirjoittaa, ettei kohteiden maailmanperintölistauksessa osallistettu asukkaita juurikaan. Osallistamisen puute on johtanut siihen, että paikalliset eivät ole varmoja Unescon merkityksestä. Yleistä oli, että maailmanperintölistauksen syy tunnistettiin, mutta sitä ei osattu yhdistää Unescon periaatteisiin.¹⁸⁹ Esimerkkejä löytyy myös kauempaa. Kambodzan maailmanperintökohte Angkorin hallintoa tutkineet Roland Fletcher et al. kirjoittavat, miten vuonna 1992 maailmanperintöstatuksen saaneen kohteen kuvauksesta jätettiin pois merkittäviä asioita, kuten kaupungissa keskiajalla ollut poikkeuksellinen vesijärjestelmä. Toinen merkittävä puute tutkijoiden mukaan on ollut Kambodzan asukkaiden kokemusten ja tarinoiden, eli laajan aineettoman ja elävän kulttuuriperinnön, ohittaminen.¹⁹⁰ Angkorissa asuvien oikeuksia käyttää maata on rajattu raunioiden konservoinnin ja asetettujen maailmanperintö-

¹⁸⁸ H1b, H6, H5.

¹⁸⁹ Svells 2015, 10.

¹⁹⁰ Fletcher et al 2007, 386; Sullivan 2004, 50.

arvojen vuoksi ¹⁹¹. Maailmanperintö-toimia kriittisesti tarkastelevan Sharon Sullivanin mukaan paikallisyhteisön ohittamien maailmanperintöprosessissa johti yli vuosikymmenen kestäneeseen kriisiin Australian Willandran järviolueella, joka valittiin maailmanperintökohteeksi vuonna 1981. Status toi mukanaan suuria vaikutuksia järviolueella asuvien maanviljelijöiden ja aboriginaalien yhteisöjen elämiin. Maanviljelijöiden toimintamahdollisuuksia rajoitettiin, minkä vuoksi maa muuttui heille tulonlähteenä arvottomaksi. Aboriginaaliyhteisöt taas kokivat heidän esivanhempiansa kulttuurin tulleen uhatuksi ja yliajetuiksi yleismaailmallisten arvojen kustannuksella. Tässä piilee Sullivanin mukaan yksi maailmanperintölistan ongelma – paikallisista arvoista ei välttämättä voi tulla yleismaailmallisia arvoja. ¹⁹²

Suomenlinnassa on tehty ensimmäisten maailmanperintökohteiden joukossa osallistavin keinoin uusi hoito- ja käyttösuunnitelma (2019). Verkostotyöpajojen tuloksena Suomenlinnan hoitokunta julkaisi uuden hoito- ja käyttösuunnitelman, jossa uutena asiana esiteltiin poikkeuksellisten yleismaailmallisten arvojen perään Suomenlinnan paikalliset arvot. Näiden uusien arvojen tarkoitus on tuoda Suomenlinnan paikallinen ääni kuuluviin, mutta kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen näkökulmasta asia on monimutkaisempi. Suoraviivaisesti ajateltuna tarve määritellä kahdet eri arvot heijastavat sitä, että vain yhden, tässä tapauksessa yleismaailmalliset arvot, eivät kata kaikkea tarvittavaa. Uudessa hoito- ja käyttösuunnitelmassa esitettyjä arvoja tarkastellut Oona Simolin pohtii, miten paikalliset arvot eivät näy esimerkiksi Suomenlinnan englanninkielisillä opastetuilla kierroksilla, jotka keskittyvät Sinisen reitin keskeisiin nähtävyyksiin. Simolin kysyykin, miten uudet arvot löytävät paikkansa vanhojen, kansainvälisesti ja julkisesti tunnustettujen, tiukassa istuvien arvojen joukossa? Määrittelyn lisäksi uudet arvot vaatisivat rinnalleen myös ohjeita käytäntöön siirtämisestä. ¹⁹³ Yksi asukas kuvasi Suomenlinnan arvojen sisäistä eriarvoisuutta kohteesta esitettävän tiedon kautta:

Enemmän tietoo [esille] siitä, että täällä asutaan. Että tää ei oo pelkkä museo. Tää on kaupunginosa. Ja sehän muistaakseni niissä maailmanperintöehdoissakin, että tämä on valittu siis kohteeksi sen takia että tämä on sekä että. Että tää on elävä kaupunginosa ja museaalinen kohde. H7

Sitaatissa asukas osoittaa tietonsa siitä, että yksi kohteen maailmanperintölistauksen perusteista on ollut Suomenlinnan toimiminen kaupunginosa. Asukkaan puheesta kuitenkin välittyä, kuinka

¹⁹¹ Sullivan 2004, 50.

¹⁹² Sullivan 2004, 49 ja 52.

¹⁹³ Simolin 2020b (tulossa).

asia ei painotu Suomenlinnassa tarpeeksi. Esimerkiksi monille matkailijoille on edelleen yllätys, että Suomenlinnassa asuu vakituisesti ihmisiä. Sitaatista voi tulkita, että arvojen ei koeta olevan tasapainossa.

Kulttuuriperinnön valtapuheen näkökulmasta kulttuuriperintöalan ammattilaisia edustava arkeologi Katsuyuki Okamura näkee kansainvälisten ja paikallisten arvojen yhteensovittamisen mahdollisuutena. Okamura esittää, että arkeologiassa tulisi soveltaa enemmän prosessimaista ajattelua (*processual approach*) esimerkiksi antropologiaa soveltaen, ja painottaa paikallisten ja kansainvälisten arvojen laajempaa globaalia kontekstia. Näin esimerkiksi yksittäinen ruukunsirpale voidaan sijoittaa johonkin edelleen käynnissä olevaan prosessiin tai jatkumoon. Okamura käyttää esimerkkinä kotikaupunkiaan Osakaa, jonka kulttuuriperintöä tulisi hänen mukaansa esitellä enemmän prosessimaisesti muulle maailmalle, pitäen kuitenkin mukana Osakan ”maun”, joka tulee rikkaasta paikalliskulttuurista.¹⁹⁴ Näen Okamuran ajatuksen olevan sovellettavissa myös yksittäisiä arkeologisia löydöksiä laajempaan kuvaan: myös historiallisten tapahtumien kytkeminen johonkin laajempaan prosessiin mahdollistaa historiaan samaistumisen suuremman yleisön kesken. Samalla tavalla maailmanperintöarvo olisi hyödyllistä käsittää jonkun suuremman jatkumon osana, eikä irrallisena laatuleimana tai yhtenä paikan esityksenä. Suomenlinnassa ”makua” maailmanperintöön tuo se, että paikka on asuttu, mutta asukkaat itse eivät tunnu maistavan sitä. Ulkopuolelta Suomenlinnaan saapuvalla tehdään monin merkein selväksi, että kyseessä on maailmanperintökohde. Yksi asukas muistutti aiheellisesti siitä, ettei maailmanperintöstä ole jatkuvasti ajatuksissa läsnä:

Tietenki asukkaana ei sitä nyt koko ajan aattele, et nyt mä asun maailmanperintökohteessa, mun pitäis nyt tehdä näin ja näin. Tää on niin et. Tietenki sitä ajattelee ihan asukkaan kulmasta erilailla, et mä nyt asun tässä ja mun perheen pitää elää määrätynlailla. Ei sitä voi koko ajan ajatella et tää on maailmanperintökohde. Että se on niinku. Mutta totta kai se on, niinku se on kuitenkin olemassa koko ajan, et kyllä sitä arvostaa tiettenki. H1a

Kuten asukas toteaa, status on alati olemassa, mutta sitä ei voi koko ajan toimissaan ajatella, sillä paikka on arkea. Owe Ronströmin sanoin, Unescon maailmanperintöluettelo on koneisto, joka tuottaa paikallisia asioita ja ilmiöitä kansainväliseen vientiin. Maailmanperintö on globaali näkökulma, jonka kautta vanhat kansalliset antikvaariset pyrkimykset kytketään osaksi maailmanlaajuista kapitalistista markkinataloutta. Poikkeuksellisten yleismaailmallisten arvojen

¹⁹⁴ Okamura 2009, 54 ja 60.

kautta maailmanperintökohteet esittävät globaaleja arvoja paikallisesti, kuten mikä tahansa monikansallinen yritys tai -ruokaketju. Ronström huomauttaa maailmanperinnön olevan kuitenkin myös paikallinen ilmiö ja esimerkiksi strateginen resurssi paikalliselle kehitykselle. Tuloksena on globaalin ja lokaalin yhteenkietoutuma, glokaali.¹⁹⁵ Sullivan alleviivaa, että yhteisöt eivät arvota asioita samanlaisten prosessien kautta, kuten esimerkiksi Unesco. Arvot, joita yhteisöt asettavat ympäristöilleen, ovat yleensä orgaanisia enemmän kuin tarkasti luokiteltuja tai mitattuja (vrt. yleismaailmalliset arvot). Nämä orgaaniset arvot ovat usein alitajuisia ja paljastuvat vasta kun niitä uhataan. Yhteisö ei siis välttämättä ole koskaan ääneen määritellyt heille itsestään selviä arvoja, joita moderni kulttuuriperintökeskustelu taas vaatii arvoitettavaksi.¹⁹⁶

Sullivan määrittää keskeiseksi ratkaisevaksi tekijäksi maailmanperintöarvojen ja paikallisten arvojen ristiriitaan asukkaiden osallistamisen maailmanperintötyöhön, suositeltavasti jo ensimmäisillä, kun listalle ollaan hakeutumassa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että asiantuntijoiden ja byrokraattien on luovutettava pois osa siitä vallasta, jonka asiantuntijuus ja asema heille antavat. Kohteen suojelua uhkaavalta vaikuttava prosessi on Sullivanin mukaan pitkässä juoksussa kuitenkin oikea valinta, sillä lopulta maailmanperintöarvon tulevaisuus on yhteisön käsissä. Sullivanin esimerkkinä käyttämällä Willandran järviolueella maailmanperintötyö aloitettiin vuosien kestäneiden hankaluuksien jälkeen puhtaalta pöydältä. Työhön osallistui niin paikallisia toimijoita, aboriginaalien yhteisöä, tutkijoita kuin kaupungin hallintoa. Tuloksena syntyi uudet ja yhteiset arvot, joita jokainen paikallinen voi sitoutua tukemaan.¹⁹⁷ Myös Naantalien kaupungin historiaesityksiä tutkinut Piia Pentti ennustaa, miten *”tulevaisuudessa kunnilta ja kaupungeilta tarvitaan halua ja kykyä luovuttaa päätösvaltaa paikallisille kulttuuriperintöyhteisöille kotiseutujen tuottamisessa”*¹⁹⁸.

Asukas yhteisön voi olla hankala allekirjoittaa poikkeuksellisia yleismaailmallisia arvoja, joita Suomenlinna maailmanlaajuisella tasolla edustaa. Tämä näkyy tulkintani mukaan siinä, miten maailmanperintö käsitettiin kohteesta erillisenä, ennemminkin toimivana ja suojaavana tasona, kuin vaikka osana paikan luonnetta. Sanat 'museaalisuus' ja 'museaalinen kohde' toistuivat useissa haastatteluissa, vaikka käsitteitä ei käytetä Suomenlinnaan liittyen virallisissa yhteyksissä tai

¹⁹⁵ Ronström 2013, 3.

¹⁹⁶ Sullivan 2008, 50–51.

¹⁹⁷ Sullivan 2004, 52 ja 54–55.

¹⁹⁸ Pentti 2017, 15.

viranomaisten puheessa. Kahdessa haastattelussa maailmanperintöä ja museaalisuutta käytettiin jopa synonyymien tavoin, ja molemmissa tapauksissa museaalisuudella oli huono kaiku paikan elävyyden estäjänä. Jotta aineellinen kulttuuriperintökohde voidaan säilyttää ja lailla suojata johonkin pysyvään muotoon, katsotaan se kulttuuriperinnön valtapuheen näkökulmasta ajassa pysähtyneeksi tai kuolleeksi. Kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen mukaan aineeton kohde saa kuitenkin arvonsa vasta sosiaalisesti ja dynaamisesti rakentuvan aineettoman kulttuuriperinnön kautta ¹⁹⁹. Suomenlinnan kuvaaminen museaalisenä kohteena heijastaa asukkaiden kokemusta vallitsevasta kulttuuriperinnön valtapuheesta, vaikka se onkin ristiriidassa todellisen puheen kanssa. Museaalisuus voi olla asukkaiden kokemus paikasta asuttuna kohteena, esimerkiksi muuhun Helsinkiin verrattuna. Se voi myös olla vanha ja elämään jäänyt diskurssi, jolla ei välttämättä tarkoiteta sanan varsinaista merkitystä, vaan pikemminkin kohteen 'museomaista' olemusta. Tällaista arvailua oleellisempaa ovat kuitenkin puheesta heijastuvat arvot: Suomenlinnan aineellinen kulttuuriperintö ja merkitys tunnustetaan aineettomia ominaisuuksia vahvemmin. Uudessa Suomenlinnan hoito- ja käyttösuunnitelmassa esitetyt paikalliset arvot ovat pyrkimys tuoda maailmanperintö lähemmäs paikallista tasoa, mutta on syytä muistaa, että ne eivät ole yhtä kuin asukasyhteisön paikalle antamat arvot. Asukasyhteisön kulttuuriperintö ja kaikkien jakamaa maailmanperintö eivät ole mitattavissa samoilla mittareilla, mutta niitä ei myöskään tule tulkita toisiaan poissulkeviksi. Jos asukasyhteisön kulttuuriperintö katsotaan Sullivaniin nojaten orgaaniseksi, tulisi sille taata riittävä tila ja koskemattomuus, jotta orgaaninen ei ammattilaisten käsittelyssä muutu epäorgaaniseksi.

¹⁹⁹ Haanpää, Puolamäki ja Karhunen 2018, 3.

IV. Hallitsematon matkailu

Kuva 7. Asuinalue-kyltti Länsi-Mustalla. Kuva: Riikka Huuskonen 8.4.2020.

Kun tutkimuskohteena on maailmanperintö, tuntuu sen yleisin tutkimuksellinen mielenkiinnonkohde olevan matkailu. Kuten Fletcher et al. (2007), ovat lukuisat muutkin tutkijat keskittyneet tutkimaan asuttuja maailmanperintökohteita matkailun vaikutuksien näkökulmasta. Ikään kuin maailmanperintölistä olisi matkustamista varten laadittu ”*bucket list*” tai maailmanperintökohteen ensisijainen tarkoitus olisi toimia turistinähtävyytenä. Asiaa ei varsinaisesti voi kiistää, eikä tässäkään tutkielmassa onnistunut ohittamaan matkailua yhtenä aihekokonaisuutena. Matkailu ja maailmanperintö kulkevat käsi kädessä, ja tutkielmani haastateltavien suhtautuminen matkailuun kytkeytyi useasti maailmanperintöstatukseen. Myös esimerkiksi Merenkurkussa lisääntyneen matkailun koettiin olevan maailmanperintöstatuksen seuraus²⁰⁰. Suomenlinnassa matkailun koettiin kasvaneen räjähdysmäisesti nimenomaan vuoden 1991 jälkeen, eli se koettiin vastaavasti maailmanperinnön seurauksena. Pauliina Latvala-Harvilahden

²⁰⁰ Svells 2013, 10. Huom: Merenkurkussa ja Ruotsin Korkearannikolla toivottiin matkailun lisääntymistä.

esitutkimuksessa yksi asukas kuvasi maailmanperintöstatuksesta kertovan laatan *”vain ilmestyminen Susisaarelle”*, mikä herätti yhteisössä keskustelua mahdollisesta matkailijoiden määrän räjähtämisestä. Asukkaan mukaan *”kaikki kauhukuvat ovat toteutuneet ja ylikin”*.²⁰¹ Oman tutkielmani aineistossa yksi asukas kuvasi Suomenlinnan matkailun kehityskaarta 1970-luvulta tähän päivään seuraavasti:

Turistien määrä, joka on ihan varmaan moninkertaisesti, ellei satakertaisesti, kasvanut siitä, mitä se silloin oli [ennen maailmanperintöstatusta]. Silloinhan tääl oli suhteellisen vähän turisteja, ehkä enemmänkin just kesällä ihmiset kävi ottamassa aurinkoa ja tuli vähän piknikille. Ja sit sen jälkeen oli sellanen kausi kun nuorisoo tuli tänne pussikaljottelemaan tänne jossain vaiheessa. Mut nythän tääl on jotenki ihan revennyt tää tilanne. Se on yks, mikä on iso asia siinä tunnelmassa täällä nykyisin. H8

Vastauksessa tiivistyy Suomenlinnan paikallisesti tunnettu kehityskaari rauhallisesta saaristokohteesta nuorison pussikalja-kohteeksi, ja siitä edelleen massaturismikohteeksi. Suomenlinna on edelleen kesäisin suosittu piknik-kohde. Asukas kuvaa nykytilanteen *”revenneen”*, minkä tulkitsen tarkoittavan tilanteen epämiellyttävyyttä ja hallitsemattomuutta. Asukkaan mukaan tilanne on *”iso asia”*, joka vaikuttaa saariryhmän tunnelmaan, minkä taas tulkitsen henkilökohtaisen ja yhteisöllisen paikkasuhteen kokemuksen haasteeksi. Suomenlinnan vierailuissa oli suuri piikki vuoden 2016 aikana, jolloin Pokémon Go -sovelluksen käyttäjät ryntäsivät massoittain saarille pyydystämään erilaisia virtuaalisia otuksia puhelimiensa avulla²⁰². Seuraava kävijäennätys tavoitettiin vuonna 2018, sisällissodan muistovuonna²⁰³. Haastattelujen sijoittumien vuosien 2017–2018 välille on osunut vaiheeseen, jossa miljoonan vuosittaisen vierailijan rajat ovat ylittyneet.²⁰⁴

Jokaisella asukkaalla on epäilemättä henkilökohtainen kokemusmaailma matkailusta ja matkailijoista, mutta yhteneväisyyksiäkin löytyi. Suhtautumista matkailuun väritti kokemukset satojen tuhansien matkailijoiden ja oman arjen mahdollistamisesta saarille. Monet allekirjoittivat,

²⁰¹ Latvala-Harvilahti 2017a, 46–47.

²⁰² HS: Suomenlinna on Pokémonin pelaamisen paratiisi – ”Väkeä on niin paljon, etteivät kaikki mahdu lauttaan”. 17.9.2016.

²⁰³ HS: Pokémon Go löysi voittajansa, Suomenlinnassa kävijäennätys – Utta oli vuoden 1918 kuolemansellien avaaminen yleisölle. 21.1.2019.

²⁰⁴ Tutkielman julkaisuhetkellä saarten kävijämäärät ovat romahtaneet covid-19-pandemian tuomien rajoitusten vuoksi. Kaikkea saarilla vierailua pyydettiin välttämään asukkaiden terveyden turvaamiseksi keväällä 2020. Tilanne on luonut mielenkiintoisen kontrastin tutkielman kirjoittamiselle, sillä asukkaiden kokemukset matkailusta ovat varmasti tällä hetkellä hyvin erilaiset verrattuna haastattelujen ajankohtaan.

että Suomenlinnan tulee olla kaikille avoin ja saavutettava kohde, mutta kesäisin kohdattavassa tungoksessa matkailijoita joudutaan jopa fyysisesti työntämään tieltä pois. Myös Katriina Siivosen väitöstutkimuksessa asukkaat suhtautuivat matkailuun kahtalaisesti. Varsinaissuomen saaristossa matkailu koettiin Suomenlinnan tavoin rauhaa häiritsevänä tekijänä ja kuluttavana uhkana luonnolle. Toisaalta taas matkailu oli elinkeino, jonka tulisi kasvaa, jotta se olisi taloudellisesti kannattavaa.²⁰⁵ Kahtalaista suhtautumista kuvattiin Suomenlinnan asukashaastatteluissa muun muassa seuraavasti:

Kyllä mä jotenki aattelen, että kyllä tää kaikille kuuluu tää Suomenlinna... Ja tietenki nyt tuntuu, että niit turistei on niin paljon et tää saari kuulu. H3

No yks haittapuoli on paisunut turismi. Eihän se sinänsä haittaa, mut jos se paisuu niin että se ei enää tunnu kiinnostavalta ja mukavalta, että täällä on turisteja. Ja sit se kulutus minkä he aiheuttaa... Niin tota... Emmä tiedä pystytäänkö sen perässä pysymään, miten paljon he kuluttaa täällä luontoa ja valleja. Se vaatii aina enemmän työtä ja enemmän rahaa. H8

Toisessa sitaatissa haastateltava puhuu ”*tilanteen perässä pysymisestä*”, mikä viittaa jälleen tunteeseen hallitsemattomuudesta. Hallitsemattomuuden tunteeseen vastataan asettamalla matkailulle ehtoja: Suomenlinna kuuluu kyllä kaikille, eikä matkailu haittaa, ellei sitä ole liikaa ja ellei se fyysisesti kuluta saaria. Luonnon kunnosta huolehtiminen kytkeytyy vahvasti teemassa 1. esitettyyn merelliseen paikkasuhteeseen. Pelko kulumisesta kohdistuu etenkin valleihin, joista osa on suljettu korjaustöiden vuoksi. Kustaanmiekan vallivyöhykkeellä on tehty korjaustöitä vuodesta 2017 alkaen, sillä vallit ovat kärsineet askelten aiheuttamasta eroosiosta, minkä lisäksi alueella on myyrien tekemiä koloja²⁰⁶. Kulumisen pelon voi tulkita myös saarten fyysisen kantokyvyn mittariksi: liiallinen matkailu kuluttaa, vaatii enemmän työtä ja rahaa, minkä vuoksi se ei ole kannattavaa. Matkailua on siis suotavaa, mutta hallittuna. Varsinais-Suomessa yksi Siivosen haastateltava koki myönteisenä rauhallisen ympäristön säilyttävän matkailun²⁰⁷. Tämänkaltainen ajattelun tapa korostui Suomenlinnassa:

Kävijäprofiilia pitäis vieläkin jotenki viilata ja panostaa niihin, jotka tulee niinku tän paikan takia. Ja sen mitä tää niinku on. Eikä niinku just sen takia, et täällä voi huidella menemään miten sattuu... H4

²⁰⁵ Siivonen 2008, 238, 283.

²⁰⁶ Suomenlinnan hoitokunta: Vallityömaat.

²⁰⁷ Siivonen 2008, 238.

Ei varmaankaan [haittaa] siitä että tää on maailmanperintökohde, koska ne jotka tulee sitä puolta tänne katsomaan, ne on yleensä ”oikeita turisteja” siis etupäässä ulkomaalaisia ja toki myös kotimaisiakin. H7

Tulkitsen sitaateista lisää ehtoja hyväksyttävälle matkailulle. Kahdessa ensimmäisessä sitaatissa painotetaan vierailun tarkoituksenaan vaikuttavan suhtautumiseen. Toinen haastateltava jopa mainitsee olevan ”oikeanlaisia turisteja”. Gregory J. Ashworthin mukaan on olemassa epämääräinen ja julkilausumaton oletus, jonka mukaan kulttuuriperintömatkailijat ovat muita matkailijatyyppejä suosittavampi ryhmä sekä käytännössä että eettisesti ²⁰⁸. Cornelius Holtorfin matkailijatyypeistä Suomenlinnaan toivotaan kohteesta aidosti kiinnostuneita matkailijoita, jotka arvostavat ja kunnioittavat kohteen kulttuuriperintöä ²⁰⁹. Laurajane Smith osoittaa omassa tutkimuksessaan, että kulttuuriperintökohteen vierailijat osallistuvat myös kulttuuriperintöarvon ylläpitämiseen: kulttuuriperintökohteessa vierailu konservoi ja säilyttää kohteen sosiaalista- ja kulttuurista merkitystä ²¹⁰. Käytöstävät, jotka katsotaan Suomenlinnassa vierailulle epäsoviviksi, koetaan kulttuuriperintöarvoa ja paikan luonnetta loukkaavana tekijänä. Siispä matkailijat, jotka tulevat Suomenlinnaan maailmanperinnön tai paikan itsensä takia, ovat tervetulleita, toisin kuin miten sattuu ”huitelevat” ja epäsovivasti käyttäytyvät vierailijat. Paikan sosiaalisia- ja kulttuurisia merkityksiä vähiten kunnioittavaksi matkailijatyypiksi katsottiin usein suomalaiset:

Mut esimerkiks turistithan käyttäytyy hirveen hyvin, että. Et joskus kun siel on ollu semmosia todella, et ihmiset on häiriintyny (...). Ni kyll se on sit suomalaiset jotka sen tekee, et ei turistit tee semmosta. H1a

Sitaatissa kuvattu vastakkainasettelu oli monissa haastatteluissa tyypillinen. Ulkomaalaisten matkailijoiden rajat ylittävä käytös oli yleensä vain hauska sattuma, mutta samanlainen käytös suomalaiselta katsotaan suoranaiseksi typeryydeksi. Samankaltaisia asetelmia löytyy myös aikaisemmista tutkimuksista. Suomenlinnan maailmanperintöarvoja pro gradu -tutkielmassa tarkastellut Oona Simolin havaitsi haastatteluaineistostaan oletetun kausaliteetin maailmanperintöarvoista viestinnän ja saarilla vierailevien kävijöiden toiminnan välillä: mitä enemmän kävijät tietävät maailmanperinnöstä, sitä enemmän he kunnioittavat sitä. Samassa haastattelussa ulkomaalaiset ja kotimaiset vierailijat asetettiin vastakkain; ulkomaalaiset tulevat

²⁰⁸ Ashworth 2007, 6.

²⁰⁹ Holtorf 2016, 44–46.

²¹⁰ Smith 2006, 12.

kulttuuriorientoituneina katsomaan nähtävyyttä ja suomalaiset, etenkin pääkaupunkiseudun asukkaat, tulevat Suomenlinnaan virkistymään.²¹¹ Asukaskokemuksissa virkistymistä kuvattiin muun muassa seuraavasti:

(...) ongelmahan on nää jotka tulee tänne pussikaljottelee tai sytyttelee nuotiota tai panemaan tikkua ristiin tossa meidän pihassa nurmikolle. Siihen vaan ruvetaan panemaan puita kasaan ja tekemään nuotiota. Ja käristetään marinoitua possunlihaa kahden metrin päässä mun puhtaista pyykeistä. (H7)

Lauseista välittyy se, miten matkailijoiden epäsoviva käytös häiritsee asukasta henkilökohtaisesti. Sitaatissa asukas kertoo, kuinka suomalainen esimerkkimatkailija tekee Suomenlinnassa kiellettyä asiaa, sytyttää avotulen, ja on matkailijoilta kielletyllä alueella, asukkaan pihassa. Ongelma on häilyvä yleisen ja yksityisen tilan raja. Suomenlinnassa yksityisalueet on merkitty kylteillä (kuva 7), joista huolimatta lähes jokaiselta asukkaalta tuntuu löytyvän kertomus matkailijoiden ilmaantumisesta kiellettyihin paikkoihin, yleisimmin pihaan, joskus jopa rappukäytävään. Hannele Taipale on pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut asukaskokemuksia niin ikään asutussa maailmanperintökohteessa, Vanhassa Raumassa, jossa matkailijoiden kohtaaminen on Suomenlinnan tavoin arkipäiväistä. Vanhassa Raumassa asuintalojen sisäänkäynnit ovat pihan puolella. Pihaa rajaa aita ja pihaan pääsyä portti, joka toimii yksityisen ja julkisen tilan rajana. Jos portti jää auki, ei ole tavatonta löytää matkailijoita hämmästelemässä omaa kotipihaa. Taipaleen mukaan matkailua ei koettu Vanhassa Raumassa häiritsevänä, mutta yksityisyyden rajoista pidettiin lujasti kiinni.²¹² Koska Vanhan Rauman talot ovat yksityisomistuksessa, on niiden yksityisyys asukkaiden itsensä hallinnassa. Suomenlinnassa tilanne on toisin, sillä yksityinenkin on lopulta hallittua. Seuraavassa sitaatissa haastateltava kuvaa asetelmaa, jossa asukas joutuu punnitsemaan asumisen vaatimia henkisiä valmiuksia:

Et se mitä mä pelkään et mitä täs voi käydä, on se että... Toi hoitokunta, joka tätä hallinnoi, niin unohtaa jotenkin, ei pidä niinku asukkaita tärkeinä. Ja sitten tästä tulee semmonen niin kun... Tästä tulee vaan museo. Se mulla on pelkona, että jos ei meitä oteta huomioon... Jos ei meidän asumisrauhaa rauhoteta jollain tavalla niin ihmiset ei viihdy sitten enää täällä. Mä tiedän et täältä on nyt muuttanu ihmisiä esimerkiks tämän vuoden aikana pois täältä sen takia kun ne ei kestä tätä määrää turisteja. Et se on ihan niinku. Muutetaan pois, on asuttu vuosikymmeniä ja monessa polvessa nyt ei enää pysty, ei jaksu enää tätä ihmismäärää. Ja ne tulee kuin heinäsiikat joka paikkaan. Niin jos semmonen liike tässä yleistyy, niin tää menettää yhden perustelun maailmanperintökohteeksi. H7

²¹¹ Simolin 2016, 31–32.

²¹² Taipale 2018, 63–65 ja 70.

”Ja ne tulee kuin heinäsiirkat joka paikkaan” on tulkintani mukaan taas viittaus tilanteen luomaan epämukavuuteen ja hallitsemattomuuteen. Kuten jo mainitsin, Suomenlinnassa yksityinenkin on lopulta hallittua, mikä kuuluu tässä sitaatissa asumisrauhasta puhuttaessa. Asukas kuvaa nykyisen tilanteen olevan painava syy asukkaiden vaihtuvuudelle. *”Jos ei meidän asumisrauhaa rauhoteta”* luo asetelman meistä ja muista sekä siitä, miten ulkopuolisen tahon katsotaan olevan lopulta vastuussa asumisen yksityisyydestä.

Sitaatin lopussa haastateltava viittaa maailmanperintösopimukseen. Yksi Suomenlinnan maailmanperintöstatuksen kuvauksista on, että kohde on asuttu kaupunginosa. Sitaatissa tiivistyy kokonaisuudessaan Suomenlinnan erikoinen asetelma maailmanperintökohteena: samaan aikaan halutaan säilyttää jotakin 1700-luvulta peräisin olevaa sekä pitää yllä 2000-luvun elävää kaupunginosa. Tämä heijastuu sitaatissa pelkona asukkaiden unohtamisesta ja paikan museoitumisesta²¹³ matkailukäyttöön. Menetetyn Vuoksen alueen muistinpaikkoja tutkinut Kristiina Korjonen-Kuusipuro kirjoittaa, miten kulttuuriperinnöstä voi syntyä kiistoja; kun kulttuuriperintöarvo perustuu muistin paikkoihin, eikä yksinomaan fyysiseen paikkaan, muodostuu tilanne, jossa kulttuuriperintöarvoja ei jaeta. *”Toiset”* eivät ymmärrä *”meidän”* kulttuuriperintöä.²¹⁴ Suomenlinnan hoitokunta on vuonna 2015 laatinut Suomenlinnan kestävän matkailun strategian sekä siihen liittyvän toimenpideohjelman vuosien 2015–2020 ajalle²¹⁵. Yhdeksi toimenpiteeksi on listattu, miten asukasoppaaseen päivitetään tietoa kestävästä matkailusta. Asukkaiden matkailun suhteen kokema näkymättömyys viittaa kuitenkin siihen, että toimenpiteen voisi kääntää toisinpäin: voisiko Suomenlinnan kulttuurista kestävyyttä lisätä matkailijoiden parempi tietoisuus maailmanperintökohteen asukkaista?

Keskustelu matkailun ja asumisen mahtumisesta samojen rajojen sisään palautuu kulttuuriperinnön muuttuvaan luonteeseen. Haastatteluissa kaikuva pelko paikan muuttumisesta yhteisölle ei-toivottuun suuntaan on keskeneräinen prosessi; meneillään on neuvottelu kulttuuriperinnöstä, menneisyyden ja nykyisyyden yhteen sovittamisesta, uudelleen määrittelystä ja uusien rajojen sopimisesta. Tässä prosessissa asukkaat joutuvat myös muodostamaan, joko

²¹³ Kirjoitin teemassa III. museo-sanan käytöstä.

²¹⁴ Korjonen-Kuusipuro 2014, 200–201.

²¹⁵ Suomenlinnan hoitokunta: Kestävän matkailun strategia 2015; Suomenlinnan kestävän matkailun strategian toimenpideohjelma 2015–2020.

osittain tai kokonaan, paikkasuhteensa uudestaan. Onko uudistuva kulttuuriperintö ja suhde paikkaan on lopulta vain hyväksyttävä joko sopeutumalla tai luopumalla?

V. Kustannukset ja ikääntyminen asumisen haasteina

Kuva 8. Vaasan kasarmi (C83) on yksi Suomenlinnan asuinkerrostaloista. Kasarmi on rakennettu vuosina 1849–1855. Kuva: Riikka Huuskonen 8.4.2020.

Vuokrien korottaminen on ollut ajankohtainen aihe yhteisön keskuudessa tutkimushankkeen aktiivisen aineistonkeruun aikana vuosina 2017–2019, ja asukkaat ovat nostaneet aiheen puheeksi monissa haastatteluissa ilman siihen liittyviä kysymyksiä. Suomenlinnan hoitokunta julkaisi 23.11.2017 selvityksen Suomenlinnan asuntojen vuokratasosta. Selvityksestä tulee ilmi, että valtion vuoden 2018 talousarvioesityksessä valtiovarainministeriö on edellyttänyt Suomenlinnan huoneistojen vuokrien korottamista tulossopimuksen ja yleisen vuokratason nousun mukaisesti. Suomenlinnan asuntojen vuokrat ovat olleet Helsingin yleiseen vuokratasoon nähden alhaiset. Selvityksessä Hoitokunta ehdotti, että asuntojen vuokria korotetaan 1.1.2018–1.3.2020 välisellä ajalla noin 20%.²¹⁶ Korotus on koskettanut jokaista vuokralla asuvaa Suomenlinalaista, ja

²¹⁶ Suomenlinnan hoitokunta: Selvitys Suomenlinnan hoitokunnan asuntojen vuokratasosta. Muistio, 23.11.2017.

haastatteluissa aiheesta on heijastunut monisyinen, yksilön oman taloudellisen tilanteen ylittävä huoli.

Mehän ollaan suostuttu asumaan noissa asunnoissa (...) mut meil on ollu pienet vuokrat ja sen varjolla me ollaan siedetty vähän alkeellisempii asuinolosuhteita. Et tota, ei tästä Eira voi tulla... H7

Nyhän tässä on vähän semmonen huolestuttava kehitys tällä hetkellä, että kun hoitokunta haluais korottaa vuokria TAAS. Ni siin on nyt vähän semmonen uhka, et ne nousee niin korkeiks, et sellaset ihmiset, jotka niitä pystyy maksaa, ni ne ei suostu näihin palveluihin. Et nää ihmiset, ketkä pystys maksaa, asuu täällä nyt ja maksaa näitä vuokria, niin jos ne vuokrat nousee, ne ei pysty enää asuu täällä. Tarkottaa, et se yhteisö rapautuu aika nopeesti. Ja sit siit seuraa aika nopeest se, et kun täält lähtee ihmiset, ni kyl nää lähtee päiväkotit ja koulu. Voisin kuvitella, et kaupunki rupee kattoo sit aika nopeesti sitä, et eipä tuol kannata noita pitää. Ja sen myötä, jos ne lähtee, ni lähtee kyl viel lisää jengiiä. (...) Nii siis et jos aattelee sitä yhteisöä, joka, jos se aikasemmin on ollu vielä vahvempi. Ja se on nyt ihan hyvissä kantimissa kuitenkin, kuta kuinkin. Mut jos täs tapahtuu tää, ni se tulee kyl vaikuttaa tosi, tosi paljon. Et en usko, et ne ihmiset kenel on haluu maksaa kahentuhannen euron kuukausi vuokrii, ne ei suostu niinku tähän palvelutasoon ja siihen et autoo ei saa oven eteen ja... Näihin asuntoihin, jois on kaikenlaista kummallisuutta. H2

Sitaateissa kuvastuu, kuinka *"alkeellisempiin olosuhteisiin"* ja *"kaikenlaisiin kummallisuuksiin"* suostutaan matalan vuokran ja vähäisten palveluiden takia. Havaintojeni mukaan tällainen puhetapa on yksi suomenlinalaisten kerronnallinen identiteetti, joka on periytynyt yhteisössä jo vuosikymmenien ajan. Edullisen vuokran perässä Suomenlinna 1970-luvun taitteessa muuttanut asukas vertasi asumisen alkuaikojä nykypäivään:

Tää talo, missä mä asun, ni se ei ollu mitään mukavuuksia. Ei tullu vettä, ei menny vettä. Se tuotiin todella hevosella sinne saavilla. Ja sitte ei ollu paljo saunoja missään (...) ja sit pyykkitupiakin oli muutama. Nykyäänhän kaikil on.. Siel on saunoja vaikka kuinka paljon ja tuota sitten suihkut ja sitten pyykkitupia on ihan joka paikassa, jos ei oo omaa konetta. No sillan kun me muutettiin siihen, niin siin oli vuokra, siis muistaakseni se oli markkoissa... Voisko se olla jotain 70 markkaa. Sit siihen meni kaks mottia puita joka kuukausi talvella ja sitte tota 190 litraa palopetroolia (...). Ja nytten vuokra, tällä hetkellä samasta asunnosta on 857 tällä hetkellä, sit nyt se nousee 957 ja sitten toukokuussa [vuonna 20]19 se on 1020. H1b

1970-luvun olosuhteisiin verrattuna Suomenlinnan nykyisten asumispuitteiden kuvailu alkeellisina voi kalskahtaa hienostelulta. Nykyisin asunnoista löytyy sähköt ja LVI-tekniikka, mikä ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että rakennuskanta on vanha. Suomenlinna on myös edelleen palveluiltaan ja saavutettavuudeltaan rajattu, joihin viimeisen sitaatin asukas vetosi myöhemmin haastattelussa. Saarilta löytyy yksi pieni kauppa, kirjasto, päiväkotit ja alakoulu. Suomenlinna on mahdollista matkustaa vain vesiteitse, minkä vuoksi paikan saavutettavuutta on mahdotonta verrata esimerkiksi Lauttasaareen, jonne pääsee siltaa pitkin omin jaloin, autolla, bussilla ja nykyisin myös

metrolla. Asuinkokemuksen alkeellisuus on subjektiivinen käsite, ja tulkitsen ”*kaikenlaiset kummallisuudet*” vertaukseksi nykyhetken yleiskäsitykseen asumisen mukavuuksista. Yksilöllinen vuokraan kytkeytyvä asumiskokemus vaikuttaa haastatteluaineiston perusteella kuitenkin yhteisölliseltä ja kumpuavan pitkän ajan takaa.

Vuokrankorotuksista puhuttaessa, haastateltavien sanoista kaikuu huoli muutoksesta, jonkin pysyvän muuttumisesta uudeksi ja tuntemattomaksi. Emeritusprofessori Yi-Fu Tuanin mukaan ihmisen suhde omaan kotiinsa on esimerkki vahvasta paikan tunnosta. Koti on oma sosiaalinen maailman ja yksityinen tila, joka huolehtii yksilön biologisista perustarpeista. Tuanin mukaan kodin tuntu syntyy pysyvyyden tunteesta. Pysyvyys on tarve, joka vahvistaa yksilön eheyttä.²¹⁷ Asumisen hinnan nouseminen yksilön tai perheen maksukyvyyn yli on suora uhka pysyvyydelle ja eheydelle. Asukkaat puhuivat vuokrankorotuksista henkilökohtaisen huolen sijaan yhteisön uhkana. ”*[Vuokrankorotusten seurauksena] yhteisö rapautuu aika nopeesti.*” Hoitokunnan selvityksessä vuokrankorotusten vaikutukset Suomenlinnan yhteisöön on käsitelty omana kohtana. Korotusten listataan voivan johtaa esimerkiksi pienituloisen poismuuttoon, joka ”ei ole toivottavaa paikan hengen säilymisen kannalta”. Selvityksessä asuinyhteisö katsotaan osaksi Suomenlinnan omaleimaista kulttuuria, mutta myös sen tuottajaksi ja ylläpitäjäksi, minkä vuoksi asukasrakenteen äkillinen muuttuminen olisi uhka kulttuurin jatkuvuudelle.²¹⁸ Vuokrankorotusten luomissa uhkakuvissa on hallinto- ja asukastasolla samoja kaikuja. Yhteisön jatkuvuus ja elävyys olivat monien puheen keskiössä. Tulevaisuuden jatkumon katkeaminen voi synnyttää tunteen, jossa yhteisön paikan eteen tekemä työ valuu hukkaan²¹⁹.

Ja must se on tän paikan historian ja suullisen perinteen ja kaiken tämmösen kannalta tärkeitä että täällä asuu ihmisiä, jotka on ollut täällä kauan ja joilla on pitkä side tänne. Et jos täällä kymmenen vuoden välein vaihtuu koko ajan porukka, niin täst häviää tää yhteisöllisyys. Ja semmonen sitoutuminen tähän paikkaan. H7

No sitten mä toivon, että tää asuinyhteys, että nää todella pysyis tämmösenä yhtenä kaupunginosana, että tänne ois mahdollista kaikenlaisten ihmisten muuttaa ja asua. Ja tää pysyis elävänä... H3

²¹⁷ Tuan 2006, 15–19.

²¹⁸ Suomenlinnan hoitokunta: Selvitys Suomenlinnan hoitokunnan asuntojen vuokratasosta. Muistio, 23.11.2017.

²¹⁹ Ks. Meriläinen-Hyvärinen 2014, 213–214.

Kimmo Rantala on vuoden 2003 tutkimuksessaan kirjoittanut Suomenlinnassa näkyvästä gentrifikaatiosta, eli alueen uusiutumisesta ja asukasrakenteen monipuolistumisesta. Tämä nähtiin pääosin myönteisenä asiana ja Suomenlinnan elinvoimaisuuden lisääjänä. Joitakin asukkaita alueen siistiytyminen ei kuitenkaan miellyttänyt. Rantala kirjoittaa, että kehitykseen sisältyykin vaara: *”mikäli muutos jatkuu samansuuntaisena tulevaisuudessa, on kohtalona alueen asukasrakenteen yksipuolistuminen uudelleen. Tällä kertaa päinvastaiseen suuntaan.”*²²⁰ Korkeat asuinkustannukset voivat vaikuttaa maailmanperintökohteen asukasrakenteeseen ja luoda alueellista segregatiota sekä yksipuolistumista²²¹.

Erilaisille talouksille vuokrien korotus on omanlainen muutos, joista tämä tutkielma kartoittaa vain murto-osan. Vuokrankorotusten luomien haasteiden lisäksi asukkaiden kokemuksissa painottui toinen tekijä; valikoidun aineiston asukkaiden ikäjakauman vuoksi haastatteluissa oli keskusteltu vanhenemisesta saarilla. Suomenlinnaa ei voi varsinaisesti kutsua esteettömäksi ympäristöksi, sillä kuten aikaisemmin kirjoitin, teknisen infrastruktuurin pohja on peräisin 1700-luvulta. Asuintalot ovat kunnostettu nykyelämään sopivaksi, mutta esimerkiksi mukulakivikadut ja talojen hissittömyys nousivat haastatteluissa ongelmakohtiksi vanhenemisen kannalta.

Täälhän ei voi kovin vanhaksi elää. Se on tehty hankalaksi. Kun ei oo kerrostalossa hissejä eikä oven eteen pääse taksilla tai ambulanssilla eikä millään. (...) Kun jaetaan asuntoja, niin ei koskaan oteta ketään vanhempia ihmisiä, pieniinkään asuntoihin. Että mä pelkään tän demografian puolesta täällä saarella... Tänne pitäis perustaa vanhainkoti, oikeesti. (...) Mä oon selvinnyt sillä että noi naapurin teinit käy auttamassa. H7

Asukas kertoo suoraan olevansa huolestunut Suomenlinnan demografisen kehityksen puolesta. Asukkaan kokemuksen mukaan Suomenlinnan hoitokunta suosii uusia asukkaita valitessa lapsiperheitä, joista esimerkiksi saariryhmän päiväkodin ja koulun toiminta on täysin riippuvaista. Suomenlinnassa asuu kuitenkin myös aikuisten perheitä ja yksinasuvia henkilöitä. Asukas kokee yksin asuvana ja vanhentuvana selvinneensä naapuriavun turvin. Myös toinen asukas kuvasi tilanteen hankaluutta:

Se mikä täällä on vaikeeta, ni mä itekki oon täs vanhenemassa, niin tota, kuvitella et asuis vanhempana, koska tääl on noit mukulakiviä, että rollaattorilla mennä siitä. Ja sit tänne on vaikee

²²⁰ Rantala 2003, 19–20.

²²¹ Ks. esimerkiksi Carvalho et al. 2018; Ronström 2013, 8–9.

saada apua. Mä oon ymmärtäny, et kotisairaahoito ei käy kun kerran viikossa. Tänne ei saa sitä ranneketta esimerkiks. H3

Asukkaan kokemuksen mukaan Suomenlinnaan ei ole mahdollista saada laajamittaisia kotihoiton palveluja tai apua hälyttävää ranneketta ²²². Mikäli vanhuksille suunnattuja palveluja rajataan, on sillä merkittävä vaikutus yhteisön ikärakenteeseen: rajaamalla kotihoiton saatavuutta, rajataan vanhusten mahdollisuutta asua kotonaan. Samalla Suomenlinna asetetaan eriarvoiseen asemaan muiden Helsingin kaupunginosien kanssa. Yksi asukas kuvasi tilannetta saman suuntaisesti, mutta lisäsi vielä kokemuksen omasta vastuustaan:

No tietenki siin on se kun tulee ikää tulee lisää ja muuta, niin siellähän on tota, siis huonokuntoisen on tosi vaikee asuu siellä. (...). Suomenlinnaan ei saa apua. Et se koetaan niin hirveen hankalaks, että sitä ei voi noi. (...) Sitte ne joutuu lähtee pois. Monikaan ei ehkä haluis muuten lähtee, että sit joutuu lähtee pois... (...) Et tavallaan senkin takia pitää pitää ittensä kunnossa, et jaksaa kävellä lauttaan tai tonne. Ku ei tääl ole mitään. Siis täällähän on ollu aikoinaan terveysasema ja tämmöstä ja muuta. Mutta se on tietenki selvä, ettei tänne ketään saa. Et on hirveen vaikeeta saada toimimaan semmost kotipalvelua. H1a

Sitaatissa asukas määrittelee saarella asumisen mittariksi kunnan kävellä lauttarantaan, sillä kaikkien palvelujen ollessa maissa, on kyseessä oleva kyky suomenlinalaiselle välttämätön. Tällainen ajattelu palautuu ensimmäisen teeman yhteydessä käsittelemääni suokkilaisen luonteen vaatimukseen: on oltava kestävä ja on pidettävä itsensä kunnossa, jotta saariympäristössä asuminen on mahdollista. Asukkaiden puhe vanhenemisesta on katkeransuloista – se, mikä Suomenlinnasta tekee asuinpaikkana erityisen, kääntyykin lopulta vanhenevaa kehoa vastaan.

Puhetta sekä vuokrankorotuksista että vanhenemisesta sävyttää moninaiset tunteet. Sitaateissa ei juurikaan ole mainittu suoraan tunteita ilmaisevia sanoja, mutta asukkaiden puheen takana on tulkittavissa erilaisia kokemuksia, joita on mahdollista tarkastella affektiteorian kautta. Affekti tulee käsitteenä lähelle tunnetta tai emootiota, mutta on ymmärrettävissä laajemmaksi, epämääräisemmäksi ja keholliseksi kokemukseksi. Jenni Rinne ja Pia Olsson määrittävät affektit Margareth Wetherelliä mukaillen eri osatekijöiden muodostamiksi kuvioiksi:

²²² Tunnistan tämän painavaksi väitteeksi, jonka todenmukaisuutta en ole varmistanut. Haastattelujen perusteella asian ympärillä on (haastattelujen ajankohtana ollut) suuria epäselvyyksiä, joita en koe tarpeelliseksi selvittää tämän tutkielman puitteissa. Tässä kohtaa koen aiheelliseksi muistuttaa muistitiedon subjektiivisesta luonteesta. Keskiössä ei ole tiedon totuus, vaan sitä ympäröivät kokemukset.

(...) affektiiviset kokemukset ovat yksilöllisiä, mutta kulttuurisesti rakentuneita. Ne koostuvat kokemisen ja kertomisen hetkellä yhteiskunnallisista diskursseista, jaetuista narratiiveista, henkilökohtaisesta ja yhteiskunnallisesta historiasta sekä henkilökohtaisesta taustasta. Näitä kuvioita on kuitenkin hankalaa tavoittaa kokonaisuudessaan, ja ne ovat jatkuvasti muuttuvia. Nämä affektiiviset kuviot voivat olla joko vain yhden kerran koettuja tai toiston kautta kehittyneitä affektiivisiä toimintoja. ²²³

Asumisen hinnan nouseminen vaikuttaa yksilöllisesti eri talouksiin, mutta ajatus kodin tai sitä ympäröivän yhteisön muutoksesta tai menetyksestä herätti asukkaissa vahvoja mielipiteitä ja tunteita. Vanhenevien asukkaiden kokemat arkiset haasteet ja huoli avutta jäämisestä heijastuvat ruumiillisiin kokemuksiin, joissa vanheneva keho toimii kasvavana esteenä paikan ja yksilön suhteen välillä. Rinne ja Olsson kirjoittavat, miten affektiiviset kuviot voidaan ymmärtää positioinniksi, jonka kautta aktiivisesti rakennetaan paikkaan kuulumisen tai kuulumattomuuden tunnetta. ²²⁴ Asumisen haasteiden taustalla kaikuu oman tulkintani mukaan sanoittamaton luopumisen pelko ja ennakoiva ikävä, jotka muodostavat asukkaalle henkilökohtaisesti määrittyvän affektiivisen kuvion. Tässä kuviossa asukas on ikään kuin odotustilassa punnitsemassa omaa positiotaan Suomenlinnassa, ja samalla omaa suhdettaan paikkaan, yhteisöön ja kulttuuriperintöön. Huoli paikan tulevaisuudesta on pelkoa paikan, joka sellaisenaan tunnetaan, menetyksestä.

²²³ Rinne & Olsson 2020, 313; Wetherell 2012, 4, 13–16.

²²⁴ Rinne & Olsson 2020, 328; Wetherell 2012, 90.

Lopuksi

Odotin tutkielmani ensimmäisillä metreillä, että selkeärajaisen asukasyhteisön käsitykset Suomenlinnasta olisivat helposti tavoitettavissa. En olisi voinut olla enemmän ulapalla. Kyläyhteisönä tunnustettava paikka näyttäytyikin haastattelujen kautta henkilökohtaisesti määrittyvältä – haastatteluaineistossa asukkaat avautuivat intiimistä suhteestaan kotipaikkaan, jota värittivät meren tuoksu ja menneisyyden henki, ja jota varjosti pelko menetyksestä ja epävarmuus tulevasta. Vaikka teemoittelussa esitän haastatteluaineistojen yhteneväisyydet, haluan antaa erityisen kiitoksen jokaiselle kirjavalle haastattelulle, jota olen saanut tutkia. Jokaisen kokema Suomenlinna on eri, eikä oma Suokkini ole tämän matkan jälkeen sama kuin ennen.

Minkälaisia tulkintoja asukkailla on Suomenlinnasta paikkana, saarten menneisyydestä ja suokkilaisten yhteisöstä? Asukasyhteisön Suomenlinna on tutkielmani otoksen valossa merellinen, mutta urbaani luontokohde, jonka äänimaisemaa sävyttää saaristoluonto ja Helsingin humina. Asukasyhteisö kokee historian olevan Suomenlinnassa merkittävästi läsnä, mutta enemmän moniäänisenä menneisyyden henkenä kuin kansallisvaltion kehitystarinana. Asukasyhteisössä koetaan näkymättömyyttä liittyen hallitsemattomalta tuntuvaan matkailuun, joka vaikuttaa sekä elämisen mukavuuteen että pelkoon Suomenlinnan kulumisesta puhki. Asukasyhteisössä koetaan haasteina nousevat vuokrat sekä vanhenemisen tuomat esteet saaristoasumiselle. Puhe haasteista kytkeytyi usein pelkoon yhteisön ja yksilön epävarmasta tulevaisuudesta.

Minkälaista on asukasyhteisön kulttuuriperintö? Suomenlinnan asukkaiden kulttuuriperintö näyttää tutkielmani kautta perustuvan yhteisöön, tarinoihin sekä henkilökohtaisiin että jaettuihin paikkasuhteisiin ja muistin paikkoihin, mikä erottaa yhteisön monumentaalisuuteen nojaavasta maailmanperintöyhteisöstä. Maailmanperintöstatus on paikan ominaisuus, jota syvempi arvo annetaan henkilökohtaiselle kokemukselle paikasta. Asukkaiden kulttuuriperintö on tulkintani mukaan aineetonta; se on saaristolainen yhteishenki ja paikan syvälinen monimuotoisuuden tunteminen. Asukkaat kytkevät itsensä osaksi asutun Suomenlinnan menneisyyden jatkumoa. He edustavat siviiliväestöä, joka on pienestä marginaalista kasvanut sisukkaaksi Suokin valtaväestöksi. He ovat olleet saarilla aina, ennen maailmanperintöä, ennen matkailua. Heitä ei ole tuonut saarille käsky vaan halu. Vallitsevan, Ruotsin aikaan painottuvan historiakerronnan rinnalle kaivataan

vaihtoehtoista tietoa ja tasa-arvoisempaa historian käsittelyä – tarinoita asukkaista, elämästä ja paikan rouheudesta.

Tutkimuksen kirjoittajana minun on sijoitettava itseni kulttuuriperinnön valtapuheesta vastaavan 'eliitin' joukkoihin. Tämä tutkielma oli prosessi, jossa syntyi oma tulkintani Suomenlinnan asukasyhteisön kokemuksista rajatun aineiston ja ajan puitteissa. Edellä kuvaamani vastaukset jäävät pinnaksi kaikelle sille, mitä yhteisön kokema paikka todellisuudessa on. Viime kädessä koen, että yhteisöjen kulttuuriperintö on määritelmistä vapaata, orgaanisesti muodostuvaa ja tavoissa, puheessa ja ajatuksissa elävää. Yhteisöjen kulttuuriperintö on – ja tulee jatkossa pysyväkin – valtapuheen ulottumattomissa. Voimme tutkia, tunnistaa ja nimetä, mutta emme lopulta täysin ymmärtää. Tunnistamisen tarve on kuitenkin perusteltua, jotta voimme ylläpitää olosuhteita ja tarjota välineitä suojeluun.

Yhteisöjen ja asiantuntijoiden vuorovaikutussuhteiden tutkiminen sekä syvempi sukellus maailmanperintöarvojen ja paikallisten arvojen eroavaisuuksiin olisivat mielenkiintoisia jatkotutkimuksen kohteita. Toin tutkielmassani ilmi, miten maailmanperintöstatuksen koettiin vaikuttavan vahvasti asumisen käytännöllisyyteen ja arkipäivään, mutta statuksen rooli Suomenlinnassa koettiin ennemminkin vain statuksena. Paikan syvempi merkitys haastateltaville oli riippumaton Unescon arvoista ja kulttuuriperinnön valtapuheesta. Tästä syystä katson, että asukasyhteisön kulttuuriperinnön määritelmä pakenee ammattilaisten määrittelemiä yleismaailmallisia arvoja. Suomenlinna koetaan yksityisesti ja pienen yhteisön kesken jaettuna paikkana maailmanperintökohdetta arvokkaampana. Asuttu maailmanperintökohde onkin kulttuuriperinnön paikkana eräänlainen emulsio, jossa kaksi toisiinsa sekoittumatonta ainesosaa, asukkaiden orgaaninen kulttuuriperintö sekä kulttuuriperinnön valtapuheen ohjaama maailmanperintöorganisaatio, toimivat samassa tilassa. Emulsion tasaisena pysyminen vaatii jatkuvaa elävää liikettä, sillä pysähtyminen jakaa ainesosat kahtia. Tähän asti on ollut selvää, että valtapuhe on emulsion kantava ainesosa, jonka sisään orgaaninen kulttuuriperintö sekoittuu (tai sekoitetaan). Yhteisöllisyyden ja osallisuuden trendit ovat kuitenkin ohjanneet kulttuuriperinnön tutkimusta ja kulttuuriperintötyötä käänteiseen suuntaan, ja esille on noussut tarve tunnistaa kulttuuriperintökokemusten moniäänisyys ²²⁵, mikä tarjoaisi toisen mielenkiintoisen kohteen

²²⁵ Vahtikari, Kivilaakso ja Latvala-Harvilahti 2021 (tulossa).

jatkotutkimuksen aiheeksi. Kun kulttuuriperinnön kirjavuuden ja moniäänisyyden tunnistamista tehdään ammattilaisten, eli valtapuheen lähtökohdista, on seuraava kysymykseni, miten yhteisöjen orgaaninen kulttuuriperintö turvataan kulttuuriperinnön valtapuheelta kulttuuriperinnön valtapuheella?

Lähdeluettelo

Kaikki internetosoitteet on tarkistettu 18.9.2020.

Tutkimushaastattelut

Elävä Suomenlinna -tutkimushanke. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, 2018.

H1a: SKSA20180070a.

H1b: SKSA20180070b.

H2: SKSA20180071b.

H3: SKSA20180077a.

H4: SKSA20180081a.

H5: SKSA20180085a.

H6: SKSA20180088a.

H7: SKSA20180092a.

H8: SKSA20180097a.

Verkkosivut

Elävä Suomenlinna: Opetusmateriaali.

<https://elvasuomenlinna.files.wordpress.com/2020/05/elava-suomenlinna-opetusmateriaali.pdf>

Elävä Suomenlinna: Podcast.

<https://elvasuomenlinna.wordpress.com/podcast/>

Elävä Suomenlinna: Tutkimusaineistot.

<https://elvasuomenlinna.wordpress.com/tutkimusaineistot/>

Helsinki: Hiljaiset alueet.

<https://www.hel.fi/helsinki/fi/asuminen-ja-ymparisto/ymparistonsuojelu/ilmanlaatu-ja-melu/hiljaiset/alueet>

Maailmanperintö: Maailmanperintökohteet Suomessa.

<https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/suomenlinna/2020/01/27152016/Maailmanperintokohteet-Suomessa.pdf>

Museovirasto: Kansainväliset sopimukset.

<https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/kansainvalisia-sopimuksia>

Rikosseuraamuslaitos: Suomenlinnan vankila.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjajhteystiedot/vankilat/suomenlinnanvankila.html>

Suomenlinna: Siviilihallinto.

<https://www.suomenlinna.fi/linnoitus/suomalainenaika/siviilihallinto/>

Suomenlinna: Sininen reitti.

<https://www.suomenlinna.fi/kavijalle/suunnittele-kayntisi/sininen-reitti/>

Suomenlinna: Suomenlinna asuinpaikkana.

<https://www.suomenlinna.fi/linnoitus/suomenlinna-asuinpaikkana/>

Suomenlinna: Suomenlinna maailmanperintökohteena.

<https://www.suomenlinna.fi/maailmanperinto/suomenlinna-kohteena/>

Suomenlinna: Suomenlinna matkailukohteena.

<https://www.suomenlinna.fi/linnoitus/suomenlinna-matkailukohteena/>

Suomenlinna: Vankileiri 1918.

<https://www.suomenlinna.fi/linnoitus/suomalainenaika/sotavankileiri-1918/>

Suomenlinna: Vankipiirit kartalla.

<https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/suomenlinna/2018/02/Vankipiirit-kartalla.pdf>

Suomenlinnan hoitokunnan kotisivut.

<https://www.slhk.fi>

Suomenlinnan hoitokunta: HKS-prosessi.

<https://www.slhk.fi/suomenlinnan-hoito-ja-kayttosuunnitelma/>

Suomenlinnan hoitokunta: Suomenlinnan kestävän matkailun strategia 2015.

<https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/suomenlinna/2019/02/Kestavan-matkailun-strategia.pdf>

Suomenlinnan hoitokunta: Selvitys Suomenlinnan hoitokunnan asuntojen vuokratasosta. Muistio 23.11.2017.

<http://frantic.s3.amazonaws.com/suomenlinna/2017/11/20171128-Vuokraselvitys-NETTI.pdf>

Suomenlinnan hoitokunta: Vallityömaat.

<https://www.slhk.fi/hankkeet/vallityomaat/>

Suomenlinnan kestävän matkailun strategian toimenpideohjelma 2015–2020.

<https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/suomenlinna/2019/02/Kestavan-matkailun-strategia.pdf>

Kansainväliset sopimukset ja lakitekstit

Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society. *Council of Europe Treaty Series - No. 199*. Faro, 27.10.2005

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680083746>

Haag Convention 1954: *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention*.

http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/1954_Convention_EN_2020.pdf

Haagin yleissopimus: *Laki kulttuuriomaisuuden suojelemisesta aseellisen selkkauksen sattuessa koskevan pöytäkirjan eräiden määräysten hyväksymisestä ja pöytäkirjan soveltamisesta*. Finlex 1135/1994.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1994/19941135>

Unesco: *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. 1972.

<https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

Unesco: *The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. 2019.

<https://whc.unesco.org/en/guidelines/>

Valtioneuvoston asetus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta. Finlex 47/2013 2 §.

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2013/20130047#idp2321472>

Sanomalehdet

HS: *Suomenlinna on Pokémonin pelaamisen paratiisi – ”Väkeä on niin paljon, etteivät kaikki mahdu lauttaan”*. 17.9.2016.

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000002921290.html>

HS: *Pokémon Go löysi voittajansa, Suomenlinnassa kävijäennätys – Uutta oli vuoden 1918 kuolemansellien avaaminen yleisölle*. 21.1.2019.

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005963717.html>

Yle: *Puton muistolle*. Haapakangas, Olli. 10.7.2014.

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/07/10/puton-muistolle>

Radio-ohjelmat

Yle Puhe: *Puheen iltapäivä*. 14.7.2014.

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/07/10/puton-muistolle>

Muu aineisto

Suomenlinnan hoitokunta: *Suomenlinnan hoito- ja käyttösuunnitelma. Tule osallistumaan!* - painettu esite, 2019.

Tutkimuskirjallisuus

Aho, Mikko: *”Kun meiltä laiva lähtee ulos, ni siitä voi olla kaikki ylpeitä”*. *Raumalaisten laivanrakentajien ammatillinen omakuva teollisena kulttuuriperintönä*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki, 2019.

Altman, Irwin; Low, Setha M.: *Place Attachment*. Plenum Press, New York, 1992.

Ampuja, Outi: *Luonnon rauha – mitä se on ja mistä sitä löytyy? Huutoja hiljaisuuteen. Ihminen ääniympäristössä*. Toim. Ampuja, Outi ja Peltomaa, Miikka. Gaudeamus Oy, Tampere, 2014, 260–273.

Aronson, Jodi: *A Pragmatic View of Thematic Analysis*. *The Qualitative Report*, 2(1), 1-3. 1995.

<https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol2/iss1/3>

Ashworth, Gregory, J.: *How do tourists consume heritage places? Examining the assumptions.* 2007.

Brockmeier, Jens: Remembering and Forgetting: Narrative as Cultural Memory. *Culture & Psychology* Vol. 8. SAGE Publications, 2002, 15–43.

Carvalho, Luís: Chamusca, Pedro; Fernandes, José; Pinto, Jorge: Gentrification in Porto: floating city users and internationally-driven urban change. *Urban Geography* 40:4, 2019.

Connerton, Paul. *How Societies Remember.* Cambridge University Press, Cambridge, 1989.

Fingerroos, Outi: Karjala – muistin ja utopian paikka. *Alue ja ympäristö* 32:2. 2006, 3–14.

Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina: Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä.* Tietolipas 214 Toim. Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne; Peltonen, Ulla-Maija. SKS, Helsinki, 2006, 25–48.

Foley, Malcom; Lennon, J. John: JFK and dark tourism: A fascination with assassination. *International Journal of Heritage Studies*, 2(4). 1996, 198–211.

af Forselles-Riska, Cecilia: Menneisyyden muuttuvat paikat. *Paikka. Eletty, kuviteltu ja kerrottu.* Kalevalaseuran vuosikirja 85. Toim. Knuuttila, Seppo; Laaksonen, Pekka; Piela, Ulla. SKS, Helsinki, 2006, 218–231.

Fletcher, Roland; Johnson, Ian; Bruce, Eleanor; Khun-Neay, Khuon: *Living with heritage: site monitoring and heritage values in Greater Angkor and the Angkor World Heritage Site, Cambodia.* *World Archaeology* 39:3. 2007, 385–405.

Gardberg, C. J.: *Augustin Ehrensvärd.* Kansallisbiografia. SKS, Helsinki, 1997.
<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/578>

Gardberg, C. J.; Palsila, Kari: *Viapori - Suomenlinna.* Otava, Helsinki, 1998.

Garner, Andrew: Living History. Trees and Metaphors of Identity in an English Forest. *Journal of Material Culture.* Vol. 9(1). SAGE Publications, 2004.

Gillis, John R.: The Blue Humanities. In studying the sea, we are returning to our beginning. *HUMANITIES* vol. 34, n. 3. 2013.
<https://www.neh.gov/humanities/2013/mayjune/feature/the-blue-humanities>

Ehrensverd, Augustin; Honkala, Sampo: *Matka Suomessa 1747*. SKS, Helsinki, 2002.

Eskelinen, Maria: *Vankilasaaresta väentungokseen. Suomenlinnan historia matkailukohteena v. 1918–1979*. Pro gradu -tutkielma, Suomen historia. Humanistinen tiedekunta, Tampereen yliopisto, 2006.

Haanpää, Riina: Väkivalta ja uho tai hyvyys. Mielekäs tulkinta kertojan muistista. *Mitä on kulttuuriperintö?* Tietolipas 243. Toim. Tuomi-Nikula, Outi; Haanpää, Riina; Kivilaakso, Aura. SKS, Helsinki, 2013, 192–213.

Haanpää, Riina; Puolamäki, Laura; Karhunen, Eeva: Local conservation and perceptions of heritage in Old Rauma World Heritage Site. *International Journal of Heritage Studies* 25:8. 2019, 837–855. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13527258.2018.1552611>

Hall, Stuart: *Identiteetti*. Vastapaino, Tampere, 1999.

Harrison, Rodney: *Heritage. Critical Approaches*. Taylor & Francis Group, London, 2012.

Harvey, D. C: Heritage Pasts and Heritage Presents: temporality, meaning and the scope of heritage studies. *International Journal of Heritage Studies* 7(4). 2001, 319–338.

Huovinen, Katja: *Koti Vaiko Museo Lapsillemme? Kaupunkisuojelelun Käytäntö Kolmessa eurooppalaisessa maailmanperintökohteessa*. Doctoral Dissertations 12/2017. Aalto University, Helsinki, 2017.

<https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/25439/isbn9789526072562.pdf?sequence=1>

Holm, Sophie; af Hällström, Magdalena (toim.): *Viapori. Linnoitus, Lähiseutu Ja Maailma. Juhlakirja Panu Pulmalle 2.10.2012. Sveaborg. Fästning Och Omvärld. Festskrift Till Panu Pulma 2.10.2012*. Ehrensverd-Seura, Helsinki, 2012.

Holtorf, Cornelius: Heritage Values in Contemporary Popular Culture. *Heritage Values in Contemporary Society*. Edit. Smith, George S.; Messenger, Phyllis Mauch; Soderland, Hilary R. Taylor & Francis, Routledge, New York, 2016, 43–54.

Hårdstedt, Martin: *Suomen Sota 1808-1809*. WSOY, Helsinki, 2007.

Kalela, Jorma: *Making History: The Historian and Uses of the Past*. Palgrave MacMillan, Basingstoke, 2012.

Kalliomäki, Emma: *Matkailun aiheuttamat muutokset Vanhassa Raumassa*. Pro gradu -tutkielma, maisemantutkimus. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Turun yliopisto, 2020.

Kauppi, Petja; Latvala, Pauliina, Matikka Hannu; Salmela, Ulla: *Kohti Kestävää Kulttuuriperintötyötä: Taustaselvitys Faron Yleissopimuksen Voimaansaattamiseksi Suomessa*. Museovirasto, Helsinki, 2015.

Karhunkorva, Reetta; Kärkkäinen, Sirpa; Paaskoski, Leena: *Metsäsuhteiden kenttä*. Luston julkaisuja 1, Punkaharju, 2007.

https://issuu.com/luston_julkaisuja/docs/metsasuhteiden_kentta

Knuuttila, Seppo: Paikan moneus. *Paikka. Eletty, kuviteltu ja kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Toim. Knuuttila, Seppo; Laaksonen, Pekka; Piela, Ulla. SKS, Helsinki, 2006, 7–11.

Koivikko, Minna: *Recycling Ships. Maritime Archaeology of the UNESCO World Heritage Site, Suomenlinna*. Akateeminen väitöskirja. Humanistinen tiedekunta, Helsingin yliopisto, 2017.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-68768-1-8>

Korjonen-Kuusipuro, Kristiina: Vesi ei ole samanlaista kaikkialla – Ympäristö, paikka ja kulttuuriperintö Vuoksen jokilaaksossa. *Muuttuva kulttuuriperintö. Det föränderliga kulturarvet*. Toim. Steel, Tytti; Turunen, Arja; Lillbroända-Annala, Sanna; Santikko, Maija. Ethnos-toimite 16. Helsinki, 2014, 186–206.

Kymäläinen, Päivi: Paikan ajattelun haasteita. *Paikka. Eletty, kuviteltu ja kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Toim. Knuuttila, Seppo; Laaksonen, Pekka; Piela, Ulla. SKS, Helsinki, 2006, 201–231.

Labadi, Sophia. *UNESCO, Cultural Heritage, and Outstanding Universal Value: Value-based Analyses of the World Heritage and Intangible Cultural Heritage Conventions*. The Rowman & Littlefield Publishing Group, AltaMira Press, 2013.

Lappi, Tiina-Riitta: Kuinka mennyt merkityksellistyy kaupunkipuhunnoissa? Narratiivisia tulkintoja jyväskyläläisestä kaupunkiympäristöstä. *Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana*. Toim. Lento, Katri; Olsson, Pia. SKS, Helsinki, 2013, 324–347.

Latvala-Harvilahti, Pauliina: Suomenlinna etnografisen pitkittäistutkimuksen kohteena: esitutkimusvaihe tutkimusprosessin osana. *J@rgonia*, 15 (29). 2017a, 31–61.

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201706142872>

Latvala-Harvilahti, Pauliina: *Ett levande Sveaborg: Samfundens syn på boplatz och världsarv*. 2017b.

<https://bragelaboratorium.com/2018/04/22/ett-levande-sveaborg-samfundens-syn-pa-boplatz-och-varldsarv/>

Latvala-Harvilahti, Pauliina: ”Mistä se on tullut se ajatus, että tää on taiteilijoiden saari ja mihin se sit aina välillä unohtuu?” Taidealan toimijat elävän perinnön ja paikallisuuden edustajina Suomenlinnassa. *Historiatieteellinen aikakausikirja Lähde*, vol 15. 2018, 5–24.

Latvala-Harvilahti, Pauliina: Elävä merisuhde suomenlinalaisten muistoissa, arjessa ja tulevaisuuskuvissa. *Muutoksen tyrskyt ja kotirannan mainingit. Kulttuurisia näkökulmia meritutkimukseen*. Toim. Kouri, Jaana; Räsänen, Tuomas; Tynkkynen, Nina. SKS, Helsinki, 2020 (tulossa).

Laurén, Kirsi: Miltä suot tuntuvat? Luonnonpaikat mielikuvina. *Paikka. Eletty, kuviteltu ja kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Toim. Knuuttila, Seppo; Laaksonen, Pekka; Piela, Ulla. SKS, Helsinki, 2006, 187–200.

Lehtinen, Ari: Osallisuuden ja kieltäytymisen paikat. *Paikka. Eletty, kuviteltu ja kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Toim. Knuuttila, Seppo; Laaksonen, Pekka; Piela, Ulla. SKS, Helsinki, 2006, 44–63.

Lento, Katri & Olsson, Pia: Kaupunki, muistot ja muistaminen. *Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana*. Toim. Lento, Katri; Olsson, Pia. SKS, Helsinki, 2013, 7–27.

Lillbroända-Annala, Sanna: Kulttuuriperintö prosessina ja arvottamisen välineenä. *Muuttuva kulttuuriperintö. Det föränderliga kulturarvet*. Toim. Steel, Tytti; Turunen, Arja; Lillbroända-Annala, Sanna; Santikko, Maija. Ethnos-toimite 16. Helsinki, 2014, 19–40.

Lindström Ida; Tiirikka, Marjo: *Kohtalona Suomenlinna. Linnoitussaaren historian salatut elämät*. Into, Helsinki, 2016.

Luoto, Ilkka: Paikan henki ja paikkaperustainen ajattelu. *Oppiva alue, menestyvä alue. Juhlakirja professori Seija Virkkalan 60-vuotispäiväksi*. Toim. Luoto, Ilkka; Katajamäki, Hannu; Lundstöm, Niklas. Acta Wasaensia 275. Aluetiede 12. Vaasan yliopisto, 2013, 81–92.

Lähdesmäki, Tuuli; Thomas, Suzie; Zhu, Yujie: Introduction. *Politics of Scale. New Directions in Critical Heritage Studies*. Explorations in Heritage Studies. Berghahn Books, New York, 2019, 1–18.

Manninen, Markus: *Viapori. Merilinnoitus ensimmäisessä maailmansodassa 1914-1918*. Sotamuseo, 2000.

Halbwachs, Maurice: *On Collective Memory*. University of Chicago press, Chicago, 1992.

Mentu, Sakari: "Suomenlinna tähyttää Itämerelle." *Suomen maailmanperintökohteet. Världsarvet i Finland*. Museovirasto. Helsinki, 2017, 13–39.

Meriläinen-Hyvärinen, Anneli: Kun kaivos tuli kotiin. Sotkamon Talvivaara: menetetyt paikat ja niiden kulttuuriperintö. *Muuttuva kulttuuriperintö. Det föränderliga kulturarvet*. Toim. Steel, Tytti; Turunen, Arja; Lillbroända-Annala, Sanna; Santikko, Maija. Ethnos-toimite 16. Helsinki, 2014 207–242.

Moilanen, Pentti; Rähkä, Pekka: Merkitysrakenteiden tulkinta. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Toim. Valli, Raine. PS-kustannus, 2018, 51–72.

Morris, Benjamin: 'Not Just a Place': Culture Heritage and the Environment. *Heritage, Memory & Identity*. Toim. Anheier, Helmut; Isar, Yudhishtir Raj; Viejo-Rose, Dacia. SAGE. Los Angeles, California, 2011, 124–135.

Niityranta, Jyrki; Puolamäki, Laura; Tammi, Mervi; Telaranta, Jussi: Vanha Rauma – pohjoismaisen puukaupungin malliesimerkki. *Suomen maailmanperintökohteet. Världsarvet i Finland*. Museovirasto. Helsinki, 2017, 43–71.

Nikula, Oscar: *Augustin Ehrensverd*. Helsingfors, Svenska litteratursällskapet i Finland, 2010.

Nora, Pierre: *Era of Commemoration. Realms of Memory: The Construction of French Past III*. Barnes & Noble, New York, 1998.

Pentti, Piia: Esitetty vai eletty Naantali? Osallisuuden ja osattomuuden dynamiikka kaupungin historiakulttuurissa. *Kulttuuripolitiikan Tutkimuksen Vuosikirja*, 4(1), 2019, 6–17.
<https://doi.org/10.17409/kpt.70126>

Pesonen, Kari: *Hiljaiset alueet*. Hiljaisuuteen vaikuttavat tekijät ja hiljaisuuden kriteerit. Suomen ympäristö 738. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto. Edita Prima Oy, Helsinki, 2004.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40403/SY_738.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ponto, Heli: *Kohtaamisen monet kasvot – tutkijan lukuisat positiot*. Versus 3:3 2013, 1–2.
https://www.academia.edu/5662069/Kohtaamisten_monet_kasvot_tutkijan_lukuisat_positiot

Portelli, Alessandro: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Toim. Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne; Peltonen, Ulla-Maija. SKS, Helsinki, 2006, 49–64.

Puolamäki, Laura: *Kätkeyty maisema. Arkitieto lähiympäristön kohtaamisessa*. Akateeminen väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja. Annales Universitatis Turkuensis sarja C osa 489. Scripta Lingua Fennica Edita, Turku, 2020.

<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/148697/AnnalesC489Puolamäki.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Rantala, Kimmo: *Asumisen ulottuvuudet Suomenlinnassa*. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 11, 2003.

<https://docplayer.fi/12554646-Asumisen-ulottuvuudet-suomenlinnassa.html>

Rinne, Jenni; Olsson, Pia: "Täällä on minun kotini." Affektiiviset kokemukset kaupungin merkityksellistämässä. *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Ethnos-toimite 22. Suomen kansantieteilijöiden yhdistys Ethnos ry, 2020, 310–346.

<http://hdl.handle.net/10138/315039>

Ricœur, Paul: *Memory, History, Forgetting*. University of Chicago Press, Chicago, 2004.

Ronström, Owe: *Consequences of world heritage production: Views from Visby*. 2013, 1–16.

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-219725>

Russell, Ian: Heritages, Identities, and Roots: A Critique of Arborescent Models of Heritage and Identity. *Heritage Values in Contemporary Society*. Edit. Smith, George S.; Messenger, Phyllis Mauch; Soderland, Hilary R. Taylor & Francis, Routledge, New York, 2016, 29–41.

Salmela, Ulla; Matikka, Hannu; Latvala, Pauliina; Kauppi, Petja (toim.): *Kohti kestävää kulttuuriperintötyötä. Taustaselvitys Faron yleissopimuksen voimaansaattamiseksi Suomessa*. Museovirasto, 2015.

Saaranen-Kauppinen, Anita; Puusniekka, Anna: Teemoittelu. *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkkojulkaisu]. Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto, Tampere, 2006.

https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html

Saarikangas, Kirsi: Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena. *Eletty ja muistettu tila*. Toim. Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne. Historiallinen Arkisto 215. SKS, Helsinki, 2002, 48–75.

Schafer, Murray R.: *The Tuning of the World*. Knopf, 1997.

Seamon, David: Place Attachment and Phenomenology. The Synergistic Dynamism of Place. *Place Attachment: Advances in Theory, Methods and Applications*. Edit. Manzo, Lynne C.; Devine-Wright, Patrick. Routledge, Abingdon, 2013, 11–22.

Siivonen, Katriina: *Saaristoidentiteetit merkkien virtoina. Varsinaissuomalainen arki ja aluekehitystyö globalisaation murroksessa*. Akateeminen väitöskirja. Kansantieteellinen arkisto 51. Suomen muinaismuistoyhdistys, 2008.

Simolin, Oona: *Universaaleista arvoista piknik-kansaan. Näkökulmia maailmanperintöarvoihin Suomenlinnassa*. Pro gradu -tutkielma, folkloristiikka. Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Helsingin yliopisto, 2016.

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201610182914>

Simolin, Oona: Heritage interpretation and national history in the Fortress of Suomenlinna. "No such thing as heritage?" – From basic assumptions and constructs to reconceptualizations - konferenssi, Helsingin yliopisto, 4.–6.3.2020a.

<https://elavasuomenlinna.wordpress.com/2020/03/28/heritage-interpretation-and-national-history-in-the-fortress-of-suomenlinna/>

Simolin, Oona: Shifting discussions, sticky values? Participatory management and value dissemination at the Fortress of Suomenlinna, Helsinki. *Kulturelle und Technische Werte historischer Bauten*. Birkhäuser. Basel/Berlin, 2020b (tulossa).

Sivula, Anna: Menetetyn järven jäljillä. Historia osana paikallista kulttuuriperintöprosessia. *Medeiasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa?* Toim. Grönholm, Pertti; Sivula, Anna. Turun historiallinen yhdistys, Turku, 2010, 21–39.

Sivula, Anna: Puuvillatehtaasta muistin paikaksi. Teollisen kulttuuriperintöprosessin jäljillä. *Mitä on kulttuuriperintö?* Tietolipas 243. Toim. Tuomi-Nikula, Outi; Haanpää, Riina; Kivilaakso, Aura. SKS. Helsinki, 2013, 161–191.

Sivula, Anna: Tilaushistoria identiteettityönä ja kulttuuriperintöprosessina. Paikallisen historiapolitiikan tarkastelua. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2015*, 56–69.

Smith, George S.; Messenger, Phyllis Mauch; Soderland, Hilary A.: Introduction. *Heritage Values in Contemporary Society*. Edit. Smith, George S.; Messenger, Phyllis Mauch; Soderland, Hilary R. Taylor & Francis, Routledge, New York, 2016, 15–25.

Smith, Laurajane. *Uses of Heritage*. Routledge, New York, 2006.

Smith, Laurajane: Cultural Heritage: Politics, Nationalism and Populism. Key Note -luento, "No such thing as heritage?" – From basic assumptions and constructs to reconceptualizations -konferenssi, Helsingin yliopisto, 4.–6.3.2020.

Sullivan, Sharon: Local Involvement and Traditional Practices in the World Heritage System. *Linking Universal and Local Values: Managing a Sustainable Future for World Heritage*. A Conference organized by the Netherlands National Commission for UNESCO, in Collaboration with the Netherlands Ministry of Education, Culture and Science, 22-24.5.2003. Toim. Merode, Eleonore de; Smeets, Riex H. J.; Westrik, Carol. UNESCO World Heritage Centre, 2004, 49–55. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000137777>

Svels, Kristina: World Heritage, Tourism and Community Involvement: A Comparative Study of the High Coast (Sweden) and Kvarken Archipelago (Finland). *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 2015, 183–201. https://www.researchgate.net/publication/273517860_World_Heritage_Tourism_and_Community_Involvement_A_Comparative_Study_of_the_High_Coast_Sweden_and_Kvarken_Archipelago_Finland

Okamura, Katsuyuki: A Consideration of Heritage Values in Contemporary Society. *Heritage Values in Contemporary Society*. Edit. Smith, George S.; Messenger, Phyllis Mauch; Soderland, Hilary R. Taylor & Francis, Routledge, New York, 2016, 55–62.

Oppermann, Serpil: Storied Seas and Living Metaphors in the Blue Humanities. *Configurations* vol. 27, n. 4. 2019, 443–461.

Taipale, Hannele: *Asuminen suojelukohteessa: Kokemuksia asumisesta Unescon maailmanperintökohteessa Vanhassa Raumassa*. Pro gradu -tutkielma, maisemantutkimus. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Turun yliopisto, 2018.

Taskinen, Tiia: *Yksin, yhdessä, erikseen? Viaporin väki, kotitaloudet ja perheet 1766-1800*. Pro gradu -tutkielma, Suomen historia. Historian ja etnologian laitos, Jyväskylän yliopisto, 2014.

Tilden, Freeman: *Interpreting Our Heritage*. The University of North Carolina Press, Third Edition, 1977. https://is.muni.cz/el/1421/podzim2017/MUI_338/Interpreting_Our_Heritage_Chapel_Hill_Books.pdf

Thomas, Suzie; Herva, Vesa-Pekka; Seitsonen, Oula; Koskinen-Koivisto, Eerika: Dark Heritage. *Encyclopedia of Global Archaeology*, 2019, 1–10.

Tonkin, Elizabeth: *Narrating our pasts. Social construction of oral history*. Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Tuan, Yi-Fu: *Space and Place. The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997.

Tuan, Yi-Fu: Paikan taju: aika, paikka ja minuus. *Paikka. Eletty, kuviteltu ja kerrottu*. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Toim. Knuuttila, Seppo; Laaksonen, Pekka; Piela, Ulla. SKS, Helsinki, 2006, 15–30.

Tuomi-Nikula, Outi; Haanpää, Riina; Kivilaakso, Aura: Kulttuuriperintökysymysten jäljillä. *Mitä on kulttuuriperintö?* Tietolipas 243. Toim. Tuomi-Nikula, Outi; Haanpää, Riina; Kivilaakso, Aura. SKS, Helsinki, 2013, 192–213.

Vahtikari, Tanja: ICOMOS, the States Parties and the Transforming Frameworks of World Heritage valuation. *ICOMOS – Hefte des Deutschen Nationalkomitees Vol 64*, 2017a.

Vahtikari, Tanja: *Valuing World Heritage Cities*. London, Routledge, 2017b.

Vahtikari, Tanja; Kivilaakso, Aura; Latvala-Harvilahti, Pauliina: Kaupunki, kulttuuriperintökokemus ja osallisuus. *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Toim. Ainiala, Terhi; Kivilaakso, Aura; Olsson Pia; Savolainen, Panu; Vahtikari, Tanja. Vastapaino, 2021 (tulossa).

Vikman, Noora: *Eletty Ääniympäristö. Pohjoisitalialaisen Cembran kylän kuulokulmat muutoksessa*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, Musiikintutkimuksen laitos. Tampereen Yliopistopaino Oy, Juvenes Print, 2007.

Vilkuna, Janne: Aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön rajapintoja ja määritelmiä. *Elävä aineeton kulttuuriperintö. Hankkeen loppuraportti*. Toim. Kanerva, Anna; Mitchell, Ritva. Cupore, Museovirasto, 2015.

https://www.cupore.fi/images/tiedostot/elavaaineetonkulttuuriperinto_loppuraportti.pdf

Vilkuna, Janne: Yhteinen kulttuuriperintömme. *Museologia tänään*. Toim. Kinanen, Pauliina. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Gummerrus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 2007, 12–43.

Walsh, Kevin: *The Representation of the Past. Museums and Heritage in the Postmodern World*. Taylor & Francis e-Library, 2002.

Waterton, Emma; Smith, Laurajane: The recognition and misrecognition of community heritage. *International Journal of Heritage Studies*, 16:1-2, 2010, 4–15.

Wetherell, Margareth: *Affect and Emotions. A new social science understanding*. SAGE, Croydon, 2012.

Lyhenteet

HS: Helsingin Sanomat

SKS: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Liite

Liite 1.

Haastattelurunko 2018

Turun yliopisto: Elävä Suomenlinna -hanke

OMA SUOMENLINNASI

Asumishistoriasta: Miten kauan asunut Suomenlinnassa, missä?

Haluaisitko joskus palata sinne asumaan?

Millainen asuinpaikka Suomenlinna on mielestäsi?

Mitkä toimivat Suokin symboleina: meri, muuri?

Kuvaile kolmella sanalla Suomenlinnaa/maailmanperintökohdetta

Muistatko, kun Suomenlinna valittiin maailmanperintökohteeksi?

Miten se on mielestäsi vaikuttanut paikallisten elämään?

Miten Unesco ja maailmanperintö näkyvät maisemassa?

Onko maailmanperintökohteena toimimisesta Suomenlinnalle mielestäsi etua tai haittaa? Entä henkilökohtaisesti?

MUUTTUVA SUOMENLINNA

Millä tavoin Suomenlinna on mielestäsi muuttunut? Miksi/mikä muuttaa yhteisöä?

Mikä ei ole muuttunut?

YHTEISÖT

Mistä tekijöistä suomenlinalaisuus mielestäsi muodostuu?

Ketkä ovat suokkilaisia?

Millainen yhteisö/t suomenlinalaiset on?

Omat kokemukset siitä, mitä tarvitaan, että yhteisö on paikallisesti toimiva ja luja?

Mikä vahvistaa tai heikentää suomenlinalaisten yhteishenkeä, identiteettiä?

Mitkä seikat Suomenlinnassa ovat asukkaille tärkeitä? Mitä toiveita mahdollisesti on?

MENNEISYYS JA TULEVAISUUS

Välittävätkö suomenlinalaiset toisilleen tai matkailijoille tietoa paikan historiasta?

Miten sotahistoria tai sodan kulttuuri mielestäsi näkyy Suomenlinnassa matkailijoille?

Millaisia toiveita sinulla on Suomenlinnan tulevaisuudesta?

Mikä voisi vaikuttaa Suomenlinnaan yllättävällä tavalla? Millaisia mahdollisia 'uhkia' olisi?

SUOMENLINNAN PAIKAT, MAISEMAT JA NÄHTÄVYYDET

Millaisia paikkoja Suokin nähtävyydet ovat asukkaille, itsellesi?

Mitkä ovat omat (mieli)paikkasi Suomenlinnassa? Missä et halua liikkua? Miksi?

Miten vuodenaajat vaikuttavat Suokin paikkoihin, mielipaikkoihin ja reitteihin?

Miten luonto, meri ja vedenalainen maisema vaikuttavat viihtyvyyteen?

MUUTA MIELEEN TULEVAA